

Effekter af grønne regnskaber samt anden offentlig tilgængelig miljørapportering

Per Kjærgaard og Mikkel Hall
NIRAS A/S

Med assistance fra
Karl Vogt Nielsen og Pernille Hagedorn-Rasmussen
CASA

Miljøstyrelsen vil, når lejligheden gives, offentliggøre rapporter og indlæg vedrørende forsknings- og udviklingsprojekter inden for miljøsektoren, finansieret af Miljøstyrelsens undersøgelsesbevilling.

Det skal bemærkes, at en sådan offentliggørelse ikke nødvendigvis betyder, at det pågældende indlæg giver udtryk for Miljøstyrelsens synspunkter.

Offentliggørelsen betyder imidlertid, at Miljøstyrelsen finder, at indholdet udgør et væsentligt indlæg i debatten omkring den danske miljøpolitik.

Indhold

FORORD	5
SAMMENFATNING	6
1.1 PRÆSENTATION AF UNDERSØGELSEN	6
1.2 OVERORDNEDE KONKLUSIONER	7
1.3 CENTRALE EFFEKTER AF DET GRØNNE REGNSKAB	9
1 INDLEDNING	12
1.1 UNDERSØGELSENS FREMGANGSMÅDE	12
1.1.1 <i>Litteraturstudie og ekspertinterview</i>	12
1.1.2 <i>Spørgeskemaundersøgelse blandt virksomheder</i>	12
1.1.3 <i>Interview blandt virksomheder</i>	13
1.1.4 <i>Interview blandt brugere</i>	13
1.2 IDENTIFIKATION OG FORKLARING AF EFFEKTER	13
1.3 DISTINKTION MELLEM DET GRØNNE REGNSKAB, EMAS OG MILJØLEDELSE	14
1.4 RAPPORTENS OPBYGNING	15
2 KONKLUSIONER	17
2.1 TYPER AF EFFEKTER	17
2.2 TRE HOVEDGRUPPERINGER AF VIRKSOMHEDER	17
2.3 DET GRØNNE REGNSKAB SOM KOMMUNIKATIONSREDSKAB	18
2.4 DILEMMAER FOR DET GRØNNE REGNSKAB	19
2.5 EFFEKTER I VIRKSOMHEDEN	20
2.6 EFFEKTER BLANDT BRUGERNE	22
3 EFFEKTER I VIRKSOMHEDEN	25
3.1 OVERORDNEDE EFFEKTER FOR VIRKSOMHEDERNE	25
3.2 SAMLEDE OMKOSTNINGER FOR VIRKSOMHEDEN	28
3.3 INDSAMLING OG ANVENDELSE AF MILJØDATA	29
3.4 MILJØARBEJDET – MILJØMEDARBEJDERENS ROLLE	33
3.5 MILJØARBEJDET – MILJØLEDELSE	34
3.6 DET GRØNNE REGNSKAB OG EMAS	36
3.7 VIRKSOMHEDENS LEDELSE	38
3.8 MEDARBEJDERNES MOTIVATION OG DELTAGELSE	40
4 EFFEKTER AF KOMMUNIKATIONEN	43
4.1 DIALOGEN MED TILSYNSMYNDIGHEDERNE	43
4.2 VIRKSOMHEDENS KOMMUNIKATION MED INTERESSETER	44
4.3 VIRKSOMHEDENS MARKEDSFØRING	46
4.4 OFFENTLIGE INDKØBERE	50
4.5 UNDERLEVERANDØRER	53
4.6 SAMMENLIGNING MED ANDRE VIRKSOMHEDER	55
5 EFFEKTER AF BRUGERNES ANVENDELSE	59
5.1 KENDSKAB, TILGÆNGELIGHED OG BRUGERVENLIGHED	59
5.1.1 <i>Kendskab</i>	59
5.1.2 <i>Tilgængelighed</i>	59
5.1.3 <i>Brugervenlighed</i>	59

5.2	MYNDIGHEDERNES BRUG	60
5.2.1	<i>Tilsynsmyndighederne</i>	60
5.2.2	<i>Miljøstyrelsen</i>	61
5.3	ANDRE BRUGERE	62
5.3.1	<i>Interessenternes efterspørgsel efter det grønne regnskab</i>	62
5.3.2	<i>Naboer og miljøgrupper</i>	64
5.3.3	<i>Forskere og studerende</i>	66
5.3.4	<i>Pressen</i>	66
5.3.5	<i>Investorer</i>	67
6	TVÆRGÅENDE EFFEKTER	68
6.1	MILJØPÅVIRKNINGER	68
6.2	VIRKSOMHEDERNES IRRITATION	70
6.3	REDEGØRELSEN OG MILJØDATA	72
	LITTERATUR	75

BILAG A: LISTE OVER INTERVIEWEDE

BILAG B: SPØRGESKEMA

BILAG C: INTERVIEWGUIDE TIL VIRKSOMHEDSINTERVIEW

BILAG D: INTERVIEWGUIDE TIL BRUGERINTERVIEW

BILAG E: RESULTAT AF SPØRGESKEMAUNDERSØGELSE

Forord

Nærværende projekt undersøger effekter af grønne regnskaber samt anden offentligt tilgængelig miljørapportering.

Projektet er gennemført på baggrund af et ønske fra Udvalget for modernisering af grønne regnskaber. Udvalget har ønsket at få et overblik over, hvilken viden der findes om effekterne af grønne regnskaber samt anden miljørapportering.

I Miljøstyrelsens oplæg til undersøgelsen indgår et ønske om at få vurderet effekten af de grønne regnskaber og anden miljørapportering i relation til intentionerne i lovgivningen og i relation til virksomhedernes ønskede effekt. Endvidere ønskes det, at undersøgelsen bygger på såvel nationale som internationale erfaringer.

Undersøgelsen skal tilvejebringe et overblik, over hvad nytteværdien af de grønne regnskaber er for såvel virksomheder som den række af brugere, der er målgruppe for de grønne regnskaber eller andre offentligt tilgængelige miljørapporter.

Effekterne af arbejdet med de grønne regnskaber er søgt afdækket gennem litteraturstudier, interviews af specialister, som er involveret i grønne regnskaber, en spørgeskemaundersøgelse og kvalitative interviews blandt en række virksomheder samt interviews med brugergrupper.

Projektet er udbudt af Miljøstyrelsen og er udarbejdet af NIRAS A/S.

I forbindelse med projektets gennemførelse har der været nedsat en styregruppe, som har haft deltagelse af repræsentanter fra Udvalget for modernisering af grønne regnskaber samt to repræsentanter fra Miljøstyrelsen. Styregruppen har bestået af følgende personer:

Arne Jensen, Dansk Metal
Christian Poll, Danmarks Naturfredningsforening
Tina Sternest, Dansk Industri
Rikke Thomsen, Energi E2
Anette Christiansen, Miljøstyrelsen
Lise Fogh Pedersen, Miljøstyrelsen

Undersøgelsen og udarbejdelsen af nærværende rapport er gennemført af Mikkell Hall og Per Kjærgaard fra NIRAS med støtte fra Line Dybdal og Flemming Bridal Rasmussen fra NIRAS Konsulenterne samt Pernille Rasmussen og Karl Vogt-Nielsen fra CASA.

Da projektet er udarbejdet af en uafhængig rådgivningsvirksomhed, afspejler indhold og konklusioner ikke nødvendigvis Miljøstyrelsens holdninger på området eller holdninger hos Udvalget for modernisering af grønne regnskaber.

Sammenfatning

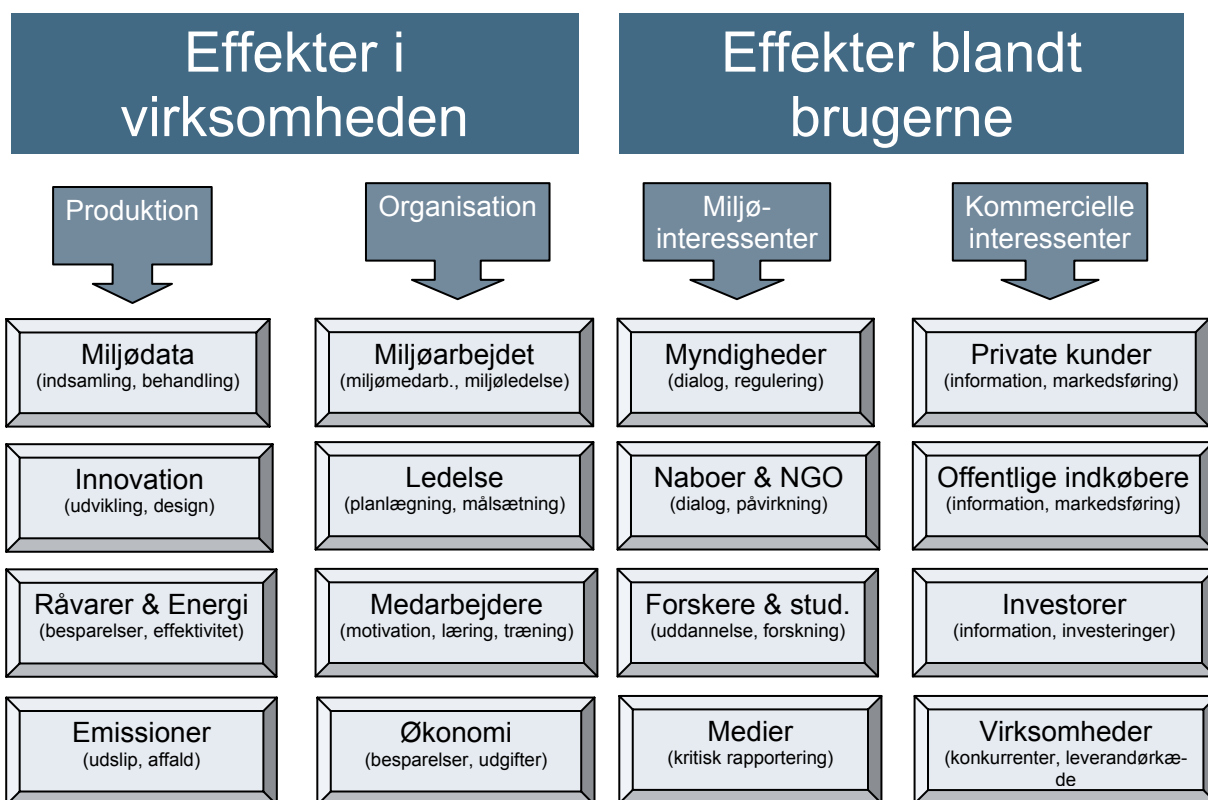
1 Præsentation af undersøgelsen

For Udvalget til modernisering og forenkling af grønne regnskaber har NIRAS gennemført en undersøgelse af effekterne af de grønne regnskaber og anden offentligt tilgængelige miljørapportering. Nærværende rapport er udarbejdet i forbindelse med denne undersøgelse.

Undersøgelsen har forløbet over fire faser.

1. I fase 1 er der foretaget et litteraturstudie med henblik på at identificere central litteratur fra ind- og udland omhandlende industrivirksomheders miljørapportering. Desuden har vi talt med i alt 10 danske og udenlandske eksperter i grønne regnskaber og anden miljørapportering.
2. Fase 2 bestod i en spørgeskemaundersøgelse blandt 100 tilfældigt udvalgte danske virksomheder omkring deres arbejde med henholdsvis det grønne regnskab og EMAS. I spørgeskemaundersøgelsen blev identificeret en række tendenser, der er forsøgt uddybet og forklaret i fase 3 og 4.
3. I fase 3 er foretaget 10 virksomhedsinterview med miljøkoordinatorer og miljøchefer samt repræsentanter for ledelsen omkring deres erfaringer med arbejdet med det grønne regnskab og EMAS både som kommunikationsredskab og i forhold til det interne miljøarbejde. Interviewene blev gennemført på 8 danske virksomheder, der laver grønne regnskaber, og 2 virksomheder, der arbejder med EMAS.
4. Fase 4 udgjorde interview med forskellige brugergrupper af det grønne regnskab, om deres anvendelse og nytte af det grønne regnskab.

Alle fire faser har indgået i den samlede analyse på den måde at litteraturstudiet har bidraget med en kontekst til undersøgelsen samt en bruttoliste over, hvilke effekter, der kunne tænkes at være af det grønne regnskab. Disse typer af effekter fremgår overordnet set af nedenstående figur. Spørgeskemaundersøgelsen har vist hvilke af de potentielle effekter, der rent faktisk gør sig gældende blandt virksomhederne. Endeligt har de personlige interview bidraget med forklaringer på effekternes kvalitative indhold og årsagssammenhæng for såvel virksomheder som brugere af de grønne regnskaber.

2 Overordnede konklusioner

De væsentligste effekter af det grønne regnskab er identificeret internt i virksomhederne i forbindelse med virksomhedernes arbejde med miljøforhold. Som redskab til kommunikation af virksomhedernes miljøforhold til interessenter er brugen af det grønne regnskab til gengæld meget begrænset. Virksomhederne oplever en mindre efterspørgsel efter det grønne regnskab. Ud over studerende og tilsynsmyndigheder er antallet af brugere meget begrænset.

Tre hovedgrupperinger

Der er i undersøgelsen identificeret tre grupperinger af virksomheder, der oplever væsentligt forskellige interne effekter af det grønne regnskab. Den første gruppe består af omkring halvdelen af de virksomheder, der er forpligtede til at udarbejde grønt regnskab. De er kendetegnet ved at have implementeret miljøledelsessystemer, som betyder, at der i virksomheden arbejdes med miljøforhold på et niveau, hvor det grønne regnskab ikke har noget yderligere at bidrage med. For disse virksomheder har det grønne regnskab minimal effekt. Omkostningsmæssigt kræver det ikke det store arbejde at lave det grønne regnskab, men de får til gengæld stort set heller ikke noget ud af det.

Den anden gruppe består af virksomheder, der ikke arbejder med et miljøledelsessystem, men som alligevel vurderer, at det grønne regnskab ingen effekt har i virksomheden. Disse virksomheder er kendetegnet ved at prioritere miljøarbejdet forholdsvis lavt og ved at have en meget negativ holdning til det grønne regnskab. Af samme grund følges der i virksomheden ikke op på de aktiviteter, som arbejdet med det grønne regnskab er med til at sætte i gang. Gruppen vurderes at bestå af lidt under hver fjerde virksomhed, der laver grønt regnskab. For dem vurderes det grønne regnskab samlet set at være en omkostning for virksomheden. Virksomheder i begge af de første grupper beklager sig over, at det grønne regnskab er stort set nytteløst arbejde for dem.

Den tredje og sidste gruppe består af virksomheder, der ikke har et miljøledelsessystem, og som har kunnet bruge det grønne regnskab til på den ene eller anden måde at styrke miljøarbejdet i virksomheden. Disse virksomheder har en forholdsvis positiv holdning til det grønne regnskab, og det er samtidig den gruppe, hvor langt de fleste effekter i virksomhederne gør sig gældende. Til forskel fra de to første grupper har virksomheder i denne gruppe fundet incitamenter til at arbejde med det grønne regnskab som følge af forskellige oplevede positive effekter af arbejdet med det grønne regnskab. De væsentligste af disse effekter er styrkelse af indsamlingen af miljødata, øget viden om og fokus på virksomhedens miljøarbejde i ledelsen, en styrkelse af miljømedarbejderens rolle i virksomheden samt få konkrete eksempler på besparelser inden for energi, råvarer og affald. Denne gruppe vurderes at bestå af lidt flere end hver fjerde virksomhed. For dem vurderes det grønne regnskab at have en samlet set positiv værdi for virksomheden.

Nogle af virksomhederne i den første gruppe har indført miljøledelsessystemer i forbindelse med arbejdet med det grønne regnskab. Dette gælder særligt de virksomheder, der har valgt at arbejde med EMAS i stedet for det grønne regnskab. Kravet om udarbejdelse af det grønne regnskab har således været medvirkende til, at flere virksomheder er begyndt at arbejde mere systematisk og strategisk med virksomhedens miljøforhold. Denne sammenhæng fremstår som en af de væsentligste effekter af det grønne regnskab.

Det grønne regnskab som kommunikationsredskab

I forhold til kommunikationen er konklusionen af denne undersøgelse, at det grønne regnskab kun i begrænset omfang anvendes i kommunikationen mellem virksomhederne og deres interessenter. Samtidig tyder forklaringer på, at det substantielle indhold af denne kommunikation er så sporadisk at virksomhederne stort set ingen nytte oplever af det grønne regnskab i kommunikationen med omverdenen. De fleste virksomheder udtrykker derfor irritation over, at den tid, der bruges på det grønne regnskab, ikke nyttiggøres i forhold til en dialog med omverdenen..

Af de adspurgte brugergrupper er det kun blandt myndighederne og studerende samt til dels interesseorganisationer på miljøområdet, der er blevet fundet interesse for det grønne regnskab. Disse brugeres nytte af at anvende det grønne regnskab er primært, at det giver et overordnet billede af virksomhedens miljøkultur og miljøarbejde, og at det holder virksomheden op på overskridelser af deres miljøgodkendelse.

Der er ingen eller kun yderst begrænset nytte af det grønne regnskab blandt gruppen af kommercielle interessenter, bestående af investorer, kunder og andre virksomheder. Virksomheder, der har forsøgt at anvende det grønne regnskab i forbindelse med markedsføringen har ikke haft megen succes hermed. Miljøledelsessystemer som EMAS og ISO 14001 har en bedre signalværdi, fordi virksomhederne frivilligt forpligter sig til at leve op til systemernes krav. Derfor er miljøledelsessystemerne bedre markedsføringsredskaber end det grønne regnskab.

Dilemmaer for det grønne regnskab

I forhold til brugen af det grønne regnskab er der identificeret to centrale dilemmaer. På den ene side kritiseres det grønne regnskab for at være for teknisk og datatungt til brug af ikke ekspertbrugere. Derfor anbefaler flere eksperter og brugere, at de grønne regnskaber antager en mere fortællende form,

hvor virksomhederne i højere grad forholder sig til de miljødata og de målsætninger og handlingsplaner, der kommunikeres.

På den anden side indeholder det grønne regnskab ikke miljødata, der er detaljerede nok til at tilfredsstille databehovet hos tilsynsmyndighederne og de centrale myndigheder, der derfor må indsamle oplysninger på anden vis. Desuden er datadelen ikke god nok til at foretage sammenligninger mellem virksomhederne. Der er altså et dilemma mellem at tilfredsstille behovet for miljødata og behovet for en forholdsvis let tilgængelig fortælling om virksomhedernes miljøforhold.

Et andet centralt dilemma er, at de grønne regnskaber har til hensigt at fungere som redskab til kommunikation af virksomhedernes miljøforhold til interessenterne. Som det fremgår af konklusionen, peger denne undersøgelse på, at de væsentligste effekter af det grønne regnskab opstår i forhold til arbejdsprocesser internt i virksomhederne. Dette dilemma betyder, at det grønne regnskab og procedurerne i forbindelse hermed i høj grad er fokuseret på at bidrage til den eksterne kommunikation, mens det grønne regnskab har sin væsentligste effekt internt i virksomheden.

Kort sagt er den overordnede konklusion, at de grønne regnskaber har en meget begrænset værdi for de potentielle brugere og at de i et vist omfang har værdi for virksomhedernes interne miljøarbejde.

3 Centrale effekter af det grønne regnskab

Det overordnede sigte for denne undersøgelse har været at identificere effekter af det grønne regnskab. Da langt de fleste effekter er positive, vil det først og fremmest være positive effekter, der er fremhævet. Til det er det vigtigt at pointere, at effekterne langt fra er gældende for alle virksomheder eller brugere samt at der er en række potentielle effekter, som det grønne regnskab ikke har medført. I det følgende er de identificerede effekter delt op efter effekter internt i virksomheden og effekter blandt brugerne af det grønne regnskab.

Effekter i virksomheden

Som det fremgår af de tre hovedgrupperinger af virksomheder oven for er det af afgørende betydning om virksomheden i forvejen arbejder med et miljøledelsessystem for den interne nytte virksomheder finder i arbejdet med det grønne regnskab.

Den væsentligste effekt i virksomhederne er, at de grønne regnskaber har bidraget til, at virksomheder, der ikke i forvejen har haft systematisk indsamling af miljødata, har fået startet denne proces som følge af arbejdet med de grønne regnskaber.

I forhold til virksomhedernes miljøpåvirkning er den væsentligste effekt opstået i forbindelse med indsamling af miljødata, hvor virksomhederne har fundet mulige omkostningsreduktioner, inden for primært minimering af vand- og energiforbrug samt bedre sortering af affald.

Det grønne regnskab har desuden været med til at støtte miljømedarbejderen i dennes arbejde med virksomhedens miljøforhold, hvor et miljøledelsessystem ikke i forvejen er implementeret i virksomheden. Til gengæld er der en udbredt irritation blandt miljømedarbejdere med ansvar for det grønne regnskab, fordi de oplever at de spilder deres tid med at udarbejde et dokument til kommunikation, som efter deres erfaring har en meget lille nytte som sådan.

Kravet om arbejdet med grønne regnskaber har desuden bidraget til indførelse af miljøledelsessystemer herunder EMAS, men denne effekt var stærkest i forbindelse med indførelse af de grønne regnskaber. Udover det mere systematiske og målrettede miljøarbejde, som et miljøledelsessystem bidrager til, er en af årsagerne til at EMAS og andre miljøledelsessystemer er valgt til afløsning af det grønne regnskab, at virksomhederne vurderer, at EMAS har en bedre markedsføringsværdi.

I forhold til ledelsen viser undersøgelsen, at arbejdet med det grønne regnskab bidrager til udarbejdelsen af handlingsplaner og medvirker til, at ledelsen i et flertal af virksomheder får en større indsigt i virksomhedens miljøforhold. Af en række interview fremgår det dog, at ledelsen ikke ofte er yderligere involveret i det grønne regnskab end ved en underskrift.

De grønne regnskaber er med til at involvere medarbejderne i miljøforståelse i virksomheden. Men det er primært de nøglemedarbejdere, der skal indsamle miljødata, der involveres. Det ses, at de virksomheder, hvor virksomhedens ledelse fremmer et engagement omkring miljøarbejdet, også er de virksomheder, hvor involveringen af medarbejderne er størst.

Endeligt er vurderingen blandt de virksomheder, vi har talt med, at udgifterne ved udarbejdelsen af det grønne regnskab ligger på et acceptabelt niveau, der ikke udgør nogen uforholdsmæssigt stor omkostning for virksomheden. Der, hvor det grønne regnskab har en positiv intern effekt, vurderes de indirekte gevinster tilmed at overstige omkostningerne. Udgiftsniveauet ligger nogenlunde konstant i virksomhederne efter de første par regnskaber, hvor virksomhederne har oplevet udgiftsbesparelser.

Effekter blandt brugerne

Der er generelt en tilfredsstillende dialog mellem virksomheder og myndigheder om det grønne regnskab. Men dialogen begrænser sig oftest til formelle rettelselser af det grønne regnskab. En tilsynsmyndighed vi har talt med har fundet anvendelse af de grønne regnskaber i det daglige tilsynsarbejde, nemlig som oplæg til samtale med virksomhederne i forbindelse med virksomhedsbesøg. Samtidig anvender Miljøstyrelsen det grønne regnskab i forbindelse med indberetning til det europæiske forureningsregister EPER og til andre internationale indberetninger og har dermed undgået, at stille yderligere krav til virksomhederne. Miljøstyrelsen anvender også regnskaberne i forbindelse med udarbejdelse af branchebilag.

Selvom mange virksomheder gerne vil udlevere deres grønne regnskab til offentligheden, er der generelt en meget ringe efterspørgsel efter de grønne regnskaber fra brugergrupperne, herunder naboer og NGO'er. Der synes især blandt naboer at være et meget ringe kendskab til eksistensen af de grønne regnskaber.

Forskere og studerende forekommer sammen med myndighederne at være den eneste brugergruppe, der anvender de grønne regnskaber i væsentligt omfang. Det grønne regnskab anvendes på universiteterne i forbindelse med opgaver og projekter om industrivirksomheders miljøforhold. Desuden har vi talt med en gymnasielærer, der kan anvende det grønne regnskab i undervisningen.

Pressen i Danmark interesserer sig stort set ikke for de grønne regnskaber. Mange miljøjournalister er interviewet, men stort set alle gav udtryk for, at miljøhistorier ikke skrives over grønne regnskaber, men over uheld eller miljøovertrædelser.

Det grønne regnskab bruges i noget omfang i kommunikationen med private kunder, men virksomheder, der er interviewet i undersøgelsen, beklager sig over en meget svag interesse blandt kunderne.

Det grønne regnskab indgår i nogle kommuners indkøbspolitik, men det har reelt uden betydning for de offentlige indkøbere, vi har talt med. Indkøberne nævner som årsager hertil, at det grønne regnskab ikke i sig selv giver noget signal om miljørigtig adfærd og at det ikke på baggrund af det grønne regnskab er muligt at foretage en sammenligning af virksomhedernes miljøforhold.

Meget få virksomheder har oplevet, at investorer har efterspurgt deres grønne regnskab. Hvilket bekræftes af interview med en medarbejder ved at af de største investeringsselskaber i Danmark, hvorfra det vurderes er at det grønne regnskab ikke indeholder den fornødne information for investorer, der i stedet inddrager miljørådgivere og om nødvendigt udarbejder en miljømæssig due diligence.

Et problem ved de grønne regnskaber, der gentages af mange potentielle brugere inklusiv virksomhederne selv, er at de grønne regnskaber er vanskelige at anvende til sammenligning mellem virksomhederne. Det er således ikke muligt for den enkelte virksomhed at benchmarke sig i forhold til konkurrenten/kollegaen og det grønne regnskab har kun i meget begrænset omfang bidraget til videndeling blandt virksomhederne.

1 Indledning

NIRAS har i samarbejde med CASA foretaget en undersøgelse af effekterne af det grønne regnskab for udvalget til modernisering af grønne regnskaber.

Undersøgelsen har haft til hovedformål at tilvejebringe et overblik over, hvilken viden der findes om effekterne af grønne regnskaber, og hvordan effekterne opstår og hænger sammen. Til dette formål har vi i undersøgelsen søgt at afdække og sammenfatte den viden, der foreligger om nedenstående spørgsmål:

- Hvilke typer af effekter kan der være tale om i forbindelse med virksomheders udarbejdelse af grønne regnskaber og andre offentligt tilgængelige miljørapporteringer?
- Hvad er virksomhedernes incitamenter for og oplevet nytte af arbejdet med grønne regnskaber og anden offentligt tilgængelig miljørapportering?
- Hvad er brugernes incitamenter for og oplevet nytte af arbejdet med grønne regnskaber og anden offentlig tilgængelig miljørapportering?

1.1 Undersøgelsens fremgangsmåde

Undersøgelsen har været opbygget i fire faser:

1.1.1 Litteraturstudie og ekspertinterview

Formålet med denne første fase var at samle den viden, der allerede eksisterer på området. Derfor gennemførte vi et litteraturstudie med henblik på at identificere central litteratur fra ind- og udland omhandlende miljørapportering. Desuden har vi talt med en række danske eksperter i grønne regnskaber og tre udenlandske eksperter i miljørapportering og PRTR. På baggrund af dette studie blev der opstillet en række forventninger til, hvilke effekter af det grønne regnskab det var relevant at spørge ind til i de efterfølgende faser. Resultatet af fase 1 indgår således som en baggrund for den videre undersøgelse samt direkte i analysen, hvor det er relevant.

1.1.2 Spørgeskemaundersøgelse blandt virksomheder

I fase 2 blev 100 danske virksomheder adspurgt om deres arbejde med henholdsvis det grønne regnskab og EMAS. Hovedformålet med spørgeskemaundersøgelsen var at efterprøve, om de erfaringer, der er blevet identificeret gennem litteraturstudiet, rent faktisk gør sig gældende blandt danske virksomheder. På baggrund heraf er identificeret en række tendenser, der dels har dannet udgangspunkt for de kvalitative interview i fase 3 og 4, dels indgår direkte i analysen. Virksomhederne er tilfældigt udvalgt sådan, at der er adspurgt 50 virksomheder, der ifølge bekendtgørelsen om det grønne regnskab skal udføre et grønt regnskab, 20 virksomheder, der frivilligt udfører et grønt regnskab, og 30 virksomheder, der har valgt at arbejde med EMAS til afløsning af det grønne regnskab.

1.1.3 Interview blandt virksomheder

Der er gennemført ti interview på danske industrivirksomheder. Vi har talt med syv virksomheder, der ifølge bekendtgørelsen om det grønne regnskab skal udføre et grønt regnskab, én virksomhed, der frivilligt udfører et grønt regnskab, og 20 virksomheder, der har valgt at arbejde med EMAS som alternativ til det grønne regnskab. På virksomhederne har vi talt med de medarbejdere, der står for udarbejdelsen af det grønne regnskab, hvilket typisk er virksomhedens miljøchef eller miljøkoordinator. De vil herefter blive betegnet som virksomhedens miljømedarbejdere. Samtidig har vi søgt at få repræsentanter for virksomhedernes ledelse i tale. Dog har det kun været muligt at mødes med repræsentanter for ledelsen på fire af de ti virksomheder. Virksomhederne er udvalgt, så der er sikret en spredning mellem brancher, forskellige størrelser virksomheder og ikke mindst, hvordan virksomhederne fordeler sig på de forskellige spørgsmål i spørgeskemaundersøgelsen. Således har vi sikret et bredt udvalg af forklaringer, der repræsenterer virksomheder med forskellige holdninger og udgangspunkter i forhold til deres arbejde med det grønne regnskab.

1.1.4 Interview blandt brugere

Igennem de foregående tre faser af undersøgelsen er der tilvejebragt viden om, hvem inden for de ni interessentgrupper, der blev defineret i evalueringen fra 1999, som faktisk bruger de grønne regnskaber. Denne viden har ligget til grund for udvælgelsen af brugere af de grønne regnskaber til interview om deres incitamenter til og oplevet udbytte af at anvende de grønne regnskaber. De personlige interview i både fase 3 og 4 er gennemført ud fra en semistruktureret interviewguide og dokumenteret i form af referater. De generelle interviewguides, der kan ses i bilag D og C, er i den enkelte situation tilpasset de konkrete omstændigheder.

1.2 Identifikation og forklaring af effekter

I undersøgelsen skal effekter forstås bredt som alle de forskellige former for resultater inden for og uden for virksomhederne, der helt eller delvist kan tilskrives grønne regnskaber eller andre miljørapporteringer. Med udgangspunkt i litteraturstudiet i undersøgelsens fase 1 blev der opstillet en figur over, hvor effekterne af det grønne regnskab kunne forventes at gøre sig gældende. Figuren ses i kapitel 2 neden for, hvor den danner udgangspunkt for konklusionen.

Indledningsvist er det nødvendigt at præcisere de begrænsninger, der ligger i undersøgelsen, for identifikation og forklaring af effekterne. Det kan således være vanskeligt at dokumentere og ikke mindst opstille årsagsforklaringer for så bredt et spektrum af effekter. Der er flere årsager hertil, hvoraf to er helt centrale.

For det første vil der stort set altid være tale om samvirkende faktorer, der er årsag til effekterne. Det er således vanskeligt, om ikke umuligt, at dokumentere entydige sammenhænge mellem arbejdet med grønne regnskaber og effekterne af dette arbejde. Som eksempel herpå kan nævnes, hvordan virksomhedernes arbejde med de grønne regnskaber relaterer sig til styringen af virksomhedernes miljøforhold. Her er det svært at adskille effekten af det grønne regnskab fra effekten af virksomhedernes generelle arbejde med miljøledelse, herunder med specifikke miljøledelsessystemer. På den anden side er systema-

tisering af miljøarbejdet flere steder identificeret som en væsentlig effekt af arbejdet med miljørapportering.

For det andet sætter undersøgelsens omfang en naturlig begrænsning for sikkerheden af de konklusioner, der kan drages. Den kvantitative undersøgelse i fase 2 er begrænset til 100 respondenter af den grund, at de kvalitative interview er hovedfokus for undersøgelsen. Det vil sige, at denne del af undersøgelsen kan bruges til at pege på tendenser for, hvilke effekter der gør sig gældende. Til gengæld har den kvantitative undersøgelse et omfang, der gør, at det ikke er muligt at lave signifikante avancerede statistiske analyser. Den kvalitative del af undersøgelsen giver mulige forklaringer på de identificerede tendenser, men kan ikke på baggrund af ti interview sige noget om den generelle udbredelse af de pågældende forklaringer.

Når det er sagt, giver opbygningen af undersøgelsen imidlertid anledning til en række kvalitativt velunderbyggede forklaringer på de effekter, der er identificeret rent kvantitativt. Det vil sige, at forklaringerne vil have en dybde, der ikke kan opnås i en normal spørgeskemaundersøgelse og samtidig bygge på generelle tendenser, som ikke kan opnås i en ren kvalitativ undersøgelse.

1.3 Distinktion mellem det grønne regnskab, EMAS og miljøledelse

Rapportens formål er at beskrive effekterne af det grønne regnskab samt andre miljørapporteringssystemer, som anvendes i offentliggørelse af virksomheders miljøpræstationer.

Som omtalt ovenfor har vi valgt at gennemføre undersøgelsen over for virksomheder, der enten er omfattet af pligten til at udarbejde grønne regnskaber eller har afløst denne pligt ved at indføre et struktureret miljøarbejde ved hjælp af EMAS.

Spørgsmålet er, hvad forskellen er på de grønne regnskaber, EMAS og miljøledelse.

Pligten til at gennemføre grønne regnskaber omfatter knap 1.000 virksomheder i Danmark. Det er virksomheder, der beskrives som miljøtunge, og som en gang årligt skal beskrive og offentliggøre råvareforbrug, energi- og vandforbrug. Endvidere skal virksomhederne offentliggøre, hvilke forurenende stoffer der indgår i produktionen, og hvilke der udledes til omgivelserne, eller som spredes med virksomhedens produkter eller affald.

Virksomhederne skal selv udvælge de miljøforhold, der er væsentlige for virksomheden, og som der følgelig skal rapporteres på. Ledelsen skal beskrive, hvorfor de finder de valgte oplysninger væsentlige for forståelsen af virksomhedens miljøpåvirkning. Der skal desuden gives en beskrivelse af arbejdsmiljømæssige risici, som knytter sig til produktionsprocesserne. Endvidere skal der være en redegørelse for, hvad der er gjort for at afhjælpe eventuelle vilkårsoverskridelser og forebygge eventuelle gentagelser. Endelig skal det oplyses, om virksomheden har modtaget klager. Der ligger ikke krav om løbende miljøforbedringer i bekendtgørelsen om det grønne regnskab.

Tilsynsmyndighederne udarbejder et udkast til udtalelse til det grønne regnskab, som virksomhederne efterfølgende har mulighed for at kommentere og eventuelt foretage ændringer i regnskabet. Herefter sendes det grønne regnskab til Erhvervs- og Selskabsstyrelsen med en endelig kommentar fra tilsynsmyndigheden.

De grønne regnskaber stiller ikke krav om, at virksomhederne skal have et implementeret miljøledelsessystem. Det grønne regnskab fungerer som virksomhedens årlige status for miljøforhold.

En række danske virksomheder har valgt at blive EMAS registreret. Pligten til at udarbejde et grønt regnskab kan opfyldes gennem en årligt opdateret EMAS miljøredegørelse, bekræftet af en dertil akkrediteret miljøverifikator. Udover miljøredegørelsen stiller en EMAS registrering en række krav til virksomheden, som ikke stilles i bekendtgørelsen om det grønne regnskab. Først og fremmest stiller EMAS en række krav til indholdet af virksomhedens miljøledelsessystem. Ud over miljøredegørelsen stiller EMAS registrering blandt andet krav om, at virksomheden foretager en indledende gennemgang af sine miljøforhold, at der hvert år laves miljøforbedringer ud over lovgivningens krav, samt at der udarbejdes en miljøpolitik og opstilles miljømålsætninger og miljømål. Desuden forudsætter EMAS, at virksomhedens medarbejdere aktivt inddrages i miljøarbejdet.

Det er en uafhængig tredjepart – en miljøverifikator – der vurderer, om kravene i EMAS er opfyldt. I det omfang de bruges til at opfylde den grønne regnskabspligt sendes EMAS-redegørelser direkte til Erhvervs- og Selskabsstyrelsen til offentliggørelse. Redegørelsen sendes samtidig til tilsynsmyndigheden til orientering, men ikke til godkendelse. Højst 10 % af de grønne regnskabspligtige virksomheder indsender en EMAS redegørelse i stedet for et grønt regnskab.

Ud over de EMAS-registrerede virksomheder har mange danske virksomheder valgt at implementere en eller anden form for offentligt anerkendt miljøledelsessystem, hvoraf ISO 14001 er langt det mest almindelige i Danmark.

I ISO 14001 er der ikke krav til offentliggørelse af andet end virksomhedens miljøpolitik.

Denne rapport fokuserer først og fremmest på virksomheder, der laver grønt regnskab. Derfor refereres der som udgangspunkt til disse virksomheder.

Blandt virksomheder, der laver grønt regnskab, har mange et miljøledelsessystem. Når der i teksten tales om virksomheder med et miljøledelsessystem, er der således tale om virksomheder, der laver grønt regnskab, og som samtidig har et miljøledelsessystem andet end EMAS.

Når der er tale om virksomheder, der arbejder med EMAS i stedet for det grønne regnskab, vil det fremgå tydeligt af teksten, at der tales om EMAS-virksomheder. Når der refereres specifikt til EMAS miljøredegørelsen frem for hele EMAS systemet, vil det fremgå af teksten.

Da arbejdet med EMAS miljøredegørelsen er dybt integreret med resten af kravene i EMAS og med det miljøledelsessystem, EMAS knytter sig til, er det imidlertid ikke muligt udelukkende at se på effekterne af EMAS miljøredegørelsen. Derfor er resultaterne for henholdsvis EMAS og det grønne regnskab ikke direkte sammenlignelige.

1.4 Rapportens opbygning

Efter denne indledning følger en sammenfatning af de væsentligste konklusioner fra undersøgelsen. Sammenfatningen bygger på analyserne i de tre efter-

følgende kapitler. Analysen er delt op i tre hovedemner. Første del af analysen ser i kapitel 3 på de interne effekter i virksomhederne. Herefter fokuseres i kapitel 4 på effekterne for virksomhedernes kommunikation med deres interessenter. Endeligt sættes der i kapitel 5 fokus på effekterne af brugernes anvendelse af det grønne regnskab.

I analysekapitlerne 3, 4 og 5 indledes hvert afsnit med det helt centrale spørgsmål for det pågældende tema. Herefter gives svaret på dette spørgsmål i form af afsnittets konklusion. Den resterende del af hvert afsnit vil bestå af gengivelse og diskussion af resultaterne fra undersøgelsen. Her vil gengivelse af erkendelser og eksempler fra både den kvantitative spørgeskemaundersøgelse og de kvalitative interview fremstå i punktform, mens diskussion af disse samt inddragelse af andre relevante undersøgelser står som normal tekst.

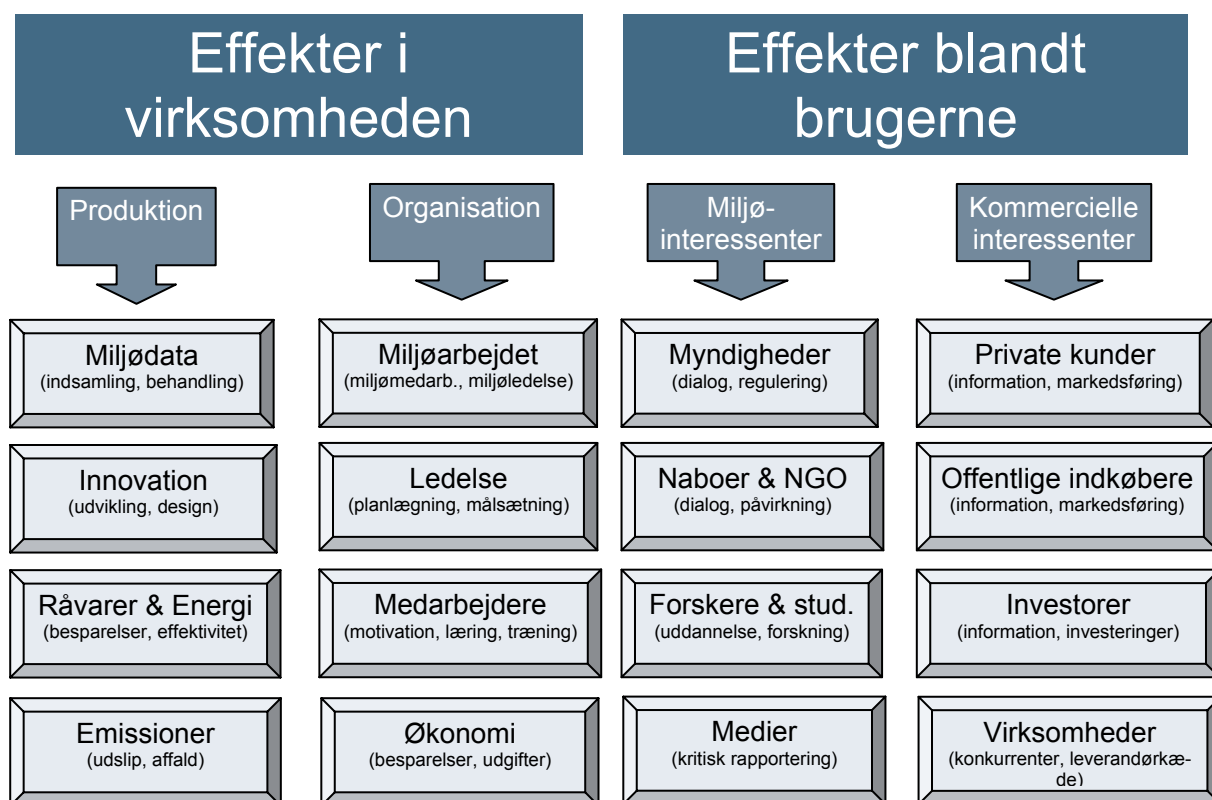
2 Konklusioner

Indledningsvist blev der stillet tre grundlæggende spørgsmål for undersøgelsen af effekter af det grønne regnskab. Besvarelsen af disse spørgsmål vil derfor danne udgangspunkt for præsentationen af undersøgelsens centrale konklusioner. Efterfølgende konkluderes på, hvilke effekter der er identificeret inden for en række hovedområder.

2.1 Typer af effekter

Hvilke typer af effekter kan der være tale om i forbindelse med virksomheders udarbejdelse af grønne regnskaber og andre offentligt tilgængelige miljørapporteringer?

På baggrund af det indledende litteraturstudie og ekspertinterviews blev der identificeret en række typer af effekter, der fungerede som bruttoliste over mulige effekter igennem den resterende del af undersøgelsen. Disse typer af effekter fremgår overordnet set af følgende figur.

2.2 Tre hovedgrupperinger af virksomheder

Hvad er virksomhedernes incitament for og oplevede nytte af arbejdet med de grønne regnskaber og anden offentligt tilgængelig rapportering?

Overordnet set er de væsentligste effekter af det grønne regnskab identificeret internt i virksomhederne i forbindelse med virksomhedernes arbejde med miljøforhold.

Der er i undersøgelsen identificeret tre grupperinger af virksomheder, der oplever væsentligt forskellige effekter af det grønne regnskab. Disse tre grupperinger indbefatter ikke virksomheder, der afleverer EMAS-miljøredegørelser. Den første gruppe består af omkring halvdelen af de virksomheder, der er forpligtede til at udarbejde grønt regnskab. De er kendetegnet ved at have implementeret miljøledelsessystemer, som sikrer, at der i virksomheden arbejdes med miljøforhold på et niveau, hvor det grønne regnskab ikke har noget yderligere at bidrage med. For disse virksomheder har det grønne regnskab minimal effekt. Omkostningsmæssigt kræver det ikke det store arbejde at lave det grønne regnskab, men de får til gengæld stort set heller ikke noget ud af det.

Den anden gruppe består af virksomheder, der ikke arbejder med et miljøledelsessystem, men som alligevel vurderer, at det grønne regnskab ingen effekt har i virksomheden. Disse virksomheder er kendetegnet ved at prioritere miljøarbejdet forholdsvis lavt og ved at have en meget negativ holdning til det grønne regnskab. Af samme grund følges der i virksomheden ikke op på de aktiviteter, som arbejdet med det grønne regnskab er med til at sætte i gang. Gruppen vurderes at bestå af lidt under hver fjerde virksomhed, der laver grønt regnskab. For dem vurderes det grønne regnskab samlet set at være en omkostning for virksomheden. Virksomheder i begge af de første grupper beklager sig over, at det grønne regnskab er stort set nytteløst arbejde for dem.

Den tredje og sidste gruppe består af virksomheder, der ikke har et miljøledelsessystem, og som har kunnet bruge det grønne regnskab til på den ene eller anden måde at styrke miljøarbejdet i virksomheden. Disse virksomheder har en forholdsvis positiv holdning til det grønne regnskab, og det er samtidig den gruppe, hvor langt de fleste effekter i virksomhederne gør sig gældende. Til forskel fra de to første grupper har virksomheder i denne gruppe fundet incitamenter til at arbejde med det grønne regnskab som følge af forskellige oplevede positive effekter af arbejdet med det grønne regnskab. De væsentligste af disse effekter er styrkelse af indsamlingen af miljødata, øget viden om og fokus på virksomhedens miljøarbejde i ledelsen, en styrkelse af miljømedarbejderens rolle i virksomheden samt få konkrete eksempler på besparelser inden for energi, råvarer og affald. Denne gruppe vurderes at bestå af lidt flere end hver fjerde virksomhed. For dem vurderes det grønne regnskab at have en samlet set positiv værdi for virksomheden.

Nogle af virksomhederne i den første gruppe har indført miljøledelsessystemer i forbindelse med arbejdet med det grønne regnskab. Dette gælder særligt de virksomheder, der har valgt at arbejde med EMAS i stedet for det grønne regnskab. Kravet om udarbejdelse af det grønne regnskab har således været medvirkende til, at flere virksomheder er begyndt at arbejde mere systematisk og strategisk med virksomhedens miljøforhold. Denne sammenhæng fremstår som en af de væsentligste effekter af det grønne regnskab.

2.3 Det grønne regnskab som kommunikationsredskab

I forhold til kommunikationen er konklusionen af denne undersøgelse, at det grønne regnskab kun i begrænset omfang anvendes i kommunikationen mellem virksomhederne og deres interessenter. Samtidig tyder forklaringer på, at

det substantielle indhold af denne kommunikation er så sporadisk at virksomhederne stort set ingen nytte oplever af det grønne regnskab som et kommunikationsmiddel over for omverdenen. De fleste virksomheder udtrykker frustration over, at den tid, der bruges på det grønne regnskab, ikke nyttiggøres i forhold til en dialog med omverdenen.

Hvad er brugernes incitamenter for og oplevede nytte af arbejdet med de grønne regnskaber og anden offentlig tilgængelig miljørapportering?

Brugerne anvender kun i begrænset omfang de grønne regnskaber. Af de adspurgte brugergrupper er det stort set kun blandt miljøinteressenter, der findes interesse for det grønne regnskab. Denne interesse afgrænser sig til at omfatte dele af myndighederne og i mindre omfang interesseorganisationer samt forsknings- og uddannelsesinstitutioner. Disse brugeres nytte af at anvende det grønne regnskab er primært, at det giver et indblik i miljøkulturen i virksomheden, og at det holder virksomheden op på overskridelser af deres miljøgodkendelse.

Der er ingen eller kun yderst begrænset nytte af det grønne regnskab blandt gruppen af kommercielle interessenter, bestående af investorer, kunder og andre virksomheder. Virksomheder, der har forsøgt at anvende det grønne regnskab i forbindelse med markedsføringen har derfor ikke haft megen succes hermed. Certificerede miljøledelsessystemer som EMAS og ISO 14001 har en bedre signalværdi, fordi virksomhederne frivilligt forpligter sig til at leve op til systemernes krav. Derfor er disse miljøledelsessystemer bedre markedsføringsredskaber end det grønne regnskab.

2.4 Dilemmaer for det grønne regnskab

I forhold til brugen af det grønne regnskab er der identificeret to centrale dilemmaer. På den ene side kritiseres det grønne regnskab for at være for teknisk og datatungt til brug af ikke ekspertbrugere. Derfor anbefaler flere eksperter og brugere, at de grønne regnskaber antager en mere fortællende form, hvor virksomhederne i højere grad forholder sig til de miljødata og de målsætninger og handlingsplaner, der kommunikerer.

På den anden side indeholder det grønne regnskab ikke miljødata, der er detaljerede nok til at tilfredsstille databehovet hos tilsynsmyndighederne og de centrale myndigheder, der derfor må indsamle oplysninger på anden vis. Desuden er datadelen ikke god nok til at foretage sammenligninger mellem virksomhederne. Der er altså et dilemma mellem at tilfredsstille behovet for miljødata og behovet for en forholdsvis let tilgængelig fortælling om virksomhedernes miljøforhold.

Et andet centralt dilemma er, at de grønne regnskaber har til hensigt at fungere som redskab til kommunikation af virksomhedernes miljøforhold til interessenterne. Som det fremgår af konklusionen, peger denne undersøgelse på, at de væsentligste effekter af det grønne regnskab opstår i forhold til arbejdsprocesser internt i virksomhederne. Dette dilemma betyder, at det grønne regnskab og procedurerne i forbindelse hermed i høj grad er gearret til at fungere i den eksterne kommunikation, mens det grønne regnskab fortrinsvist fungerer internt.

I forlængelse af disse overordnede konklusioner vil en uddybning af konklusionerne gennemføres i relation til de enkelte effekter, der er fundet i virksomheden, og effekter, der er fundet i relation til brugerne.

Kort sagt er den overordnede konklusion, at de grønne regnskaber har en meget begrænset værdi for de potentielle brugere, og at de i et vist omfang har værdi for virksomhedernes interne miljøarbejde. Der er blevet fundet en række effekter, hvoraf de fleste, som beskrevet oven for, er positive. Alle disse effekter beskrives i det følgende.

2.5 Effekter i virksomheden

Det skal her understreges, at sigtet for denne undersøgelse har været at identificere effekter af det grønne regnskab. Da langt de fleste effekter er positive, vil det først og fremmest være positive effekter, der fremhæves under hver type af effekter. Til det er det vigtigt at pointere to ting. For det første er mange af de nævnte effekter forholdsvist sporadiske, hvilket vil fremgå undervejs i gennemgangen. Det vil sige, at effekterne langt fra er gældende for alle virksomheder eller brugere. For det andet er der alle de potentielle effekter, som det grønne regnskab ikke har medført. Dette er kommenteret i det omfang, at en i litteraturstudiet identificeret potentiel effekt har vist sig ikke at gøre sig gældende. For eksempel at investorer ikke synes at bruge det grønne regnskab.

Miljødata

Den væsentligste effekt er, at de grønne regnskaber har bidraget til, at virksomheder, der ikke i forvejen har haft systematisk indsamling af miljødata, har fået startet denne proces som følge af arbejdet med de grønne regnskaber. Det grønne regnskab er med til at sætte en indsamling af miljødata i gang, men er i mindre omfang med til at fastholde indsamlingen.

For virksomheder, der udarbejder grønne regnskaber og i forvejen arbejder med miljøledelse, kan det grønne regnskab forekomme irrelevant. Det grønne regnskab kan dog give virksomheden en årlig miljøstatus og i nogle tilfælde omfatter det grønne regnskab flere data, end der arbejdes med i miljøledelses-systemet.

Regnskaberne kan vanskeligt bruges til at foretage sammenligninger mellem produktionsprocesser eller mellem virksomheder i samme branche. Nøgletal vil i langt højere grad kunne føre til mulige sammenligninger, men også her vil der være begrænsninger på omfanget af anvendelse.

Enkelte virksomheder har dog eksempler på, at det er muligt at foretage sammenligninger af emissioner og ressourceeffektivitet.

Innovation

Undersøgelsen viser, at ca. halvdelen af de adspurgte virksomheder oplever, at det grønne regnskab har en positiv effekt for innovationen i virksomheden. Ingen oplever en negativ effekt. Forklaringerne fra interviewene peger på at innovationen ligger inden for dataindsamling og ressourceforbruget, men at effektens substantielle indhold er meget lille. Der er desuden en meget begrænset udbredelse i arbejdet med de grønne regnskaber blandt medarbejderne i virksomhederne, og der er praktisk taget ingen læring i forbindelse med det grønne regnskab virksomhederne imellem.

Råvarer, energi og emissioner

Det område, der på grundlag af arbejdet med de grønne regnskaber har givet virksomhederne størst effekt i forbindelse med indsamling af miljødata, er der, hvor virksomhederne finder mulige omkostningsreduktioner, inden for primært minimering af vand- og energiforbrug samt bedre sortering af affald. Der er ikke tilsvarende kommet udsagn fra virksomhederne om, at de grønne regnskaber har haft en effekt i relation til øvrige emissioner fra virksomhederne.

Miljøarbejdet – miljømedarbejderen

Det grønne regnskab kan være med til at støtte miljømedarbejderen i dennes arbejde med virksomhedens miljøforhold. Der, hvor indsamlingen af miljødata ikke fungerer systematisk, kan kravet om indsamling af data i det grønne regnskab støtte miljømedarbejderen til systematisk indsamling.

De fleste steder, hvor det grønne regnskab ikke vurderes at bidrage til miljømedarbejderens arbejde, kommer det imidlertid ikke i vejen for andet af miljømedarbejderens arbejde med virksomhedens miljøforhold.

Til gengæld er der en udbredt frustration blandt miljømedarbejdere med ansvar for udarbejdelse af det grønne regnskab. Det skyldes først og fremmest den manglende værdi af det grønne regnskab som kommunikationsredskab, hvorfor de ansvarlige føler, at de spilder deres tid med at udarbejde et dokument, der netop er ment som et kommunikationsredskab.

Miljøarbejdet – miljøledelse

Kravet om arbejdet med grønne regnskaber har bidraget til indførelse af miljøledelsessystemer, men denne effekt var stærkest i forbindelse med indførelse af de grønne regnskaber.

Miljømedarbejderne i de virksomheder, der har miljøledelsessystemer, mener ikke at det grønne regnskab bidrager positivt til miljøarbejdet. Omvendt mener de samme medarbejdere heller ikke, at regnskaberne virker hindrende for virksomhedernes systematiske miljøledelsesarbejde.

Virksomhederne der arbejder med EMAS har bl.a. valgt dette som følge af det grønne regnskab. Det grønne regnskab har således bidraget til mere systematisk og målrettet miljøarbejde i disse virksomheder. En af årsagerne til at EMAS er valgt til afløsning af det grønne regnskab, er, at virksomhederne vurderer, at EMAS har en bedre markedsføringsværdi.

Ledelse

Samlet set viser undersøgelsen, at arbejdet med det grønne regnskab og EMAS medvirker til, at ledelsen i et flertal af virksomheder får en større indsigt i virksomhedens miljøforhold. Endvidere bidrager arbejdet med de grønne regnskaber og EMAS i et flertal af virksomhederne til udviklingen af virksomhedens handlingsplaner.

Virksomhedens miljøarbejde flyttes op på ledelsesniveau på nogle af de virksomheder, hvor det ikke allerede er tilfældet. Ledelsesinvolveringen er dog størst på virksomheder med EMAS. Af en række interview fremgår det, at topledelsen ikke er yderligere involveret i det grønne regnskab end ved en underskrift.

Medarbejdere

De grønne regnskaber er med til at involvere medarbejderne i miljøforståelse i virksomheden. Men det er primært nøglemedarbejdere – de, der skal indsamle data, der involveres. Det ses, at de virksomheder, hvor virksomhedens ledelse fremmer et engagement omkring miljøarbejdet, også er de virksomheder, hvor involveringen af medarbejderne er størst. Her er der bredt tale om medarbejdere, der kan arbejde eksempelvis med projekter, som reducerer elforbruget, eller projekter vedrørende affaldssortering og -minimering.

Kun en enkelt af de interviewede virksomheder involverer hele virksomheden i miljøarbejdet.

Økonomi

Blandt de virksomheder, vi har talt med, er den generelle vurdering, at udgifterne ved udarbejdelsen af det grønne regnskab ligger på et acceptabelt niveau, der ikke udgør nogen uforholdsmæssigt stor omkostning for virksomheden. Der, hvor det grønne regnskab har en positiv intern effekt, vurderes de indirekte gevinster tilmed at overstige omkostningerne. Andre har dog oplevet større utilfredshed med omfanget af det arbejde, der skal lægges i det grønne regnskab.

Udgiftsniveauet ligger nogenlunde konstant i virksomhederne efter de første par regnskaber, hvor virksomhederne har oplevet udgiftsbesparelser.

2.6 Effekter blandt brugerne

Myndigheder

Der er generelt en tilfredsstillende dialog mellem virksomheder og myndigheder om det grønne regnskab. Men dialogen begrænser sig til formelle rettelser af det grønne regnskab. En egentlig effekt af dialogen sker ikke – kun der, hvor myndigheden ikke leverer det grønne regnskab tilbage til tiden, eller der, hvor myndigheden udviser et manglende engagement i forhold til det grønne regnskab.

Vi har talt med to tilsynsmyndigheder, hvoraf den ene kan bruge de grønne regnskaber i det daglige tilsynsarbejde som oplæg til samtale med virksomhederne i forbindelse med virksomhedsbesøg. Den anden bruger ikke det grønne regnskab i det daglige arbejde.

Miljøstyrelsens anvender det grønne regnskab i forbindelse med indberetning til det Europæiske forureningsregister EPER og E-PETTR samt til andre internationale indberetninger. Regnskaberne bidrager også med viden om miljøforhold på konkrete virksomheder og i forbindelse med udarbejdelse af branchebilag.

Naboer og NGO

Selvom mange virksomheder gerne vil udlevere deres grønne regnskab til offentligheden, er der generelt en meget ringe efterspørgsel efter de grønne regnskaber fra brugergrupperne, herunder naboer og NGO'er. Der synes især blandt naboer at være et meget ringe kendskab til eksistensen af de grønne regnskaber.

Naboer udtrykker et ønske om at få at vide, hvis noget utilsigtet sker på en virksomhed, eller hvilke handlingsplaner virksomheden sætter op for at nedbringe emissioner år for år. NGO'er har en tilsvarende interesse.

I det interview, der er foretaget med en nabo til en virksomhed, der sender det grønne regnskab ud til naboerne, gives der udtryk for tilfredshed med det grønne regnskab, fordi det er muligt at se udviklingen i emissioner og ressourcetilforbrug samt at sætte sig ind i virksomhedens miljøindsats gennem ledelsens redegørelse. Ingen naboer i øvrigt har rettet henvendelse til pågældende virksomhed vedrørende de grønne regnskaber. Heller ingen andre af de virksomheder, der indgår i det kvalitative interview, har fået nabohenvendelser om det grønne regnskab.

Forskere og studerende

Forskere og studerende forekommer sammen med myndighederne at være den eneste brugergruppe, der anvender de grønne regnskaber i væsentligt omfang. Det grønne regnskab anvendes på universiteterne i forbindelse med opgaver og projekter om industrivirksomheders miljøforhold. Desuden har vi talt med en gymnasielærer, der kan anvende det grønne regnskab i undervisningen.

Medier

Pressen i Danmark interesserer sig stort set ikke for de grønne regnskaber. Mange miljøjournalister er interviewet, men stort set alle gav udtryk for, at miljøhistorier ikke skrives over grønne regnskaber, men over uheld eller miljøovertrædelser. Da de grønne regnskaber blev indført, var der en kortvarig og fortrinsvis lokal interesse fra pressens side.

Private kunder

Det kan konkluderes, at det grønne regnskab bruges i kommunikationen med private kunder, der også om end i begrænset omfang efterspørger det grønne regnskab hos virksomhederne. De virksomheder, der er interviewet i undersøgelsen, er langt fra tilfredse med det grønne regnskab som et markedsføringsredskab.

EMAS ses derimod som et bedre markedsføringsredskab, idet det signalerer, at virksomheden frivilligt ønsker at beskæftige sig med miljøledelse og ønsker at gennemføre løbende forbedringer på miljøområdet. Det samme gør sig gældende i forhold til virksomheder, der er ISO certificeret. De ser også en bedre markedsføringsværdi i dette frem for det grønne regnskab.

Offentlige indkøbere

Det grønne regnskab indgår i nogle kommuners indkøbspolitik, men vi har ikke fået kendskab til, at dette har betydning for tildelingen af kontrakter. Det grønne regnskab læses ikke af de offentlige indkøbere, vi har talt med, og det grønne regnskab signalerer ikke i sig selv miljømæssig ansvarlighed hos virksomhederne.

Værdien af de grønne regnskaber er lille for indkøbere, bl.a. fordi det ikke er muligt at foretage en sammenligning af virksomhedernes miljøforhold. Indkøbere efterspørger legale forhold og ikke indhold eller differentiering af virksomhedernes miljøpræstationer.

Blandt EMAS-virksomhederne er der oplevet en efterspørgsel efter deres miljøredegørelse fra deres offentlige kunder. Vi ved ikke, om de offentlige kunder blot undersøger, om virksomheden er EMAS registreret, eller om registreringen også granskes i forbindelse med valg af leverandør.

Investorer

Meget få virksomheder har oplevet, at investorer har efterspurgt deres grønne regnskab. Konklusionen fra et interview med et af de største investeringsselskaber i Danmark er at det grønne regnskab ikke henvender sig til investorer. En granskning af virksomhederne i forbindelse med en investering sker derfor ikke ved hjælp af det grønne regnskab, men ved inddragelse af miljørådgivere og om nødvendigt ved udarbejdelse af en miljømæssig due diligence.

Virksomheder

De grønne regnskaber er vanskelige at anvende til sammenligning af virksomhederne. Det er ikke muligt for den enkelte virksomhed at benchmarke sig i forhold til konkurrenten/kollegaen. Samtidig har brancheforeningerne ikke anvendt det grønne regnskab til at fremme videndelingen mellem medlemsvirksomhederne. Der er således ingen effekt i form af videndeling blandt brancherne som følge af det grønne regnskab.

Det har ikke været muligt at tilvejebringe stærke konklusioner om leverandørkædens brug af de grønne regnskaber. Ca. hver fjerde grøn regnskabsvirksomhed efterspørger ofte eller altid miljødokumentation, og halvdelen gør det aldrig. De virksomheder, vi har talt med, bruger ikke det grønne regnskab i forhold til deres underleverandører eller kunder blandt virksomheder, men en bygherre, vi har talt med, bruger det grønne regnskab i forbindelse med valg af underleverandører.

3 Effekter i virksomheden

3.1 Overordnede effekter for virksomhederne

Virksomhederne blev i spørgeskemaundersøgelsen bedt om, at komme med deres egen vurdering af de overordnede effekter af deres arbejde med det grønne regnskab.

Spørgsmålet er om virksomhederne vurderer, at de overordnet set påvirkes negativt eller positivt af det grønne regnskab?

Den generelle konklusion er at virksomhederne påvirkes meget lidt af det grønne regnskab. Mere end halvdelen af virksomhederne mener ikke, at der er nogen effekt af arbejdet med det grønne regnskab.

Spørgeskemaundersøgelsen viser at ca. fire ud af ti virksomheder finder, at der er positive effekter af det grønne regnskab i forhold til omkostningsniveau, omdømme og innovation i virksomheden. Der er derimod stort set ingen, der peger på negative effekter på disse områder. Forklaringerne fra de kvalitative interview tyder på, at de positive vurderinger dækker over forholdsvist begrænsede overordnede effekter for virksomhederne. Effekterne forekommer ofte i form af initiering af miljøarbejde internt i virksomhederne, således at den væsentligste overordnede effekt i virksomhederne af det grønne regnskab, er at være med til at initiere aspekter af det interne miljøarbejde, hvor virksomhederne ikke nødvendigvis selv ville have sat gang i dette arbejde.

Tabel 1: Vurderet overordnet effekt af det grønne regnskab for...

	Positiv effekt	Ingen effekt	Negativ effekt
... omkostningsniveauet i virksomheden? (n = 66)	41%	55%	5%
... virksomhedens omdømme? (n = 63)	38%	62%	0%
... virksomhedens omsætning? (n = 64)	5%	95%	0%
... innovation på miljøområdet? (n = 65)	52%	48%	0%

- Tabel 1 viser at ca. fire ud af ti virksomheder vurderer at arbejdet med det grønne regnskab har en positiv effekt for henholdsvis omkostningsniveauet og virksomhedens omdømme. Samtidig finder flere end halvdelen af virksomhederne ikke effekter af det grønne regnskab i relation til disse områder. Næsten alle adspurgte virksomheder vurderer, at arbejdet med de grønne regnskaber er uden effekt i forhold til virksomhedens omsætning. Godt halvdelen af de adspurgte virksomheder vurderer imidlertid at det grønne regnskab bidrager positivt til innovation på miljøområdet.
- Bortset fra de 5 %, der finder at omkostningsniveauet i virksomheden påvirkes negativt, vurderer ingen virksomheder, at det grønne regnskab har en negativ påvirkning af virksomhederne på disse fire parametre.

I gennem de kvalitative interview er der kommet en række vurderinger og forklaringer på disse tendenser. Overordnet set er virksomhedernes vurdering af værdien af det grønne regnskab blandt de virksomheder, vi har talt med, ikke så positiv, som spørgeskemaundersøgelsen antyder.

Over en bred kam er virksomhederne skuffede over det grønne regnskabs værdi som kommunikationsredskab, hvilket giver anledning til en del frustration i virksomhederne. Til gengæld vurderes det grønne regnskab heller ikke at være det store problem at udarbejde, hvorfor det ikke har nogen særlig negativ effekt for virksomhederne. Dette forklarer den manglende negative vurdering af det grønne regnskab på trods af den overordnede skuffelse over dets værdi.

Den overordnede forklaring på de positive vurderinger synes at være, at flere virksomheder kan finde begrænsede forhold, hvor det grønne regnskab har bidraget med noget positivt. Disse positive oplevelser af det grønne regnskab går stort set udelukkende på interne forhold i virksomhederne.

- Følgende to udtalelser er meget beskrivende for, hvilke positive værdi virksomheder har fundet i det grønne regnskab. Den første fra en virksomhedsdirektør, vi har interviewet, stemmer meget fint overens med det overordnede indtryk af det grønne regnskabs værdi for virksomhederne: *'Vi kan bruge dem trods alt. Vores miljøchef mener, at GR er godt som et samlende redskab. Jeg tror ikke, at det har nogle effekter, at vi skal offentliggøre det - det er internt, man gerne vil være bedre år for år. Derfor har det udelukkende en internt motiverende og strategisk effekt.'*
- Det andet udsagn fra en miljømedarbejder er meget rammende for, hvad der først og fremmest peges på, som konkret bidrag fra det grønne regnskab i forhold til det interne miljøarbejde: *'Det primære formål med GR er dokumentationsværdien. Ledelsen synes, at det er meget rart, og at det er godt at få tallene samlet. Indirekte påvirker det virksomheden positivt, fordi vi er nødt til at få det lavet. Det giver mig noget at gå ud med, sådan at det bliver taget seriøst. Det er viden fra det grønne regnskab der gør, at der kan strammes op på nogle områder.'*

Fælles for disse to virksomheder er, at det grønne regnskab bidrager med aspekter af det, som arbejdet med miljøledelsessystemer bidrager med i mange andre virksomheder. For det andet er den ansvarlige miljømedarbejder i begge tilfælde gået positivt til arbejdet med det grønne regnskab og de muligheder, der ligger heri.

En positiv intern værdi af det grønne regnskab i virksomheden synes i høj grad at være forbundet med særligt to forhold. For det første om virksomheden i forvejen arbejder systematisk med virksomhedens miljøforhold, og for det andet om virksomheden har en generel positiv eller generelt negativ indstilling til arbejdet med det grønne regnskab.

- Det typiske udsagn fra virksomheder, hvis miljøarbejde allerede er på et niveau, hvor det grønne regnskab ikke har noget at bidrage med, er: *'Datainsamling sker uanset hvad og det grønne regnskab bruges ikke til kommunikation, så samlet set har det grønne regnskab ingen værdi for virksomheden.'*

Vurderingen fra flere eksperter, vi har talt med, er at, det grønne regnskab helt grundlæggende sætter miljø på dagsordenen, hvor det ikke ellers nødvendigvis ville have været. Spørgsmålet er om der i forhold til denne effekt er mere at

hente? Her tyder vores interview på, at der hvor det grønne regnskab har haft en positiv effekt i forhold til at initiere miljøarbejde i virksomhederne, har virksomhederne ikke længere behov for det grønne regnskab til at bibeholde denne effekt. Det vil sige at den væsentligste overordnede effekt af det grønne regnskab har været at sætte gang i aspekter af miljøarbejdet, som virksomhederne ikke selv havde initieret.

Denne overordnede vurdering bygger på en lang række forhold og nuancer, der vil blive fremhævet i løbet af rapporten. Der vil senere blive gået yderligere i dybden med de fire områder, der spørges til i tabel 1. Effekten på omkostningsniveauet analyseres i afsnit 3.2 (samlede omkostninger for virksomheden), omdømme og omsætning i afsnit 4.3 (markedsføring), og innovation berøres i afsnit 3.3 (Indsamling og anvendelse af data) og afsnit 6.1 (Miljøpåvirkninger). Her vil de kvantitative svarprocenter sættes i forhold til forklaringer, der er fremkommet i forbindelse med de kvalitative interview.

Tabel 2: Vurderet overordnet effekt af EMAS for...

	Positiv effekt	Ingen effekt	Negativ effekt
... omkostningsniveauet i virksomheden? (n = 30)	63%	33%	3%
... virksomhedens omdømme? (n = 31)	84%	16%	0%
... virksomhedens omsætning? (n = 29)	34%	62%	3%
... innovation på miljøområdet? (n = 31)	74%	26%	0%

- Tabel 2 viser et tilsvarende mønster i virksomhedernes vurdering af de overordnede af EMAS, bortset fra at billedet generelt er mere positivt.

Forklaringerne på EMAS overordnede effekt tyder på, at der også er tale om en mere substantiel værdi for virksomhederne. Det skal igen understreges at vurderingerne af EMAS og det grønne regnskab ikke er direkte sammenlignelige, idet EMAS for det første er et tilvalg blandt virksomhederne, der ønsker at arbejde systematisk og forpligtende med deres miljøforhold, og at EMAS er et miljøledelsessystem, mens det grønne regnskab er et obligatorisk rapporteringsredskab.

3.2 Samlede omkostninger for virksomheden

Snævert set er det naturligvis en omkostning for virksomhederne at lave det grønne regnskab. Spørgsmålet er, hvor stort omfanget af denne omkostning er set i forhold til de positive afledte effekter, der er af det grønne regnskab?

Den overordnede vurdering blandt de virksomheder, vi har talt med, er, at udgifterne ved udarbejdelsen af det grønne regnskab ligger på et acceptabelt niveau, der ikke udgør nogen uforholdsmæssigt stor omkostning for virksomheden. Der, hvor det grønne regnskab har en positiv intern effekt, vurderes de indirekte gevinster tilmed at overstige omkostningerne. Andre har dog oplevet, at virksomhederne er utilfredse med omfanget af det arbejde, der skal lægges i det grønne regnskab.

Virksomhederne har typisk kunne nedsætte udgiftsniveauet for udarbejdelse af det grønne regnskab over de første par regnskaber, hvorefter det har stabiliseret sig på et konstant niveau. Den ene virksomhed, vi har talt med, der vurderer at udgifterne til det grønne regnskab er uacceptabelt høje er en virksomhed, der ikke vurderer at have nogen positive effekter af det grønne regnskab, og som ikke i forvejen indsamler alle de miljødata, der rapporteres i regnskabet.

- Det fremgår af tabel 1 ovenfor, at 41 % af virksomhederne oplever en samlet positiv effekt på virksomhedens omkostninger som følge af det grønne regnskab. Kun 5 % oplever en samlet negativ effekt. Det vil sige at de økonomiske gevinster som virksomhederne vurderer, at de får ud af det grønne regnskab, for langt de fleste virksomheder ikke overskrider de omkostninger, de har ved at lave regnskabet.

Ved at spørge ind til denne vurdering i virksomhedsinterviewene har vi fået flere forklaringer på omkostningseffekten af det grønne regnskab. Med hensyn til udgifterne ved at lave et grønt regnskab er der typisk tale om et par ugers arbejdsindsats for den ansvarlige miljømedarbejder samt den tid, der bruges af de medarbejdere, der leverer data til regnskabet.

- Bortset fra én vurderer de virksomheder vi har talt med, at de par ugers arbejde ikke er en væsentlig udgift for virksomheden. Nogen virksomheder har allerede de fornødne data tilgængeligt. For dem er der blot tale om at trække de nødvendige data ud af deres database og så forfatte det grønne regnskab, hvilket ikke vurderes at kræve den store indsats.
- Andre virksomheder skal i forbindelse med det grønne regnskab have indhentet de nødvendige data. For dem ligger der således en større indsats i forbindelse med tilvejebringelsen af data. Til gengæld vurderer disse virksomheder, at det er til fordel for virksomheden at få disse data indhentet. På den måde går arbejdsindsatsen til mere end blot udarbejdelsen af det grønne regnskab.
- En miljømedarbejder giver følgende meget udbredte vurdering af udgifterne til det grønne regnskab '*Det ekstra tid der bruges til grønt regnskab er*

ikke overvældende, en til to ugers ekstraarbejde måske. Jeg ville gøre det meste af arbejdet under alle omstændigheder'.

- Som sagt har vi talt med en virksomhed, der vurderer at det grønne regnskab er en ren udgift for virksomheden. Miljømedarbejderen i denne virksomhed vurderer ikke at virksomheden får udgifterne dækket af positive afledte effekter af at skulle udarbejde det grønne regnskab.

Erfaringerne fra vores interview modsvarer af andres oplevelser. En medarbejder ved en tilsynsmyndighed har fortalt, at mange af de virksomheder, der er i dialog med omkring deres grønne regnskab, klager over, at det tager for lang tid at udarbejde regnskaberne. Her er vurderingen, at de virksomheder, der gør mest ud af det grønne regnskab, bruger mindst en måned på at udarbejde regnskabet. Der tegner sig altså ikke entydigt billede af virksomhedernes oplevelse af omfanget af omkostningerne forbundet med at udarbejde det grønne regnskab.

Med hensyn til tidsfaktoren af virksomhedernes udgifter lyder vurderingen fra langt de fleste virksomheder, at de efterhånden er nået ned på et niveau, hvor det ikke kan gøres billigere. Således synes det kun at være i de første par udgaver af de grønne regnskaber, at virksomhederne er i stand til at reducere udgifterne gennem effektivitetsforbedringer og genbrug af skabeloner fra tidligere år.

Det vil sige at virksomhederne ikke er i stand til at lave kontinuerlige effektiviseringer af arbejdsprocessen til udarbejdelse af det grønne regnskab. Men samtidig vurderer de fleste virksomheder, at det nu konstante tidsforbrug er landet på et acceptabelt niveau.

3.3 Indsamling og anvendelse af miljødata

Miljømedarbejdere ansat i industrivirksomheder er ofte ansvarlige for at indsamle og overvåge miljødata. Disse data bruges blandt andet til at sætte fokus på områder, hvor der kan opnås miljøbesparelser såvel som økonomiske besparelser for virksomheden samt til rapportering til myndigheder.

I bekendtgørelsen om det grønne regnskab er der med §7 et krav til, at regnskabet skal indeholde oplysninger om virksomhedens miljøforhold. For at leve op til dette krav skal der indsamles data for ressourceforbrug, emissioner og affald samt oplysninger om støj-, støv- og lugtforhold.

Spørgsmålet er, hvilke effekter det grønne regnskab har på indsamling og anvendelse af miljødata i virksomhederne?

Konklusionen med hensyn til indsamling af miljødata er, at den væsentligste effekt er, at virksomheder, der ikke i forvejen systematisk indsamler data, har fået sat dataindsamling i system som følge af kravene til det grønne regnskab. Dette gælder for alle fire virksomheder, vi har talt med, der ikke har et miljøledelsessystem. Af dem ser de tre det som positivt at skulle indsamle data til det grønne regnskab, mens én hellere ville være fri. Tidsperspektivet er således, at det grønne regnskab er med til at sætte indsamlingen i gang, men i mindre grad er med til at fastholde indsamlingen.

Et flertal af virksomheder oplyser, at det grønne regnskab bidrager til at afdække miljømæssige problemstillinger i virksomheden. Den væsentligste anvendelse af de indsamlede miljødata synes dermed at være identifikation af problematiske miljøforhold i virksomheden.

For virksomheder, der i forvejen arbejder med ISO 14001, forekommer indsamling af miljødata til det grønne regnskab derimod stort set irrelevant. Dog kan det grønne regnskab fungere som en årlig samlet status over virksomhedens miljøforhold, og i nogle tilfælde indsamles data til det grønne regnskab, som ikke i forvejen indsamles i forbindelse med miljøledelsessystemet.

Med hensyn til anvendelse af data gælder det for et flertal af virksomheder, at arbejdet med henholdsvis det grønne regnskab og EMAS er med til at afdække miljømæssige problemstillinger i virksomhederne. Problemer med datas sammenlignelighed begrænser dog deres anvendelsesmuligheder for mange virksomheder.

Følgende erkendelser og overvejelser ligger bag disse konklusioner.

- Det grønne regnskab bidrager primært til at systematisere indsamling af oplysninger om virksomhedernes miljøforhold, hvor et miljøledelsessystem ikke allerede er på plads. En virksomhed, der ikke arbejder med et miljøledelsessystem, beskriver, hvordan arbejdet med det grønne regnskab bruges til at overvåge energiforbruget og affaldsproduktionen. En anden virksomhed bruger det grønne regnskab som anledning til løbende at opsamle oplysninger om forbruget, og således bruges arbejdet med det grønne regnskab til at holde øje med forbruget i de interne produktionsprocesser.
- En virksomhed uden miljøledelsessystem fortæller, at det grønne regnskab ikke initierer indsamlingen af miljødata, men at *'det grønne regnskab bruges mest til at beskrive status. Hver måned er der møde om ressourceforbruget. Virksomheden styres uge for uge og måned for måned – hvert år er alt for lidt, hvorfor det grønne regnskab forekommer lidt overflødigt. Hvis der er noget, der skal laves om, skal det ske hurtigt, og nye mål skal nås'*.
- I begyndelsen har det grønne regnskab på forskellig vis været med til at starte indsamlingen af miljødata i fire af de interviewede virksomheder. Igen er der tale om de virksomheder, der ikke har et miljøledelsessystem. Tre af disse virksomheder udtaler, at data ville blive indsamlet i et nogenlunde tilsvarende omfang uanset kravene til det grønne regnskab. Blandt andet udtaler en virksomhed, at *'det grønne regnskab giver et fint overblik,*

men det er nu normal praksis, så indsamling af data til det grønne regnskab bidrager ikke længere med noget nyt.

- Én af de fire virksomheder udtaler derimod, at data ikke kan bruges internt i virksomheden. Derfor ville denne virksomhed som den eneste ikke fortsætte med at indsamle miljødata, hvis ikke det grønne regnskab stillede krav herom. Begrundelsen er, at virksomhedens produktionsopgaver varierer, så meget, at data fra den enkelte produktion ikke kan sammenlignes, og at data derfor ikke siger noget om den relative performance.

Disse forklaringer viser, at det grønne regnskab kan være med til at initiere indsamlingen af oplysninger om virksomhedens miljøforhold, hvor dette ikke allerede sker i samme omfang, som det kræves i bekendtgørelsen. Samtidig kan det grønne regnskab fungere som en årlig statusbeskrivelse, hvor der samles op på den løbende dataindsamling.

- Andre brugere har en lignende oplevelse af effekten af indsamlingen af miljødata til det grønne regnskab. For eksempel vurderer miljøchefen i en arbejdsgiverforening, at det grønne regnskab har været en medvirkende årsag til et mere systematisk miljøarbejde blandt de af foreningens medlemsvirksomheder, der arbejder med det grønne regnskab.
- De virksomheder, der arbejder med ISO 14001, mener til gengæld, at det er unødvendigt at indsamle oplysninger til det grønne regnskab, når virksomheden alligevel indsamler data løbende i forbindelse med miljøledelsessystemet. Således udtaler en miljøchef, vi har talt med, at '*det grønne regnskab er en blindtarm for virksomheder, der allerede arbejder med miljøledelse*'.
- Dog har et par ISO 14001-virksomheder fundet intern anvendelse af det grønne regnskab. Blandt andet udtaler en miljømedarbejder: '*Det giver lidt, at man har lavet det opslagsværk i form af de grønne regnskaber, for vi har i virksomheden ikke et system, hvor alle data er samlet*'.

Tabel 3: Afdækning af miljøforhold

	Enig	Delvist enig	Delvist uenig	Uenig
Udarbejdelsen af det grønne regnskab medvirker til at afdække miljømæssige problemstillinger i virksomheden. (n = 66)	45%	27%	6%	21%
Arbejdet med EMAS medvirker til at afdække miljømæssige problemstillinger i virksomheden. (n = 31)	65%	23%	10%	3%

Afvigelser fra en sum af svarprocenterne på 100 skyldes afrundinger.

- Spørgeundersøgelsen kan give et praj om, hvor mange virksomheder, der anvender data indsamlet til det grønne regnskab. Som det fremgår af tabel 3, har næsten tre ud af fire virksomheder, der udarbejder grønne regnskaber, oplevet, at det har ført til afdækning af miljømæssige problemstillinger. Forklaringerne i de kvalitative interview tyder på, at dette i særlig grad gælder virksomheder uden miljøledelsessystemer. Det skyldes, at virksomheder med miljøledelsessystemer allerede systematisk indsamler miljødata.

- Spørgeskemaundersøgelsen viser, at næsten ni ud af ti virksomheder oplever, at arbejdet med EMAS bidrager til afdækning af miljømæssige problemstillinger i virksomheden.

I forhold til svarene fra EMAS-virksomhederne skal det præciseres, at to forhold gør, at resultaterne ikke er direkte sammenlignelige med svarprocenterne fra virksomheder, der laver grønt regnskab. For det første er det svært at se bort fra bidraget fra det miljøledelsesarbejdet. Dette blev understreget i de kvalitative interview, vi havde med to EMAS-virksomheder. For det andet er der for EMAS-svarprocenterne udelukkende tale om virksomheder, der frivilligt har valgt at arbejde med EMAS. Det vil altså typisk være virksomheder, der ser positivt på EMAS' værdi for virksomheden.

En måde at anvende virksomhedens miljødata fra det grønne regnskab i virksomheder med flere produktionsanlæg kunne være til sammenligning af resourceeffektiviteten og emissionerne fra forskellige produktionsenheder internt i virksomheden.

- En af de virksomheder, vi har talt med, anvender data indsamlet til det grønne regnskab til at sammenligne miljøforhold mellem koncernens produktionsenheder. En anden virksomhed har forsøgt sig med at lave best practice grupper i forbindelse med indsamlingen af data, hvor der forsøgmæssigt blev opstillet nøgletal. Interne forskelligheder gjorde dog, at sammenligningen ikke var mulig.
- Flere miljømedarbejdere oplyser, at sammenligning mellem produktionsafdelinger og -anlæg ikke er mulig som følge af forskelligheder i produktionen, enten mellem de forskellige enheder eller over tid.

Dette er i sagens natur ikke problemer, der skyldes kravene til opgørelse af oplysninger om virksomhedernes miljøforhold i det grønne regnskab, men derimod de grundlæggende opgørelsesmetoder. Problemet mindsker imidlertid muligheden for, at arbejdet med det grønne regnskab fører til benchmarking af virksomhedernes produktionsforhold. Der er imidlertid eksempler på, at sammenligning er mulig.

- De to virksomheder, der arbejder med EMAS, har opbygget processer, hvor de kan sammenligne effektiviteten både over tid og mellem produktionsenheder. I den ene af de to EMAS-virksomheder sammenlignes de månedlige aflæsninger med tilsvarende målinger fra året før, så der er mulighed for justeringer, samtidig med at data anvendes til sammenligning og justering mellem produktionsenheder.

Det er altså langt fra entydigt, om data kan indsamles, så de kan bruges til sammenligning i virksomhederne. Det samlede indtryk fra vores interview er dog, at indsamlingen af data til det grønne regnskab kun i meget lille omfang bidrager hertil.

Sammenhængen mellem det grønne regnskab og miljøledelse behandles yderligere i afsnit 3.5 og sammenhængen mellem det grønne regnskab og miljøforbedringer i afsnit 5.2.

3.4 Miljøarbejdet – miljømedarbejderens rolle

Det er i de fleste tilfælde en miljømedarbejder eller en miljøchef, der er ansvarlig for indsamlingen af data og den efterfølgende udarbejdelse af det grønne regnskab. Således svarer to ud af tre virksomheder i spørgeskemaundersøgelsen, at de enten har en miljøafdeling eller miljømedarbejder, der arbejder systematisk med det grønne regnskab.

Spørgsmålet er, hvilken effekt dette har for miljømedarbejdernes arbejde og rolle i virksomheden?

Miljømedarbejderens arbejde med virksomhedens miljøforhold kan styrkes af det grønne regnskab under særlige omstændigheder. Hvor indsamlingen af miljødata af en eller anden årsag ikke fungerer systematisk, kan kravet om indsamling af data til det grønne regnskab støtte miljømedarbejderen i en sådan systematisering. Omvendt vurderes det grønne regnskab ikke at komme væsentligt i vejen for miljømedarbejderens rolle der, hvor det grønne regnskab ikke vurderes at bidrage til miljømedarbejderens arbejde.

Konklusionen bygger på følgende erkendelser og overvejelser.

- I en stor dansk koncern giver lovkravet om indsamling af miljøoplysninger til det grønne regnskab miljøchefen en større gennemslagskraft, når vedkommende beder om oplysninger fra de enkelte produktionsanlæg. Data skal her indsamles under alle omstændigheder, men det grønne regnskab bidrager til at sikre, at data bliver indsamlet rettidigt. Miljømedarbejderen fra en større dansk virksomhed bekræfter denne effekt, idet lovkravet til det grønne regnskab støtter vedkommendes indsamling af data. Fælles for de to virksomheder er, at de ikke har miljøledelsessystemer, og at miljømedarbejderen/-chefen vurderer, at der generelt ikke er stor fokus på miljøarbejdet blandt medarbejderne. Derfor har kravet til det grønne regnskab været med til støtte dem i det interne miljøarbejde.
- I den anden ende af skalaen vurderer en miljømedarbejder, at det grønne regnskab gør arbejdet mere besværligt, fordi det tager tid at indsamle data. Der er imidlertid ikke nogen af de adspurgte miljømedarbejdere, der mener, at arbejdet med det grønne regnskab tager væsentlig tid fra andet og vigtigere miljøarbejde.
- To af miljømedarbejderne vurderer, at udarbejdelsen af det grønne regnskab i høj grad har været med til at styrke deres viden om virksomhedens miljøforhold såvel som læring om deres egen rolle og muligheder i virksomheden.
- For de miljømedarbejdere, der til daglig arbejder med miljøledelsessystemer, beskrives arbejdet med det grønne regnskab i meget neutrale vendinger. De er forholdsvis positive over for ideen med det grønne regnskab, men mener ikke, at det bidrager til noget positivt i forhold til deres arbejde. På den anden side, mener de heller ikke, at de ressourcer, de bruger på det grønne regnskab, kommer i vejen for andet og vigtigere miljøarbejde, såsom miljøforbedringer af produktionen.

- Dette bekræftes af spørgeskemaundersøgelsen, hvoraf det fremgår, at ingen miljømedarbejdere vurderer, at det grønne regnskab bidrager negativt til virksomhedens innovation på miljøområdet.

Igen er der en væsentlig forskel på det grønne regnskabs bidrag til miljøarbejdet mellem virksomheder henholdsvis med og uden miljøledelse. Kravet om formidling af oplysninger om virksomhedernes miljøforhold kan være med til at støtte virksomhedernes miljømedarbejder i indsamlingen af miljødata. Samtidig kan arbejdet med det grønne regnskab være med til at øge vidensniveauet hos miljømedarbejdere, der ikke i forvejen arbejder systematisk med virksomhedens miljødata. Kun én miljømedarbejder på virksomheder uden miljøledelsessystem føler sig direkte generet af arbejdet med det grønne regnskab. Til sammenligning vurderer miljømedarbejdere på de virksomheder, der har et miljøledelsessystem, at det grønne regnskab ikke bidrager positivt til deres arbejde, men at det på den anden side heller ikke kommer i vejen for deres arbejde.

3.5 Miljøarbejdet – miljøledelse

Som nævnt ovenfor er der en sammenhæng mellem det grønne regnskabs effekt for virksomhedens arbejde med miljødata og, om virksomheden har implementeret et miljøledelsessystem. Dette afsnit har til formål at afdække denne sammenhæng yderligere.

Der er her to hovedspørgsmål: For det første i hvor høj grad og hvordan, det grønne regnskab bidrager til indførelsen af et miljøledelsessystem? For det andet i hvor høj grad og hvordan, arbejdet med det grønne regnskab bidrager til arbejdet med miljøledelsessystemet?

På det første spørgsmål er svaret, at kravet om det grønne regnskab har i nogen virksomheder bidraget til indførelsen af miljøledelsessystemer. Denne effekt gør sig først og fremmest gældende i forbindelse med implementeringen af EMAS, men også i relation til andre miljøledelsessystemer. Tidsmæssigt har denne effekt mest gjort sig gældende i forbindelse med indførelsen af det grønne regnskab.

Konklusionen på det andet spørgsmål er, at det grønne regnskab på et flertal af virksomheder bidrager til arbejdet med virksomhedernes miljøledelsessystemer, men forklaringerne tyder på, at det kvalitative omfang af dette bidrag, er meget begrænset.

Konklusionerne bygger på de følgende overvejelser.

Tabel 4: Indførelse af miljøledelsessystem

	Enig	Delvist enig	Delvist uenig	Uenig
Arbejdet med de grønne regnskaber har haft betydning for, at vi har indført et miljøledelsessystem. (n = 41)	10%	22%	5%	63%

- Af de i spørgeskemaundersøgelsen adspurgte virksomheder, der laver grønne regnskaber, havde ca. 60% af dem et miljøledelsessystem. Hver tredje af dem udtrykte, at arbejdet med det grønne regnskab havde været

en medvirkende årsag til, at virksomheden har indført et miljøledelsessystem, som det fremgår af tabel 4.

- En af de virksomheder, vi har talt med, mener, at arbejdet med det grønne regnskab har haft en indflydelse på indførelsen af deres miljøledelsessystem. De andre virksomheder med miljøledelsessystemer har andre årsager til at indføre dem end det grønne regnskab.

En forklaring på denne sammenhæng, som er fremkommet i forbindelse med vores interview, er, at når virksomheden alligevel skal indsamle data til det grønne regnskab, er det nærliggende at tage et skridt videre og anvende disse data strategisk i forhold til opstilling af målsætninger og udarbejdelse af handlingsplaner. En anden forklaring på sammenhængen mellem det grønne regnskab og indførelse af miljøledelsessystemer er, at virksomheder i forbindelse med introduktionen af de grønne regnskaber kunne indgå aftale om udsættelse af aflevering af det første grønne regnskab mod at implementere et miljøledelsessystem. 160 virksomheder indgik en sådan aftale (Sørensen & Hjelmar 1999).

- Mange interviewpersoner efterspørger direkte krav til, at arbejdet med det grønne regnskab bør indeholde opstillingen af målsætninger og handlingsplaner for deres opfyldelse – altså, at det grønne regnskab bevæger sig i retning af miljøledelse, bl.a. i erkendelse af, at det er den interne effekt, der er størst, og at den eksterne effekt er begrænset.

Tabel 5: Bidrag til miljøledelsessystemet

	Enig	Delvist enig	Delvist uenig	Uenig
Bidrager udarbejdelsen af det grønne regnskab til arbejdet med miljøledelsessystemet. (n = 41)	54%	20%	7%	20%

Afvigelser fra summen af svarprocenterne på 100 skyldes afrundinger.

- Som det fremgår af tabel 5, svarer 54 procent af virksomheder, der har et miljøledelsessystem, at de er enige i, at udarbejdelsen af det grønne regnskab bidrager til arbejdet med deres miljøledelsessystem. Samtidig er yderligere 20% delvist enige i dette.

Dette tyder således på, at det grønne regnskab på mange virksomheder går fint i spænd med virksomhedernes arbejde med miljøledelsessystemer. Spørgsmålet er så, hvad indholdet er dette bidrag er.

- Forklaringerne i de kvalitative interview, som beskrevet i afsnit 3.3, understreger, at langt de fleste data ville blive indsamlet, men ikke nødvendigvis sammenstillet, i forbindelse med virksomhedernes miljøledelsessystem, uanset om virksomheden skulle udarbejde det grønne regnskab eller ej.

En adspurgt revisor har fra sit arbejde med virksomhederne omkring deres miljøforhold en oplevelse af, at de grønne regnskaber giver et incitament til at arbejde mere systematisk med miljødata. En miljøchef i en arbejdsgiverfor-ening er ligeledes af den opfattelse, at de grønne regnskaber har været en blandt flere motiverende faktorer for, at der i virksomhederne i stigende omfang arbejdes systematisk med miljøarbejdet.

Miljøstyrelsens gennemgang af ca. 200 grønne regnskaber for 2004 fra IPPC-virksomheder viste, at 50% af virksomhederne har indført en eller anden form for miljø- eller energiledelse. Tilsvarende konkluderes det i evalueringen af de grønne regnskaber fra 1999 (Miljøstyrelsen 1999, s 148), at *'selv om det er vanskeligt for virksomhederne at isolere kravet om udarbejdelsen af grønt regnskab som en enkeltstående faktor, har kravet ganske givet haft en medindflydelse på mange virksomheders beslutning om at arbejde mere systematisk med deres miljøforhold*.

Der kan altså konstateres en sammenhæng mellem det grønne regnskab og indførelsen af miljøledelse. Dette bekræftes af eksperter og andre tidligere undersøgelser. Til gengæld peger vores undersøgelse på, at der er tale om en meget begrænset sammenhæng mellem det grønne regnskab og indførelsen af miljøledelsessystemer; bortset fra den indledende effekt af muligheden for udsættelse af det grønne regnskab ved indførelse af et miljøledelsessystem.

Når virksomhederne har et miljøledelsessystem, er det grønne regnskab i et flertal af virksomheder med til at bidrage til arbejdet hermed. Forklaringer fra de kvalitative interview tyder dog på, at dette bidrag rent indholdsmæssigt er af lille værdi for arbejdet med miljøledelsessystemet.

I Japan er der ifølge en international ekspert, vi har talt med, lavet en direkte kobling mellem virksomhedernes miljøledelsessystemer og rapporteringen af data til det japanske PRTR. Det fungerer på den måde, at virksomhederne forpligter sig på 2-5 årsplaner for investeringer og forbedringer på bestemte områder. Det er altså muligt at integrere lovpligtig miljørapportering i virksomhedernes strategiske miljøledelse.

I de følgende afsnit er der yderligere kommentarer til sammenhængen mellem miljøledelse og det grønne regnskab.

3.6 Det grønne regnskab og EMAS

Bekendtgørelsen om det grønne regnskabs § 14 giver, som nævnt i indledningen, de omfattede virksomheder mulighed for at aflevere en EMAS miljøredogørelse i stedet for det grønne regnskab. Mange virksomheder har gjort brug af denne mulighed.

Spørgsmålene for dette afsnit er, i hvor høj grad det grønne regnskab har bidraget til indførelsen af EMAS, og hvorfor nogle virksomheder har valgt at arbejde med EMAS frem for det grønne regnskab?

Konklusionen er, at mange virksomheder har valgt at arbejde med EMAS som følge af det grønne regnskab. Det grønne regnskab har således bidraget til mere systematisk og målrettet miljøarbejde i mange virksomheder. Mange virksomheder har ifølge vores interview valgt at arbejde med EMAS frem for det grønne regnskab på grund af de krav, EMAS stiller til opstilling af og opfølgning på målsætninger. Den væsentligste forklaring på at EMAS indføres er dog sandsynligvis, at virksomhederne vurderer, at det har en højere markedsføringsværdi. De to virksomheder, vi har talt med, nævner desuden som forklaring, at EMAS miljørapporteringen er simplere at arbejde med end det grønne regnskab.

Konklusionen bygger på følgende overvejelser.

- Som det fremgår af tabel 6 nedenfor, har to ud af tre virksomheder, der arbejder med EMAS, i mere eller mindre grad indført EMAS som følge af tidligere arbejde med det grønne regnskab. Således har det grønne regnskab i denne sammenhæng i høj grad bidraget til, at nogle virksomheder indfører mere målrettede og forpligtende metoder til at arbejde med virksomhedens miljøforhold.

Tabel 6: Indførelse af EMAS

	Enig	Delvist enig	Delvist uenig	Uenig
Vi har valgt at arbejde med EMAS som følge af arbejdet med det grønne regnskab. (n = 30)	40%	30%	3%	27%
Vi har valgt EMAS , fordi EMAS omhandler virksomhedens målsætninger. (n = 31)	39%	48%	6%	6%

- Blandt de virksomheder, vi har talt med, som laver det grønne regnskab, er der ingen, der overvejer at arbejde med EMAS. Blandt forklaringer på, hvorfor ikke, gentages fra flere virksomheder, at EMAS stiller for detaljerede krav til virksomhedens miljøarbejde, herunder krav til underleverandører, der ikke meningsfuldt kan opfyldes i virksomhedens situation.
- På den anden side udtaler de to virksomheder, vi har interviewet om deres arbejde med EMAS, at indførelsen af EMAS har gjort dem langt mere systematiske og målrettede i deres miljøarbejde. To aspekter beskrives som særligt vigtige for denne effekt. For det første stiller EMAS krav til opstilling af målsætninger og holder virksomhederne op herpå, og for det andet skal målsætninger og deres opfyldelse rapporteres offentligt. Langt de fleste EMAS-virksomheder beskriver netop opstillingen af målsætninger som en væsentlig årsag til at vælge EMAS frem for det grønne regnskab. Således svarer 88% af EMAS-virksomhederne, at de har valgt EMAS, fordi EMAS omhandler virksomhedens målsætninger. Der er selvfølgelig ikke noget, der forhindrer virksomheder, der laver grønne regnskaber, i at gøre det samme.
- De to EMAS-virksomheder, vi har talt med, uddyber, at det i særlig grad er signalværdien af at opstille målsætninger, der er attraktiv for virksomheden. Det skal her understreges, at begge EMAS-virksomheder har en forholdsvis stor udefrakommende fokus på virksomhedernes miljøforhold, hvorfor de har et særligt behov for at signalere, at de arbejder systematisk og målrettet med deres miljøforhold.
- I vores to interview med EMAS-virksomheder er der fremkommet endnu en forklaring på, hvorfor nogle virksomheder vælger EMAS frem for det grønne regnskab – nemlig den sammenhæng, at de finder EMAS miljøredegørelsen simplere og nemmere at arbejde med end det grønne regnskab. Som en miljømedarbejder udtrykker det: *'EMAS miljøredegørelsen dækker 10 procent af det grønne regnskab. Der er ikke behov for, at det grønne regnskab er så specifikt og detaljeret. EMAS er ikke på samme måde detaljeret. Derfor er jeg glad for, at jeg ikke skal udfylde det grønne regnskab. Man slipper for den store redegørelse fra det grønne regnskab ved EMAS, som derfor ikke tager tid fra andre miljømæssige opgaver'*.

Miljøchefen i en arbejdsgiverforening mener, at EMAS vælges blandt medlemsvirksomhederne, fordi det er en bedre metode til offentliggørelse og markedsføring.

En anden vigtig forklaring på værdien af EMAS i forhold til det grønne regnskab er, som nævnt, en bedre signalværdi af EMAS i markedsføringsøjemed. Dette skyldes, at EMAS markedsføres som virksomhedens frivillige miljøarbejde, der samtidig signalerer, at virksomheden arbejder systematisk med miljøledelse. Mere herom i afsnit 4.3.

3.7 Virksomhedens ledelse

Det grønne regnskab udarbejdes først og fremmest af medarbejdere med ansvar for virksomhedens miljøarbejde, men i bekendtgørelsen om det grønne regnskab ligger der et krav om inddragelse af ledelsen i form af en redegørelse for virksomhedens eventuelle miljøpolitik samt en begrundelse for valget af miljøoplysninger.

Spørgsmålet er, hvilken effekt arbejdet med det grønne regnskab har for virksomhedens ledelse?

Samlet set viser undersøgelsen, at det grønne regnskab og EMAS i bredt omfang medvirker til en større viden i ledelsen om virksomhedens miljøforhold. Samtidig bidrager arbejdet med det grønne regnskab og EMAS i et flertal af virksomheder til udviklingen af virksomhedernes handlingsplaner.

Effekten skyldes blandt andet, at arbejdet med det grønne regnskab flytter dagsordenen for virksomhedens miljøarbejde op på ledelsesniveau på virksomheder, hvor det ikke allerede er tilfældet. Forklaringerne fra vores interview understreger, at effekten af det grønne regnskab på virksomhedens ledelse er mindre i de virksomheder, der i forvejen arbejder med miljøforhold på ledelsesniveau.

Konklusionen bygger på følgende overvejelser og resultater af undersøgelsen.

Tabel 7: Det grønne regnskabs effekt for virksomhedens ledelse:

	Enig	Delvist enig	Delvist uenig	Uenig
De grønne regnskaber giver øget viden i ledelsen om virksomhedens miljøforhold. (n = 67)	60%	16%	7%	16%
De grønne regnskaber indgår som et element i virksomhedens handlingsplaner. (n = 66)	39%	26%	9%	26%

- Spørgeskemaundersøgelsen viser, at det grønne regnskab i de fleste virksomheder giver en øget viden i ledelsen om virksomhedens miljøforhold, og det indgår ofte i virksomhedens handlingsplaner. Dette fremgår af tabel 7.
- Når det kommer til stykket i de kvalitative interview, tyder det dog på, at disse effekter kan være meget begrænsede. På alle adspurgte virksomheder

der udarbejdes det grønne regnskab inklusive ledelsens redegørelse fuldstændigt af den ansvarlige miljømedarbejder. Herefter præsenteres ledelsen for udkastet. Ofte foregår præsentationen som et lille hurtigt overstået punkt på et ledelsesmøde. Et typisk citat fra en miljømedarbejder om ledelsens engagement i det grønne regnskab er, at *'ledelsen er positivt indstillet over for udarbejdelsen af det grønne regnskab. De kommenterer det ikke rigtigt, men brokker sig heller ikke'*.

- Billedet ovenfor går igen i halvdelen af de otte virksomheder, der laver grønt regnskab, som vi har talt med. Blandt de resterende er der stor forskel på, hvor meget ledelsen engagerer sig i arbejdet med det grønne regnskab. Engagementet spænder fra en virksomhed, hvor direktøren mener, det grønne regnskab er rent tidsspilde og derfor ikke vil have noget med det at gøre, hvorfor han skriver under på miljømedarbejderens udkast uden at gennemgå det selv. I den modsatte ende af spektret diskuteres det grønne regnskab på et ledelsesmøde, hvorefter indholdet i det grønne regnskab influerer på ledelsens opstilling af målsætninger og handlingsplaner. I det sidste tilfælde er det den samme virksomhed, som vurderer, at det grønne regnskab har bidraget til indsamling af miljødata på koncernniveau i virksomheden. Det er disse data, ledelsen kan bruge i sit videre arbejde med virksomhedens miljøforhold.
- I de virksomheder, hvor vi både har fået en miljømedarbejder og en repræsentant fra ledelsen i tale, har der ikke været den store forskel i deres vurdering af den værdi, virksomheden får ud af det grønne regnskab. I de tilfælde hvor miljømedarbejderen udtaler, at det grønne regnskab er stort set ubrugeligt for virksomheden, er ledelsen af den samme holdning. Omvendt i de tilfælde, hvor miljømedarbejderen finder, at det grønne regnskab har en værdi for virksomhedens miljøarbejde, er dette blevet kommunikeret til ledelsen, der følgelig er af en tilsvarende opfattelse.
- Stærkeste eksempel på sammenhængen mellem miljømedarbejderens oplevelse af værdien af det grønne regnskab og ledelsens holdning til regnskabet er en direktør, der udtaler, at vedkommende tidligere havde været meget kritisk over for værdien af det grønne regnskab, men efter at have talt nærmere med miljøchefen herom havde skiftet holdning på grund af den støtte, kravet om det grønne regnskab, havde vist sig at give miljøchefens arbejde.

Tabel 8: EMAS' effekt for virksomhedens ledelse:

	Enig	Delvist enig	Delvist uenig	Uenig
Arbejdet med EMAS giver øget viden i ledelsen om virksomhedens miljøforhold. (n = 31)	71%	16%	3%	10%
EMAS indgår som et element i virksomhedens handlingsplaner. (n = 31)	65%	23%	6%	6%

- Som det følger af kravet til arbejdet med EMAS, indgår EMAS i noget højere grad som et element i ledelsens handlingsplaner, end det er tilfældet med det grønne regnskab. Heraf følger også, at det vurderes, at EMAS i en højere andel af virksomhederne giver øget viden i ledelsen om virksomhedernes miljøforhold. Svarprocenter for effekten af EMAS for virksomhedens ledelse fremgår af tabel 8.

Et studie i sammenhængen mellem EMAS og innovation og forbedringer på miljøområdet blandt 1.277 tyske industrivirksomheder viser, at i over 50% af virksomhederne var ledelsen stærkt involveret i arbejdet med EMAS. De var samtidig den gruppe i virksomheden, der ud over miljømedarbejderne var mest integreret i arbejdet med EMAS. Samtidig viser den tyske undersøgelse, at EMAS har en betydning for virksomhedens strategiske prioriteringer. Altså det samme billede som vores undersøgelse tegner af EMAS' indflydelse på virksomhedens ledelse (Clausen 2002).

Et aspekt af introduktionen af virksomhedernes miljøforhold på ledelsesniveau er, at miljøindsatsen flyttes opad i beslutningshierarkiet. Således får miljøforhold mulighed for at indgå i virksomhedens overordnede strategiske beslutninger.

- Vores interview med henholdsvis direktøren og økonomidirektøren i to store danske virksomheder, der ikke har et miljøledelsessystem, illustrerer netop denne effekt. I begge disse virksomheder er ledelsen blevet opmærksom på strategisk vigtige miljøforhold gennem arbejdet med det grønne regnskab. Det at ledelsen er blevet gjort opmærksom på disse forhold, har efterfølgende betydet, at der er blevet sat fokus herpå i virksomhedernes handlingsplaner.

Det skal her understreges, at der i ovenstående to virksomheder er tale om enkelttilfælde frem for en systematisk inddragelse af arbejdet med det grønne regnskab i virksomhedens ledelse. Til gengæld tyder svarprocenterne i tabel 7 på, at effekten gør sig gældende i mange virksomheder.

- Ledelsesrepræsentanter i virksomheder, der i forvejen har miljøforhold på ledelsens dagsorden, blandt andet som følge af arbejdet med deres miljøledelsessystemer, udtaler derimod, at det grønne regnskab ikke bidrager yderligere til dette arbejde.

3.8 Medarbejdernes motivation og deltagelse

I forbindelse med arbejdet med det grønne regnskab kan medarbejdere inddrages i indsamlingen af data og siden hen i arbejdet med forbedringer på udvalgte områder.

Spørgsmålet er, i hvilket omfang dette sker, og hvilken effekt det har for medarbejdernes viden om, motivation for og deltagelse i virksomhedernes miljøarbejde?

Det kan konstateres, at arbejdet med det grønne regnskab giver en øget viden blandt medarbejderne om virksomhedernes miljøforhold på lidt over halvdelen af de adspurgte virksomheder. I interviewene er der enkeltstående eksempler, som viser, at inddragelse af medarbejderne i mere end blot indsamling af data bidrager til motivationen af medarbejderne. Ikke overraskende viser disse eksempler en nær sammenhæng mellem medarbejdernes motivation og deltagelse, konkrete resultater af indsatsen og opbakning fra ledelsen i arbejdet.

Kun en enkelt mindre virksomhed involverer hele virksomheden i miljøarbejdet, mens det normale er, at kun et mindre antal nøglepersoner involveres.

Konklusionen bygger på følgende overvejelser.

- Af svarprocenterne gengivet i tabel 9 fremgår det, at det grønne regnskab er med til at øge medarbejdernes viden om virksomhedens miljøforhold på ca. to ud af tre virksomheder. Til gengæld viser vores interview, at den øgede viden ofte er begrænset til oplysninger om miljøforhold på den enkelte medarbejders eget felt. Det skyldes, at medarbejderne typisk ikke inddrages i det videre arbejde med det grønne regnskab.

Tabel 9: Medarbejdernes viden om miljøforhold

	Enig	Delvist enig	Delvist uenig	Uenig
De grønne regnskaber giver øget viden blandt medarbejderne om virksomhedens miljøforhold (n = 67)	36%	28%	10%	25%
EMAS giver øget viden blandt medarbejderne om virksomhedens miljøforhold. (n = 31)	58%	19%	10%	13%

- I de fleste virksomheder, vi har interviewet, inddrages medarbejderne primært i selve indsamlingen af data, men ikke i det videre arbejde med data. Et par af de virksomheder, vi har talt med, inddrager dog medarbejderne yderligere i processen ved, at medarbejderne får direkte indflydelse på udviklingen og implementeringen af særlige indsatser på baggrund af de indsamlede data. I disse virksomheder bidrager arbejdet med det grønne regnskab til at løfte vidensniveauet og til at øge medarbejdernes motivation for og deltagelse i miljøarbejdet i virksomheden. I disse virksomheder har arbejdet med indsamling af oplysninger til det grønne regnskab også været med til at sætte fokus på områder, hvor forbedringer er opnået. Deres miljømedarbejdere vurderer, at denne fokus og effekt af arbejdet med miljødata i forbindelse med det grønne regnskab har betydet, at medarbejderne i højere grad har engageret sig i arbejdet.
- De kvalitative interview viser, at der, hvor ledelsen og miljømedarbejderen ikke tillægger arbejdet med det grønne regnskab nogen værdi, er medarbejderne heller ikke engageret i arbejdet.

Virksomhedens indstilling til det grønne regnskab hænger således tæt sammen med den oplevede værdi af det grønne regnskab både blandt medarbejdere, miljømedarbejdere og ledelse. Det må forventes, at der her er tale om en gensidig påvirkning mellem indstilling til og oplevet værdi af det grønne regnskab.

- I de EMAS-virksomheder, vi har talt med, har arbejdet med EMAS bidraget til at engagere nøglepersoner blandt medarbejderne i miljøarbejdet. Ud over en general medarbejderinvolvering har EMAS i den ene virksomhed motiveret driftsansvarlige medarbejdere til løbende at følge udviklingen i de relevante data. I den anden EMAS-virksomhed har EMAS til gengæld engageret medarbejderne i både salg og marketing, som er blevet motiveret af de markedsføringsmuligheder, de har identificeret i EMAS.
- I virksomheder med grønne regnskaber involveres ikke alle medarbejdere i miljøarbejdet, men kun de medarbejdere, der er nødvendige for indsamlingen og behandlingen af data – dog på nær en lille virksomhed, hvor alle medarbejdere er involveret i miljøarbejdet, og hvor det grønne regnskab er en integreret del af dette arbejde. En miljømedarbejder i en EMAS-virksomhed vurderer i den forbindelse, at der ligger et uudnyttet potentiale i at engagere medarbejderne mere bredt i miljøarbejdet, blandt andet gennem arbejdet med miljørapporteringen.

En mere udbredt inddragelse af medarbejderne i miljøarbejdet i forbindelse med EMAS er et helt naturligt resultat, idet EMAS netop stiller krav om medarbejderinddragelse.

I evalueringen af de grønne regnskaber fra 1999 fremgår det, at 50% af virksomhederne i 1999 havde inddraget medarbejderne i udarbejdelse af regnskaberne. 60% af disse virksomheder havde oplevet en positiv effekt af inddragelsen af medarbejderne, hvorfor de fleste forventede at øge denne inddragelse. Den positive effekt refereres som højere engagement (60%), bedre kommunikation i virksomheden (49%) og effektivisering af arbejdsgangene (35%) som de mest udbredte effekter (Sørensen & Hjelmars 1999).

- En effekt blandt medarbejderne i form af højere engagement kan findes i de virksomheder, der inddrager medarbejderne i andet og mere end blot indsamlingen af data. Her findes et par eksempler fra vores interview på situationer, hvor arbejdet med det grønne regnskab har ført til effektiviseringer af arbejdsgange ved at afdække spild som følge af ineffektive arbejdsprocesser. Her har den effekt, der oprindeligt er startet med arbejdet med det grønne regnskab, ført til, at medarbejderne nu er mere interesserede i og fokuserede på at opnå yderligere forbedringer i form af besparelser.

Den ovenfor refererede tyske undersøgelse af virksomhedernes arbejde med EMAS viste, at på mere end 50% af virksomhederne var ledelsen stærkt involveret i dette arbejde. Det tilsvarende tal for medarbejderne på virksomhederne var kun 20%, altså en væsentligt mindre aktiv inddragelse af medarbejderne end af ledelsen. Den samme tendens, men ikke nær så udtalt, ses, som det fremgår ovenfor, af vores undersøgelse.

4 Effekter af kommunikationen

4.1 Dialogen med tilsynsmyndighederne

Tilsynsmyndighederne skal ifølge bekendtgørelsen om det grønne regnskab § 12 lave en udtalelse til det grønne regnskab i dialog med virksomhederne. I forhold til effekterne af det grønne regnskab er det interessante ved denne dialog mellem myndighederne og virksomhederne, om og i givet fald hvordan den influerer på virksomhedernes videre miljøarbejde?

Det kan konkluderes, at der generelt er en tilfredsstillende dialog mellem virksomheder og tilsynsmyndigheder om det grønne regnskab, og at denne dialog i et flertal af virksomheder bidrager til deres videre arbejde med det grønne regnskab. Imidlertid tyder forklaringerne på, at denne dialog ikke har en væsentlig effekt på det generelle forhold mellem virksomhederne og deres respektive tilsynsmyndigheder, samt at bidraget fra dialogen typisk begrænser sig til formelle detaljer.

Af beskrivelserne af dialogen med tilsynsmyndighederne i de kvalitative interview fremgår det således, at indholdet af dialogen begrænser sig til formelle rettelser af de grønne regnskaber, hvor de ikke lever op til kravene i bekendtgørelsen. Dette passer virksomhederne fint, men betyder samtidig, at de indholdsmæssige effekter af dialogen er begrænset til formaliteter – dog med undtagelse af de tilfælde, hvor et manglende engagement hos myndighederne influerer på virksomhedernes motivation til at arbejde konstruktivt med det grønne regnskab.

Konklusionen bygger på følgende resultater og overvejelser.

Tabel 10: Bidrager dialogen med tilsynsmyndigheden til jeres videre miljøarbejde?

	Procent
Ja	71%
Nej	29%
I alt	100%

(n = 59)

- Tilsynsmyndighederne lever i langt de fleste tilfælde op til kravet om dialog om virksomhedernes grønne regnskaber. Vores virksomhedsinterview viser, at denne dialog er meget begrænset, men også, at ingen af virksomhederne ønsker en mere vidtgående dialog med myndighederne om indholdet af deres grønne regnskab.
- I spørgeskemaundersøgelsen udtrykte 71% af virksomhederne, at dialogen med myndighederne i en eller anden form bidrager til deres videre miljøarbejde. Af vores samtaler med virksomhederne fremgår det dog, at

det kvalitative indhold af dette bidrag kan være meget begrænset. Bidraget fra dialogen er således typisk i forhold til mindre formelle fejl i regnskabet.

- Virksomhederne beretter generelt om gode forhold til deres respektive tilsynsmyndigheder, men alle på nær én siger samtidig, at det grønne regnskab og dialogen herom ikke bidrager til dette forhold. Den virksomhed, der oplever, at dialogen om det grønne regnskab har medvirket til et forbedret forhold, forklarer, at dialogen med myndighederne om det grønne regnskab bliver en del af en mere generel kommunikation med myndighederne. For de andre beskrives dialogen om det grønne regnskab som en formel sidebemærkning til den generelle kommunikation med tilsynsmyndighederne.
- Et par interview afslører desuden en til tider meget useriøs holdning til det grønne regnskab hos tilsynsmyndighederne. En virksomhed har i alle tre år, den pågældende miljømedarbejder har haft ansvaret for det grønne regnskab, skullet rykke amtet for en udtalelse. En anden miljømedarbejder har i forbindelse med en henvendelse til kommunen om forslag til ændringer af virksomhedens grønne regnskab fået kommentaren: *'Tror du overhovedet, der er nogen, der gider læse det?'* Som de pågældende miljømedarbejdere pointerer, er denne attitude naturligvis ikke fremmede for virksomhedernes engagement i arbejdet med det grønne regnskab.

Miljøchefen ved en arbejdsgiverforening har den opfattelse, at der generelt er en god dialog mellem virksomheder og myndigheder om de grønne regnskaber. Der er ikke mange medlemsvirksomheder i den pågældende branche, der er pligtige til at udarbejde grønne regnskaber, men de virksomheder, der er, har en god dialog med myndighederne. Der er også en del virksomheder i branchen, der udarbejder EMAS-redegørelser. Disse virksomheder er ligeledes i en god dialog med myndighederne om deres redegørelser.

4.2 Virksomhedens kommunikation med interessenter

Som dokument er det grønne regnskab først og fremmest et kommunikationsredskab. Regnskabernes hovedformål er at informere offentligheden om, hvordan virksomhederne påvirker miljøet. Virksomhedernes anvendelse af det grønne regnskab i kommunikationen med dens interessenter er således et helt centralt aspekt af det grønne regnskab.

Spørgsmålet for dette afsnit er, i hvor høj grad virksomhederne anvender det grønne regnskab som kommunikationsredskab, og hvad effekten heraf er?

Konklusionen er, at det grønne regnskab bliver anvendt i den eksterne kommunikation med virksomhedernes interessenter, men kun i lille omfang og med begrænset effekt. Den væsentligste effekt af forsøg på at anvende det grønne regnskab til ekstern kommunikation med interessenter, som vi har oplevet, er frustration over manglende interesse blandt interessenterne og dermed over regnskabernes ineffektivitet som kommunikationsredskab.

Konklusionen er baseret på nedenstående overvejelser.

Tabel 11: Virksomhedens anvendelse af det grønne regnskab i kommunikationen med...

	Ja	Nej
... virksomhedens kunder? (n = 66)	33%	67%
... virksomhedens naboer? (n = 67)	15%	85%
... interesseorganisationer på miljøområdet? (n = 67)	30%	70%
... medierne? (n = 67)	19%	81%

- Som det fremgår af tabel 11, viser undersøgelsen, at det grønne regnskab kun i begrænset omfang anvendes i kommunikationen med virksomhedernes interessenter. Hver tredje virksomhed anvender det grønne regnskab i kommunikationen med kunder og interesseorganisationer, mens under 20% anvender det i kommunikationen med henholdsvis naboer og medier.

Det skal her understreges, at tallene i tabel 11 ikke siger noget om antallet af gange, det grønne regnskab er blevet anvendt i kommunikationen med de enkelte interessentgrupper, blot at det er blevet anvendt.

Når vi i de kvalitative interview har spurgt ind til indholdet af kommunikation med interessenter i forbindelse med det grønne regnskab, viser svarene, at den reelle værdi af det grønne regnskab som kommunikationsredskab i disse tilfælde er meget lille.

- Flere virksomheder udtrykker i vores interview ærgrelse over, at det grønne regnskab ikke anvendes mere i kommunikationen, men de fleste er samtidig ikke overraskede. Som en miljømedarbejder i en mindre dansk virksomhed udtaler: *'Jeg kan godt forstå, at der ikke er så stor efterspørgsel, da det grønne regnskab ikke er så spændende, og der er ikke så mange, der ved, at de overhovedet eksisterer'*.
- Flere virksomheder vurderer under vores interview, at det grønne regnskab ikke kan udformes sådan, at regnskabet er alment tilgængeligt, blandt andet med udtalelsen: *'Disse data kan ikke udformes, så Fru Jensen kan læse dem, og samtidig indeholde de nødvendige oplysninger'*.
- Selv et par virksomheder, der gør mere end almindeligt ud af deres grønne regnskab, har problemer med at bruge det i kommunikationen på grund af manglende interesse blandt virksomhedernes interessenter. En anden virksomhed oplyser, at nærværende projekt er første gang, at nogen overhovedet viser interesse for virksomhedens grønne regnskab.

Der synes generelt at være en opgivende stemning blandt de interviewede virksomheder omkring det grønne regnskabs værdi som kommunikationsredskab. Selv virksomheder, der har forsøgt at gøre noget ud af det grønne regnskab, får ikke tilnærmelsesvis den respons fra interessenterne, som de havde håbet på. Det giver anledning til en negativ spiral, hvor frustration over regnskaberne manglende succes som kommunikationsredskab gør virksomhederne mindre interesserede i at udforme interessante regnskaber. Derved får regnskaberne endnu sværere ved at få succes som redskab til kommunikation af virksomhedernes miljøforhold.

Evalueringen af de grønne regnskaber viste, at 37% af de adspurgte amter og kommuner havde modtaget det grønne regnskab uopfordret. Internt i virksomhederne havde 34% af ledelsen og 27% af medarbejderne modtaget det

grønne regnskab (Sørensen & Hjelmar 1999). Det vil sige, at regnskabet i noget omfang blev anvendt i kommunikationen med myndigheder samt internt i virksomheden. Andre interessentgrupper havde derimod i langt mindre omfang modtaget grønne regnskaber. Virksomhederne synes altså kun i begrænset omfang at have taget de grønne regnskaber til sig som eksternt kommunikationsredskab. Med den stemning, vi har oplevet blandt virksomhederne, er der ingen grund til at tro, at det er på vej til at ændre sig.

Tabel 12: Anvendelse af EMAS miljøredegørelsen i kommunikationen med...

	Ja	Nej
... virksomhedens kunder? (n = 31)	42%	58%
... virksomhedens naboer? (n = 31)	26%	74%
... interesseorganisationer på miljøområdet? (n = 31)	29%	71%
... medierne? (n = 31)	23%	77%

- Ser man på svarene fra EMAS-virksomhederne, er billedet nogenlunde det samme, om end med generelt mere udbredt anvendelse af miljøredegørelsen i kommunikationen med interessenterne samt mere efterspørgsel efter miljøredegørelsen.

4.3 Virksomhedens markedsføring

I mange henseender er det problematisk at adskille virksomhedens markedsføring og virksomhedens kommunikation. Således er virksomhedens kommunikation med interessenter en del af dens markedsføring og omvendt. Alligevel har vi valgt at fokusere på markedsføring i forhold til virksomhedens kunder som et særligt element af virksomhedens kommunikation. Markedsføring ses her som kommunikation med kunderne og som et bidrag til opbygning af et godt omdømme.

Spørgsmålet er her, hvordan det grønne regnskab bidrager til virksomhedernes markedsføring, og hvilke effekter dette har for virksomhedens omdømme?

Det kan konkluderes, at det grønne regnskab bruges i kommunikationen med kunderne, der også om end i begrænset omfang efterspørger det grønne regnskab hos virksomhederne. Vores oplevelse er dog, at de virksomheder, der har valgt at afprøve det grønne regnskab i markedsføringen, ikke er tilfredse med interessen blandt kunderne og derfor ikke finder det et effektivt markedsføringsredskab.

EMAS er derimod et bedre markedsføringsredskab. Først og fremmest på grund af den bedre signalværdi af EMAS, pga. det er et mere forpligtende redskab og ikke mindst et positivt tilvalg. Det samme gør sig gældende i forhold til ISO-certificering, der netop anvendes i markedsføringen i stedet for det grønne regnskab på grund af den bedre signalværdi. Det er altså signalet frem for den uddybende historie, som det grønne regnskab kan være, der først og fremmest anvendes og har en værdi i markedsføringen.

Både virksomheder og eksperter er generelt kritiske over for markedsføringsværdien af miljørapportering generelt. Hovedsagligt fordi budskabet kun i begrænset omfang når frem til målgruppen. Således har flere virksomheder ikke vurderet, at det er investeringen værd at satse på det grønne regnskab i markedsføringen, og dem, der har investeret ekstra ressourcer i at bruge det grønne regnskab i markedsføringen, har været skuffet over manglende interesse for regnskabet.

Disse konklusioner bygger på følgende erfaringer og overvejelser.

- Som det fremgår af tabel 11 ovenfor har en ud af tre virksomheder på et tidspunkt anvendt det grønne regnskab i kommunikationen med virksomhedens kunder, mens ca. en ud af fire har oplevet, at en kunde har efterspurgt det grønne regnskab (se tabel 17 afsnit 5.3.1). Det vil sige, at det grønne regnskab i nogen grad anvendes i virksomhedens kommunikation med kunderne.
- Meget tyder imidlertid på, at den markedsføringsmæssige værdi af det grønne regnskab er meget lille. Kun fem procent af de i spørgeskemaundersøgelsen adspurgte virksomheder vurderer, at det grønne regnskab har en positiv indflydelse på virksomhedens omsætning. På den anden side er det en effekt, der er værd at notere sig, at der rent faktisk er nogle få virksomheder, som mener, at det grønne regnskab bidrager positivt til deres omsætning.
- Et par af de virksomheder, vi har talt med, har forsøgt at anvende det grønne regnskab i den eksterne markedsføring. Deres erfaring er, at kunderne generelt ikke er interesserede i det grønne regnskab, og de har derfor indstillet brugen af det grønne regnskab i markedsføringsammenhæng.
- I to virksomheder har miljøarbejderen forsøgt at overbevise salgs- og marketingsafdelingen om, at markedsføringsmedarbejderne burde inddrages i arbejdet med det grønne regnskab, så det grønne regnskab kan anvendes mere aktivt i kommunikation med kunderne og andre interes-

senter. Opfordringen er dog blevet afvist med den begrundelse, at det grønne regnskab generelt ikke egner sig som kommunikationsredskab og derfor ikke er værd at investere markedsføringsressourcer i.

- Seks af de ti virksomheder, vi har talt med, har et miljøledelsessystem. De udtaler alle, at miljøcertificeringen har en bedre signalværdi i forhold til kunderne, end det grønne regnskab har. For de tre resterende virksomheder uden miljøledelsessystemer anvender to ikke miljømæssig dokumentation i forbindelse med markedsføringen, mens én som beskrevet bruger det grønne regnskab til at præsentere virksomhedens miljøprofil.
- De to EMAS-virksomheder anvender EMAS miljøredegørelsen aktivt i forbindelse med markedsføringen. Miljøredegørelsen formuleres direkte med henblik på at skulle anvendes i kommunikationen med kunderne. De mener, at tredjepartsrevisionen vejer tungt i forhold til markedsføringsværdien af EMAS. De har begge Miljøredegørelsen liggende på hjemmesiden. Således udtaler den ene virksomhed om deres miljøredegørelse: *'Den er skrevet til vores medarbejdere og kunder, primært kunderne. Det er omdrejningspunktet i det hele. Vi har gjort meget ud af, at vi har gjort noget ved miljøet, så kunderne kan foretage et valg'.*
- Dette billede går også igen i spørgeskemaundersøgelsen, hvor 42% af EMAS-virksomhederne oplyser, at de anvender Miljøredegørelsen i kommunikationen med virksomhedens kunder, mens 61% af EMAS-virksomhederne oplever, at kunderne efterspørger Miljøredegørelsen. For det grønne regnskab var de tilsvarende tal 33% og 23%. Nok så vigtigt vurderer hver tredje EMAS-virksomhed, at EMAS bidrager til en forøget omsætning i virksomheden, mod som nævnt kun 5% af virksomhederne, der udarbejder det grønne regnskab.
- Forskellen i markedsføringsværdien mellem det grønne regnskab og EMAS understreges af virksomhedernes vurdering af effekten på deres image. 38% af virksomhederne vurderer, at det grønne regnskab har en positiv effekt på deres image, mens hele 84%, mener, at EMAS influerer positivt på deres omdømme.

Det er igen vigtigt at understrege, at svarprocenterne for det grønne regnskab og EMAS ikke er direkte sammenlignelige. Det interessante her er mønsteret, der siger, at miljørapportering som det grønne regnskab ikke i sig selv er et godt markedsføringsredskab, men at frivillige og forpligtende miljøledelsessystemer derimod bedre kan bruges i markedsføringssammenhæng.

- Vurderingen af EMAS som markedsføringsredskab er imidlertid ikke entydig. Begge de EMAS-virksomheder, vi har interviewet, anvender primært EMAS miljøredegørelsen i forbindelse med større kunder, idet de ikke oplever, at mindre kunder er interesserede. Den ene EMAS-virksomhed sammenligner EMAS med miljømærkning og pointerer, at det er signalværdien frem for indholdet, der er afgørende, da kunderne ikke forventes at sætte sig ind i indholdet af miljøredegørelsen. *'Kunderne er ikke så interesserede i EMAS, fordi man ikke kan sætte logo på. Kunderne går efter miljømærkerne. Kunderne kan bruge den til at se, at de har at gøre med en virksomhed, der tager miljøet seriøst. Tror ikke de nærlæser den. At vælge samarbejde med dem, der har EMAS, er lidt som at vælge et produkt med Svanemærke'.*

Det er formentlig dette, der er humlen ved miljøredegørelser som markedsføringsredskab. Hvis markedsføringsværdien ligger i signalværdien og ikke i det konkrete indhold, er værdien af det grønne regnskab minimal, idet det er et krav. EMAS derimod er et positivt tilvalg, der signalerer engagement i miljøarbejdet og parathed til at underlægge sig revision på miljøområdet. At signalværdien af EMAS vurderes højere end værdien af det grønne regnskab er formentlig også forklaringen på, at flere vurderer EMAS til at være et positivt bidrag til virksomhedernes omdømme.

Denne konklusion understreges af, at alle de virksomheder, der har ISO-miljøcertificering og laver grønt regnskab, udtaler, at certificeringen har en reel markedsføringsværdi på grund af signalværdien. Således udtaler en virksomhed: *'Marketing er ikke interesseret i at lægge det ud på firmaets hjemmeside og generelt bruge det til markedsføring. Vi markedsfører os som miljørigtig virksomhed på andre måder fx ved at være ISO 14001-certificeret'*. En anden siger: *'Vi bruger kun miljøstyringssystemet til markedsføring, ikke det grønne regnskab ud over at det står på vores hjemmeside... Miljøledelsessystemet har en bedre signalværdi end det grønne regnskab'*.

I den sammenhæng har vi talt med miljøchefen i en brancheforening, hvor flere af branchens medlemmer frivilligt har valgt at udarbejde det grønne regnskab. Ifølge miljøchefen efterspørger branchens kunder ikke det grønne regnskab, men alligevel har virksomhederne valgt at lave det grønne regnskab på grund af den grønne signalværdi, der ligger heri. Vi er også bekendt med andre virksomheder, der bruger det grønne regnskab aktivt i markedsføringen. Det grønne regnskab er altså ikke uden værdi som markedsføringsredskab, selvom det ikke har den samme signalværdi og dermed effekt på virksomhedens omdømme som EMAS.

Vi har talt med en revisor, der til daglig arbejder med miljørapporteringer. Han finder, at kravene til det grønne regnskab ikke er forpligtende nok i forhold til, hvad virksomheder, der forsøger at profilere sig som grønne virksomheder, ønsker at kommunikere. Derfor vil disse virksomheder ofte vælge mere forpligtende modeller for deres miljørapportering, herunder EMAS, som ud over offentliggørelsen af miljøredegørelsen også forpligter til at arbejde for målsætninger og løbende miljøforbedringer. Han er ikke selv bekendt med virksomheder, der anvender det grønne regnskab i markedsføringssammenhæng.

Det mest omfattende studie af EMAS var en officiel evaluering kaldet EVER, som blev foretaget over flere lande i 2005. Her gik et af undersøgelsens fokusområder på den konkurrencemæssige værdi af EMAS. På en skala fra 1-5 vurderede virksomhederne, at et styrket image var den væsentligste konkurrencemæssige effekt af at implementere EMAS. 'Improved image' fik her en gennemsnitlig vurdering på 4,3, hvilket ligger langt over nummer to, som er øget organisatorisk og ledelsesmæssig innovationskapacitet med en gennemsnitværdi på 3,5. Igen bekræftes det, at signalværdien af EMAS vurderes som høj og vigtig i forhold til virksomhedernes omdømme, hvorfor EMAS er et vigtigt redskab i forhold til en grøn markedsføring til forskel for det grønne regnskab, der ikke har den samme signalværdi (EVER 2005b).

Andre studier viser et tilsvarende billede. Jost Hamschmidt fra University of St. Gallen vurderer i en kommentar til disse undersøgelsesresultater, at virksomhederne ofte overvurderer markedsføringsværdien af miljørapportering. Han mener ikke, at virksomhedernes miljøredegørelser når ud til den bredere

offentlighed, og at de derfor ingen har betydning for virksomhedernes omdømme. Alligevel har virksomhederne, når de adspørges i undersøgelser, en forventning om, at miljøredegørelserne i høj grad er med til at styrke deres omdømme. Ønsketænkning mener han.

Endelig viste evalueringen af det grønne regnskab fra 1999, at mange virksomheder brugte det grønne regnskab i markedsføringen. Således anvendte omkring 70-75% af de adspurgte virksomheder, der vurderedes at have et grønt regnskab af høj kvalitet, deres regnskab til markedsføring af forskellig art. Til sammenligning anvendte 25-30% af virksomheder med et grønt regnskab af lav kvalitet deres regnskab til disse markedsføringsformål. Da kun 33% anvender det grønne regnskab til kommunikation med kunderne ifølge vores undersøgelse, synes antallet af virksomheder, der bruger det grønne regnskab til markedsføring at være faldet (Sørensen & Hjelmar 1999).

Samme oplevelse har vi fra vores virksomhedsinterview, hvor flere virksomheder udtrykker en skuffelse over interessen i deres regnskab blandt kunderne. En virksomhed sendte i starten deres grønne regnskab ud til kunderne, men det er de gået væk fra på grund af manglende effekt og interesse. Nu ligger det kun på hjemmesiden.

4.4 Offentlige indkøbere

Mange kommuner har en indkøbspolitik, der inkluderer et hensyn til leverandørernes indsats på miljøområdet. Spørgsmålet er, om kommunerne i den forbindelse bruger det grønne regnskab til at sætte sig ind i potentielle leverandørers miljøforhold, og dermed om det grønne regnskab har en effekt for tildelingen af offentlige kontrakter?

Konklusionen er, at det grønne regnskab indgår i nogle kommuners indkøbspolitik, men at det ikke i de tilfælde, vi er bekendt med, har nogen betydning for tildelingen af offentlige kontrakter. For det første vurderer dem, vi har talt med, ikke, at det grønne regnskab læses af de offentlige indkøbere, og for det andet signalerer det grønne regnskab ikke i sig selv miljømæssig ansvarlighed. Omvendt har EMAS en sådan signalværdi, og begge de EMAS-virksomheder vi har talt med, har oplevet efterspørgsel efter deres miljøredegørelse fra offentlige kunder.

Vi har ikke identificeret europæiske studier, der specifikt ser på offentlige kunder, ligesom det ikke blev gjort i evalueringen fra 1999 eller i vores spørgeskemaundersøgelse. Derfor har vi ikke noget grundlag for at drage generelle konklusioner på basis af undersøgelsen. Konklusionerne må som følge heraf ses som en mulig forklaring på den effekt, det grønne regnskab har på offentlige indkøb.

Konklusionen bygger på de følgende erfaringer.

- Ingen af de virksomheder med grønne regnskaber, vi har talt med, har oplevet, at offentlige indkøbere har efterspurgt deres grønne regnskab. Det har begge EMAS-virksomheder derimod. I 1999-evalueringen af det grønne regnskab havde otte af 34 adspurgte offentlige indkøbere anvendt det grønne regnskab i forbindelse med søgning efter miljøinformationer om virksomheder.

- Vi har interviewet indkøbschefen og en miljømedarbejder i en kommune, der har indskrevet direkte i deres indkøbspolitik, at de skal se miljødokumentation, herunder det grønne regnskab fra potentielle leverandører. Indkøbschefen forklarer, at de i forbindelse med indgåelse af større leverandørkontrakter beder miljøafdelingen om at vurdere virksomhedernes miljøarbejde. I mindre indkøbssager bliver der derimod ikke gået i dybden med de tilbudsgivendes miljøforhold, herunder det grønne regnskab.
- Kommunens miljømedarbejder, der er ansvarlig for at vurdere virksomheders miljøforhold i store indkøbssager, oplyser, at der kun har været én sag af en sådan størrelse inden for de seneste to år. Altså er der kun set grundigt på virksomhedernes miljøforhold én gang på to år. I en sådan sag er proceduren, at der opstilles en tjekliste over miljøforhold, som virksomhederne vurderes i forhold til. Denne liste udarbejdes blandt andet på baggrund af Miljøstyrelsens vejledning. Herefter indsamles dokumentation fra virksomhederne. I prioriteringen ses det grønne regnskab som et minimum, da det er obligatorisk. Miljømedarbejderen siger direkte, at det grønne regnskab i praksis er uden betydning for miljøvurderingen. Miljøcertificeringer og miljøledelse vejer langt tungere i vurderingen. Ifølge miljømedarbejderen er det dog i sidste ende prisen, der er afgørende for valget af leverandør. Virksomheder kan således ikke vinde kontrakten på miljøvurderingen, men kan i bedste fald komme til at stå i et mere positivt lys.
- Samlet set vil det sige, at det grønne regnskab, i det mindste i dette tilfælde, reelt er uden værdi for kommunens indkøb på trods af, at det officielt indgår i indkøbspolitikken. For det første vurderes miljøforhold sjældent, for det andet betyder det grønne regnskab minimalt for miljøvurderingen, og for det tredje er det i sidste ende stadig prisen, der er afgørende.

Denne konklusion underbygges af miljøchefen ved en arbejdsgiverforening. Oplevelsen fra den pågældende branche er, at de offentlige indkøbere efterspørger, om virksomhederne er godkendelsespligtige, og om de udarbejder et grønt redskab. Han har imidlertid ikke indtryk af, at de rent faktisk studerer virksomhedernes grønne regnskab nærmere. Indkøberne skal blot sikre sig, at de legale formalia er i orden. Altså igen ikke nogen reel værdi af det grønne regnskab i indkøbspolitikken på trods af, at det grønne regnskab efterspørges.

Pall Rikhardsson, Associeret professor ved Handelshøjskolen i Århus, der har set på miljøhensyn i offentlige indkøbers miljøpolitik, vurderer ikke, at det grønne regnskab er særligt anvendeligt for indkøberne. Blandt andet peger han på, at det kan være problematisk at indhente regnskabet, og for det andet mangler der sammenlignelige nøgletal.

Dermed opstår det samme dilemma som i forbindelse med markedsføringsværdien af det grønne regnskab. Det grønne regnskab har ikke i sig selv nogen signalværdi. Derfor skal det være det indholdsmæssige, der har en værdi for eventuelle kunder, herunder offentlige indkøbere. Men hvis data ikke er sammenlignelige, og de offentlige indkøbere i det hele taget ikke læser det, kan det grønne regnskab ikke anvendes til at udmærke virksomheden i forhold til konkurrenterne.

Samtidig har de EMAS-virksomheder, vi har talt med, oplevet, at offentlige indkøbere efterspørger EMAS. Vi har ikke belæg for at konkludere, at dette er

en general trend, men EMAS har som allerede nævnt den fordel, at det i sig selv har en positiv signalværdi. For det første fordi det er et frivilligt tilvalg, og for det andet fordi det signalerer, at virksomheden arbejder systematisk på at forbedre sine miljøforhold.

Den europæiske litteratur, der sporadisk beskæftiger sig med dette emne, viser, at offentlige indkøbere generelt ikke stiller krav om miljødokumentation som en del af deres indkøbspolitik. Det skal dog understreges, at der er tale om et meget sporadisk billede.

4.5 Underleverandører

Et andet særligt element i virksomhedernes kommunikation er i forhold til underleverandører. Miljøforhold bliver i stigende grad gjort til et tema i kommunikationen i leverandørkæden. Spørgsmålet er, hvilken rolle det grønne regnskab spiller i den sammenhæng.

Samlet set har vi ingen stærke konklusioner i forhold til brugen af det grønne regnskab i leverandørkæden. Det kan konstateres, at det grønne regnskab kan bruges som miljødokumentation fra underleverandører, men at det kræver, at kunderne rent faktisk læser regnskabet, da det ikke har en tilstrækkelig signalværdi i sig selv. Ca. hver fjerde grøn regnskabsvirksomhed efterspørger ofte eller altid miljødokumentation, og halvdelen gør det aldrig. Tallene for EMAS er væsentligt højere, hvilket givet i høj grad skyldes kravet herom i forbindelse med virksomhedernes miljøledelsessystemer.

Erfaringerne fra Europa giver ikke et mere entydigt billede, men det kan dog konstateres, at fokus på underleverandørers miljøforhold forekommer, om end i sporadisk omfang. Dog rapporteres det, at en af de væsentligste årsager til øget miljøindsats hos SMV'er er krav fra kunder længere oppe i leverandørkæden.

Følgende overvejelser ligger til grund for konklusionen.

- Spørgeskemaundersøgelsen viser i tabel 13, at hver anden virksomhed, vi har adspurgt, har efterspurgt miljødokumentation fra underleverandører i et eller andet omfang. Af dem efterspørger halvdelen det sjældent, og den anden halvdel ofte eller altid.

Tabel 13: Hvor ofte efterspørger virksomheder, der laver grønne regnskaber, grønne regnskaber eller anden miljødokumentation hos deres underleverandører

	Procent
Altid	11%
Ofte	15%
Sjældent	24%
Aldrig	50%
Anvender ikke underleverandører	0%
I alt	100%

(n = 66)

Tabel 14: Hvor ofte efterspørger virksomheder, der laver EMAS, grønne regnskaber eller anden miljødokumentation hos deres underleverandører

	Procent
Altid	13%
Ofte	30%
Sjældent	37%
Aldrig	20%
Anvender ikke underleverandører	0%
I alt	100%

(n = 30)

- EMAS-virksomheder er forpligtet til at fokusere på underleverandørers miljøforhold. Dette afspejler sig i, at 43% ofte eller altid beder underleverandørerne om miljødokumentation.
- Virksomheder er i forbindelse med ISO 14001 ligeledes forpligtet til at kommunikere med underleverandører om deres miljøarbejde. I den forbindelse efterspørger typisk, om underleverandørerne selv har et miljøledelsessystem. Det grønne regnskab efterspørger også, men i mindre omfang. En ISO 14001-certificeret virksomhed, vi har talt med, spørger først og fremmest til miljøcertificeringer, men ser også underleverandørers grønne regnskab. En anden ISO-virksomhed efterspurgte tidligere underleverandørers grønne regnskab, men er gået væk fra det igen, fordi de ikke blev fundet særligt brugbare til formålet.
- Vi har i den forbindelse talt med en større entreprenørvirksomhed i Danmark, der efterspørger det grønne regnskab hos deres mange leverandører. Miljøchefen fortæller, at de systematisk spørger alle samarbejdspartnere om dokumentation for deres miljøforhold og deres arbejde hermed. Her efterspørger såvel grønne regnskaber og EMAS miljøredegørelser som anden miljødokumentation. I den sammenhæng er der ikke nogen væsentlig forskel på, hvordan det grønne regnskab bidrager til vurderingen af underleverandøren i forhold til andre former for miljødokumentation. Det er således først og fremmest det indholdsmæssige, der ses på, hvor certificering og verifikation er mindre vigtigt. Altså en noget anden historie end, hvad vi har konkluderet om andre kundegrupper brug af miljødokumentation, der i højere grad fokuserer på signalværdien end på det indholdsmæssige.
- Entreprenørvirksomheden er selv certificeret efter ISO 14001, hvilket er hovedårsagen til, at de efterspørger miljødokumentationen. Miljøchefen tilføjer desuden, at miljøledelsessystemer ikke er udbredt i branchen, idet ingen af deres kunder, fortrinsvist bygherrer, efterspørger miljøcertificeringer. Samtidig vurderer miljøchefen, at de er en af de eneste, hvis ikke de eneste i branchen i Danmark, der systematisk indhenter miljødokumentation fra underleverandørerne.

En anden mulig brug af det grønne regnskab i leverandørkæden er i forbindelse med livscyklusanalyser. Miljøchefen i en arbejdsgiverforening beretter, at par større virksomheder, han har kendskab til, i deres grønne regnskab forsøger at dokumentere deres produkt i en livscyklussammenhæng. Dette kræver information om underleverandørerne, der andet blandt hentes i det grønne

regnskab. Det vil sige, at det grønne regnskab indeholder muligheden for at bidrage til fortællingen af et produkts livscyklushistorie.

I den europæiske litteratur, som vi har gennemgået, konkluderes det, at virksomheder i al væsentlighed ikke stiller krav til deres underleverandørers miljøarbejde og -dokumentation. Samtidig rapporterer virksomhederne ifølge disse studier, at der ikke kommer krav fra deres virksomhedskunder, der influerer på deres miljøarbejde og dokumentation.

I den store europæiske EMAS evaluering fremgår det, at det store flertal af EMAS-virksomheder ikke etablerer en politik om at se på miljøforhold i forhold til underleverandører. Til gengæld rapporterer 77%, at de støtter underleverandører i at gennemføre tiltag til forbedring af deres miljøforhold (EVER 2005b).

I et studie af SMV'er er der fundet en sammenhæng i leverandørkæden. En af de væsentligste motivationsfaktorer til øget miljøarbejde og dokumentation blandt SMV'er er krav fra vigtige og store virksomhedskunder. Det begrundes med, at SMV'er er mere afhængige af præcise krav fra deres kunder, end store virksomheder er det. Voksende miljøkrav i leverandørkæden er blevet identificeret i både Tyskland, Irland og Storbritannien (Clausen 2002).

I et andet europæisk studie konkluderes det, at den vigtigste årsag til, at virksomheder ikke inkluderer miljøhensyn i deres leverandørstyring, er interne barrierer i form af manglende kapacitet (EVER 2005b). Dette kan vi også konstatere fra vores interview, hvor ingen virksomheder, vi har talt med, giver sig tid til at nærlæse miljødokumentation fra underleverandører.

4.6 Sammenligning med andre virksomheder

Det grønne regnskab åbner muligheder for sammenligning mellem virksomheder, hvad enten det er med henblik på videndeling, benchmarking eller indsamling af oplysninger om konkurrenter. Spørgsmålet er, om det grønne regnskab kan anvendes til sammenligning, og hvilke effekter det i så fald har?

Vores undersøgelse viser, at halvdelen af virksomheder, der laver grønne regnskaber, mener, at det grønne regnskab kan bruges til at sammenligne deres miljømæssige performance i relation til andre virksomheder. Vi har talt med en virksomhed, der kunne bruge data fra det grønne regnskab til at sammenligne med udenlandske søsterselskaber. Ellers er den eneste anvendelse af det grønne regnskab til sammenligning, som vi har hørt forklaret, forsøg på at skaffe sig oplysninger om konkurrenter. Af samme grund indekserer hver fjerde virksomhed ifølge vores undersøgelse, visse miljødata af konkurrencehensyn. Der er dog eksempler fra flere PRTR registre, der viser, at sammenligning af standardiserede miljødata er mulig.

Konklusionen bygger på følgende resultater og overvejelser.

Tabel 15: Grønt regnskab - sammenligning med andre virksomheder

	Enig	Delvist enig	Delvist uenig	Uenig
Vi har brug for at vurdere vores miljømæssige performance i forhold til andre virksomheder (n = 67)	22%	16%	9%	52%
Det grønne regnskab giver os mulighed for at vurdere vores miljømæssige performance i relation til andre virksomheder (n = 66)	33%	21%	9%	36%

Tabel 16: EMAS - sammenligning med andre virksomheder

	Enig	Delvist enig	Delvist uenig	Uenig
Vi har brug for at vurdere vores miljømæssige performance i forhold til andre virksomheder (n = 30)	50%	20%	13%	17%
EMAS giver os mulighed for at vurdere vores miljømæssige performance i relation til andre virksomheder (n = 30)	37%	27%	13%	23%

- I forhold til de kvalitative interview er svarfordelingen i tabel 15 overraskende høje. 54% er enten enige eller delvist enige i, at det grønne regnskab kan bruges til at vurdere deres virksomheds miljømæssige performance i forhold til andre virksomheder.

Vi har ingen forklaringer på, hvad det er, der sammenlignes, og hvorfor det grønne regnskab kan bruges hertil, da ingen af de virksomheder, vi har interviewet, har kunnet bruge det grønne regnskab til sammenligning. Mange virksomheder må således have set et større sammenligningspotentiale i det grønne regnskab end dem, vi har talt med.

- Blandt EMAS-virksomheder i tabel 16 er hver anden enig i, at de har et behov for at sammenligne deres miljøforhold med andre virksomheder, hvilket er markant flere end de 22%, der ønsker det blandt virksomheder, der laver grønt regnskab. 64% af EMAS-virksomhederne, mener samtidig, at de kan bruge EMAS til denne sammenligning.
- Ud fra et kvantitativt perspektiv virker EMAS således ikke som et væsentligt bedre sammenligningsgrundlag end det grønne regnskab. Til forskel fra det grønne regnskab har vi dog hørt fra de to interviewede EMAS-virksomheder, at de i praksis kunne bruge EMAS til sammenligning af miljødata. Blandt andet forklarer en miljømedarbejder, at hun bruger EMAS help desk til at trække data fra andre europæiske EMAS-virksomheder inden for branchen.
- De virksomheder, vi har talt med, der har set på andre virksomheders grønne regnskab, er holdt op med det, fordi de har vist sig ikke at have nogen sammenligningsværdi. Det grønne regnskab spiller således ikke for disse virksomheder nogen betydelig rolle i forhold til sammenligning mellem virksomheder. Der er dog stadig virksomheder, der ser på andres grønne regnskaber for at hente inspiration til, hvordan de kan udføre deres eget.

- En dansk virksomhed, vi har talt med, der er datterselskab i en international koncern, har brugt data fra deres eget grønne regnskab til at sammenligne med deres udenlandske søsterselskaber, som til forskel fra det danske selskab alle er ISO 14001 certificerede. For at have et sammenligningsgrundlag har de anvendt kravene til miljøoplysninger i det grønne regnskab og indpasset de andres data herefter, hvilket har kunnet lade sig gøre for dem.
- Ingen virksomheder, vi har talt med, bruger det grønne regnskab til sammenligning i brancheregi. For det første kan data sjældent sammenlignes, og for det andet er virksomhederne tilbageholdende med at delagtiggøre offentligheden og konkurrenter i deres fortrolige data. En virksomhed beretter, at de i brancheregi deltager i videndeling på miljøområdet, men det grønne regnskab har selv her ikke bidraget til samarbejdet.

Evalueringen af det grønne regnskab konkluderede ligeledes i 1999, at de grønne regnskaber kun i meget lille omfang bruges til sammenligning mellem virksomhedernes miljødata (Sørensen & Hjelm 1999).

Vi har samtidig hørt fra flere eksperter at en væsentlig begrænsende faktor for brugbarheden af det grønne regnskab er den manglende mulighed for at sammenligne miljødata på tværs af virksomhederne.

Bernd Mehlhorn fra Kommissionen oplyser at flere brancher på europæisk niveau har indledt samarbejder mellem medlemsvirksomhederne om indrapportering af data til EPER. For eksempel har de europæiske olieraffinerier og den kemiske industri udviklet egne standarder og guidelines, der gør det nemmere for medlemmerne at indsamle data, samtidig med at brancherne selv kan få glæde af disse data blandt andet til sammenligninger mellem medlemmerne. Sådanne tiltag kan være med til at muliggøre sammenligninger mellem virksomheders miljødata.

Erfaringer fra andre kontinenter viser, at sammenligninger mellem miljødata er mulige. Michael Stanley Jones fra UNECE (FN's økonomiske kommission for Europa) fortæller, at driftsledere på amerikanske virksomheder bruger det amerikanske TRI (Toxic Release Inventory) til at benchmarke sin produktion i forhold til tilsvarende produktioner. Han mener derfor fint, at PRTR standarder kan føre til sammenlignelige data.

Den samme ekspert fortæller ligeledes, at benchmarking mellem de deltagende virksomheder var den helt centrale årsag til, at et PRTR projekt i Silicon Valley i Californien blev en succes. Her lykkedes det at producere sammenlignelige data.

- Det grønne regnskab kan have konkurrencemæssige implikationer. Halvdelen af de virksomheder, vi har adspurgt i spørgeskemaundersøgelsen, anvender indekseringer af data i deres grønne regnskab. Heraf er 44% helt enige og 9% delvist enige i, at indekseringen sker af konkurrencemæssige hensyn.

Miljøstyrelsen konkluderer på baggrund af egen evaluering af det grønne regnskab, at 5-10 % af regnskaberne indeholder indekseringer. Altså et noget andet tal end vi er nået rem til.

- Fra de kvalitative interview har vi erfaret, at virksomheder ikke ser noget konkurrencemæssigt problem i offentliggørelsen af det grønne regnskab, så længe der er mulighed for indeksering. Til gengæld har mange af de virksomheder, vi har talt med, set på mulighederne for at opnå kendskab til konkurrenternes produktion gennem det grønne regnskab. Det tyder altså på, at der er hold i behovet for indeksering af konkurrencemæssige årsager.

Virksomheder i Taiwan har ifølge Michael Stanley Jones taget en mindre forsigtig tilgang til konkurrenceaspektet af offentliggørelsen af miljødata. Her har det lokale PRTR ført til, at virksomheder konkurrerer om at levere de miljømæssigt bedste data til registret, hvilket har resulteret i øget støtte til og engagement i miljøarbejdet blandt virksomhedernes ledelse og medarbejdere.

5 Effekter af brugernes anvendelse

5.1 Kendskab, tilgængelighed og brugervenlighed

De grønne regnskabsers tilgængelighed og brugervenlighed samt kendskabet til regnskaberne er afgørende faktorer for brugen af dem. Derfor indledningsvist nogle få overvejelser herom.

5.1.1 Kendskab

Interessenternes kendskab til det grønne regnskab er i sagens natur grundlæggende for brugen af det grønne regnskab og dermed for effekterne heraf.

Generelt er oplevelsen fra de adspurgte virksomheder og brugere, at ret få synes at kende til det grønne regnskab. Det er her meget sigende, at en repræsentant fra en lokal borgergruppe, som vi har talt med, ikke ved, hvor det grønne regnskab kan rekvireres. Det på trods af, at han årligt læser det grønne regnskab, han får tilsendt af en lokal virksomhed.

I undersøgelsen fra 1999 vidste 13 af 100 adspurgte lokale miljøgrupper, at de kunne finde miljøinformation om virksomheder i det grønne regnskab. Dette tal ville formentlig have været væsentligt lavere, hvis man havde spurgt naboer og forbrugere generelt. Der er ikke noget i vores undersøgelse, der tyder på at billedet ser anderledes ud i dag.

5.1.2 Tilgængelighed

Alle de personer, vi har talt med om de grønne regnskabsers tilgængelighed, herunder både brugere og virksomhedsrepræsentanter, klager over, hvor svært det er at rekvirere de grønne regnskaber fra Erhvervs- og Selskabsstyrelsen. Et par af brugerne peger på, at regnskabsernes tilgængelighed er en begrænsende faktor for deres brug.

Til gengæld ligger det grønne regnskab i nogle tilfælde tilgængeligt på virksomhedernes hjemmesider. Det gælder for eksempel for tre af de otte grønne regnskabsvirksomheder, vi har interviewet. Desuden har begge EMAS-virksomheder deres miljøredegørelse på hjemmesiden.

5.1.3 Brugervenlighed

'*Det grønne regnskab henvender sig bestemt ikke til Fru Jensen*' er et udsagn, vi har hørt flere gange her fra direktøren i en stor dansk koncern. Den revisor, vi har talt med, vurderer, at potentielle brugere vil have svært ved at gennemskue det grønne regnskab, og en miljømedarbejder udtaler direkte, at det grønne regnskab er et dårligt kommunikationsredskab, fordi folk ikke forstår, hvad der står i det.

Flere eksperter og brugere, vi har talt med, vurderer, at det grønne regnskabs brugervenlighed begrænses af mangel på prosa. Miljødata er hverken brugervenlige eller interessante i sig selv uden tekst, lyder kritikken. Der efterlyses derfor historier, som forholder sig til data.

En anden kritik af regnskaberne brugervenlighed er, at regnskaberne er landet mellem flere hensyn uden at tilfredsstille nogen af dem. For det første er det for datatungt til at blive læst af almindelige naboer; for det andet er det for uambitiøst i sine krav til, at det kan anvendes i markedsføringen til at signalere grøn virksomhed (se afsnit 3.3); og for det tredje er data sjældent gode nok til, at de kan bruges til sammenligning af miljøforhold (se afsnit 2.4 og 3.6).

Et tredje væsentligt aspekt af regnskaberne brugervenlighed er deres troværdighed. Her er de brugere, vi har talt med, af den overbevisning, at data generelt er troværdige, og at virksomhederne således er oprigtige i deres rapportering. Eneste problem kan her være virksomheder, der ikke vælger at oplyse om data, der i myndighedernes vurdering synes væsentlige for den pågældende virksomheds miljøforhold.

5.2 Myndighedernes brug

5.2.1 Tilsynsmyndighederne

Virksomhederne skal ifølge bekendtgørelsen om det grønne regnskab indsende et udkast til deres grønne regnskab til tilsynsmyndighederne, der herefter er forpligtede til at komme med en udtalelse om regnskabet. Virksomheden får herefter mulighed for at kommentere udtalelsen og efterkomme eventuelle fejl og mangler, inden en redigeret udtalelse vedlægges virksomhedens endelige grønne regnskab.

Spørgsmålet er, hvilken nytte tilsynsmyndighederne har af dialogen med virksomhederne om deres grønne regnskab, samt om myndighederne kan anvende det grønne regnskab i forbindelse med det almindelige tilsynsarbejde.

Interview med to tilsynsmyndigheder viser, at myndighederne har nytte af de grønne regnskaber i forhold til at opnå et bedre kendskab til virksomhederne i forbindelse med miljøtilsynet. Det grønne regnskab kan kun i meget begrænset omfang erstatte andre kilder til oplysninger om virksomhedernes miljøforhold, men det bidrager med et overbliksbillede og et tidsperspektiv, der kan bruges som udgangspunkt for vurdering af og en samtale med virksomhederne.

Vi har interviewet medarbejdere ved miljøtilsynet i to forskellige amter. Fra de to interview fremkommer et meget enslydende billede af, hvad tilsynsmyndighederne får ud af det grønne regnskab.

- Det grønne regnskab kan først og fremmest bruges til at danne et samlet billede af virksomhedernes miljøforhold og miljøarbejde, herunder en introduktion til de tiltag, virksomheden har foretaget i løbet af året. Her bidrager ledelsens redegørelse med et bedre kendskab til virksomhedens miljøarbejde og selvforståelse. Det er således både ledelsens redegørelse og virksomhedens miljødata, der bidrager til det samlede billede. Overbliksbilledet bruges af den ene tilsynsmedarbejder, som udgangspunkt for en samtale om virksomhedens miljøforhold i forbindelse med tilsynsbesøg.

- Den ene forklarer, at det i særlig grad er informationer om ressourceforbrug, der kan anvendes i tilsynsarbejdet. Den anden oplever stor nytte af kravet om, at virksomhederne skal oplyse data fem år tilbage, hvilket bidrager til at give et tidsmæssigt overblik, der kan være med til at sætte årets data i perspektiv. Samme myndighed har erfaret, at nogle grønne regnskaber er tilpas detaljerede til, at de helt kan erstatte nogle godkendelsespligtige årsrapporter for på den måde at undgå dobbeltrapportering. Her er særligt kraftværkernes, grønne regnskaber så grundige og detaljerede, at de kan bruges som opslagsværker for værkernes miljøforhold.
- På den anden side dækkes amtets behov for oplysninger langt fra af det grønne regnskab. De primære kilder hertil er tilsynsarbejdet, herunder emissionsrapporter og støjrappporter.
- Tilsynsmyndighederne vurderer at nogle især større virksomheder gør meget ud af det grønne regnskab, mens andre laver en rapport indeholdende et minimum af oplysninger. Dette billede har ikke ændret sig over de seneste år.
- Indførelsen af den nye bekendtgørelse har både været negativ og positiv for tilsynsmyndighedernes nytte af regnskaberne. De skærpede krav til indholdet af regnskabet gør det et bedre redskab i forbindelse med tilsynsarbejdet. Til gengæld kommer de fleste regnskaber nu på samme tid, således, at der ikke er tid til at gå ind i en nærmere dialog med virksomhederne i forbindelse med det grønne regnskab. Derfor er behandlingen af de grønne regnskaber nu blevet mere rutinepræget.

5.2.2 Miljøstyrelsen

Miljøstyrelsen anvender virksomhedernes grønne regnskaber i deres arbejde i flere forskellige funktioner. Effekten heraf er en lettelse af Miljøstyrelsens arbejde på nogle få områder, herunder hurtig adgang til oplysninger, det ellers ville være mere besværligt at samle, samt mulighed for at få en fornemmelse af virksomhedernes selvforståelse på miljøområdet uden at skulle tale med dem direkte.

- Miljøstyrelsen kan finde hovedparten af de oplysninger, de er forpligtet til at indberette i forbindelse med Paris- og Helsinki-konventionerne. Derfor behøver de ikke at spørge tilsynsmyndighederne eller virksomhederne direkte.
- I forbindelse med sager i relation til bestemte virksomheder kan det grønne regnskab bruges til at danne et hurtigt overblik over virksomhedens miljøforhold og arbejde hermed. Herefter opsøges mere detaljerede kilder til de specifikke oplysninger, der er brug for i den enkelte sag. Situationen svarer til den brug af det grønne regnskab, som tilsynsmyndighederne har forklaret i forbindelse med godkendelsessager.
- I forbindelse med udarbejdelse af branchebilag kan Miljøstyrelsen trække alle virksomheder med det grønne regnskab inden for et bestemt listepunkt som input til et overbliksbillede over branchens aktiviteter og væsentlige miljøforhold.

- De for Miljøstyrelsen mest anvendelige oplysninger i det grønne regnskab er typisk miljødata, men også ledelsens beretning og andre beskrivelser bidrager til at få en fornemmelse af virksomhedens selvforståelse på miljøområdet.

I international sammenhæng betegner Miljøstyrelsen det grønne regnskab som det danske PRTR¹ system. Den væsentligste anvendelse af de grønne regnskaber i Miljøstyrelsen er i forbindelse hermed. Det grønne regnskab er et godt redskab for den danske indberetning af data til det europæiske forureningsregister EPER, og regnskabernes eksistens har medført, at det ikke har været nødvendigt at indføre nye krav til virksomhederne, for at Danmark kan leve op til sine indberetningsforpligtelser.

Miljøstyrelsen fortæller dog, at de ofte må lede rundt i regnskaberne efter de nødvendige oplysninger, fordi de ikke står systematisk i de grønne regnskaber og i flere tilfælde ikke var i det nødvendige dataformat. Desuden måtte de særligt til første indberetning indhente flere oplysninger direkte hos virksomhederne, da de ikke fremgik af deres grønne regnskaber. Dette var meget bedre til anden indberetning, hvor de pågældende virksomheder i stort omfang har tilpasset deres regnskaber til behovet fra Miljøstyrelsen.

Ligesom Miljøstyrelsen kan anvende de grønne regnskaber i forbindelse med udfærdigelsen af branchebilag, har EPER data ifølge Bernd Mehlhorn fra EU-kommissionen været anvendt i forbindelse med lovforberedende arbejde i EU. Når data sammenlignes mellem virksomheder og industrier over tid, kan områder, hvor forbedringer er mulige, identificeres, hvilket bruges til at inspirere lovgivningsarbejdet i Kommissionen. Et konkret eksempel på brugen af EPER i det lovforberedende arbejde er i forbindelse med udarbejdelsen af REACH (den europæiske kemikalielovgivning), hvor EPER har bidraget med oplysninger om udbredelsen af forskellige kemiske stoffer i europæiske industrier.

Det amerikanske PRTR fra 1986 kaldet TRI (Toxic Release Inventory) har ligeledes bidraget til lovgivningsarbejde omkring begrænsning af udledningen af bestemte kemiske stoffer, forklarer Michael Stanley Jones fra UNECE (FN's økonomiske kommission for Europa). Han understreger, at bidraget i særdeleshed har bestået i at pege på brancher, der har særligt høje emissioner af forurenende stoffer.

Desuden fortæller Bernd Mehlhorn, at EPER er blevet brugt til en 'Name and Shame' liste over virksomheder, der har særligt høje emissioner. Dette har gjort pågældende virksomheders nationale regeringer opmærksomme på disse emissionsforhold, hvilket de ofte reagerer på. Således har denne liste haft den effekt, at nationale regeringer har sat ind over for særligt forurenende lokale virksomheder.

5.3 Andre brugere

5.3.1 Interessenternes efterspørgsel efter det grønne regnskab

Det blev konkluderet i afsnit 4.3, at virksomhederne kun i begrænset omfang anvender det grønne regnskab i den eksterne kommunikation. Spørgsmålet er, om denne konklusion underbygges af en tilsvarende svag efterspørgsel efter virksomhedernes grønne regnskab?

¹ PRTR er international betegnelse for et offentligt tilgængeligt forureningsregister.

Tabel 17: Interessentgruppers efterspørgsel af det grønne regnskab

	Ja	Nej
Virksomhedens kunder? (n = 66)	23%	77%
Virksomhedens naboer? (n = 67)	9%	91%
Interesseorganisationer på miljøområdet? (n = 66)	24%	76%
Medierne? (n = 67)	1%	99%
Potentielle investorer? (n = 67)	9%	91%

- I tabel 17 fremgår det, at ca. hver fjerde virksomhed har oplevet, at kunder eller miljøorganisationer efterspørger deres grønne regnskab. 9% har oplevet, at henholdsvis virksomhedens naboer og potentielle investorer har efterspurgt det grønne regnskab. Kun én virksomhed har oplevet, at medierne har efterspurgt det grønne regnskab.
- Der blev også spurgt til andre interessentgrupper. Her svarer 13% af virksomhederne uopfordret, at studerende har efterspurgt deres grønne regnskab som den eneste substantielle gruppe blandt andre interessenter.

Det skal her understreges, at tallene i tabel 17 ikke siger noget om antallet af gange, det grønne regnskab er blevet efterspurgt af de enkelte interessentgrupper. Det er desuden vigtigt at understrege, at der er tale om henvendelser om det grønne regnskab til virksomheden selv. Flere kan have rekvireret det grønne regnskab hos Erhvervs- og Selskabsstyrelsen eller på virksomhedens hjemmeside i de tilfælde, hvor det er tilgængeligt der.

- De tilsynsmyndigheder, vi har talt med, vurderer, at der stort set ikke er interessenter, der frivilligt læser regnskaberne. De mener, at det nærmest kun er myndighederne selv, der bruger det grønne regnskab.
- En virksomhed, vi har talt med, der gør meget ud af hele koncernens grønne regnskab, oplyser, at de i umiddelbart efter offentliggørelsen af deres grønne regnskab, har 300-400 besøgende på deres hjemmeside pr. måned, der ser deres grønne regnskab. Interessen er herefter dalende i løbet af året. Virksomheden har således formået at skabe opmærksomhed om det grønne regnskab. Opmærksomheden om virksomhedens grønne regnskab hænger givetvis også sammen med, at virksomheden er en meget stor virksomhed med megen omtale og deraf følgende mange besøgende på hjemmesiden. Virksomheden har også kunnet afsætte ressourcer til at lave en omfattende og farverig udgave af det grønne regnskab. De ved dog ikke, hvem der ser deres grønne regnskab på hjemmesiden. Her pointerer virksomhedens direktør, at de kun ved, hvor de personlige henvendelser om det grønne regnskab kommer fra, og de er stort set alle studerende. Direktøren forventer, at dette billede går igen blandt de besøgende på hjemmesiden. På trods af denne opmærksomhed vurderer virksomhedens direktør derfor, at den eneste reelle værdi af det grønne regnskab er den positive effekt for det interne miljøarbejde.
- De resterende virksomheder, vi har talt med, som laver grønt regnskab, oplever generelt meget få henvendelser herom. De få henvendelser, der kommer, er stort set udelukkende fra studerende.

- En miljømedarbejder i en virksomhed giver to hovedårsager til, at der ikke er flere brugere af det grønne regnskab. For det første dårlig kommunikation både i udbredelsen af kendskabet til det grønne regnskab og i indholdet, som miljøchefen vurderer, at de fleste ikke forstår. For det andet mener miljømedarbejderen, at de fleste har den holdning, at hvis der er nogen miljømæssige problemer på virksomhederne, så tager myndighederne sig af det, sådan at der ikke nogen grund til at de skulle sætte sig ind i det.

Et tilsvarende billede ses i det europæiske EPER. Bernd Mehlhorn oplyser, at der sker ca. 240.000 trækninger af data årligt fra EPERs hjemmeside. Han referer til en intern undersøgelse baseret på oprindelsen af mailadresser bag trækningerne af EPER data, der viser, at brugerne fordeler sig omtrent således:

- Myndigheder: 10-20%
- Virksomheder: 10-20%
- Private personer: ca. 20%
- Forskere/studerende 40-50%

Her er der altså tilsvarende stor efterspørgsel fra de studerende. Det er bemærkelsesværdigt, at presse/medier samt interesseorganisationer ikke gør sig gældende i undersøgelsen.

I 1999 vurderede virksomhederne ligeledes, at interessen for de grønne regnskaber var meget lille. Næsten halvdelen af virksomhederne havde på det tidspunkt ikke oplevet nogen efterspørgsel efter deres grønne regnskab overhovedet. Samtidig havde tre ud af fire virksomheder ingen reaktioner fået på regnskabet.

Tabel 18: Interessentgruppers efterspørgsel af EMAS miljøredegørelsen

	Ja	Nej
Virksomhedens kunder? (n = 31)	61%	39%
Virksomhedens naboer? (n = 31)	13%	87%
Interesseorganisationer på miljøområdet? (n = 31)	55%	45%
Medierne? (n = 30)	20%	80%
Potentielle investorer? (n = 28)	21%	79%

- Af tabel 18 fremgår det, at de interessentgrupper, der hyppigst efterspørger EMAS, svarer nogenlunde til dem, der hyppigst efterspørger det grønne regnskab, nemlig kunder og interesseorganisationer.

I de følgende afsnit vil der blive gået mere i dybden med de enkelte interessentgruppers brug af det grønne regnskab og effekterne heraf.

5.3.2 Naboer og miljøgrupper

En del af det grundlæggende idegrundlag for indførelsen af det grønne regnskab var, at 'naboer' skulle kunne bruge det til at søge oplysninger om deres lokale virksomheders miljøforhold. Tallene ovenfor viser, at det kun sker i meget begrænset omfang, men at miljøorganisationer i lidt større omfang har vist interesse for regnskaberne.

Spørgsmålet er, hvad naboer og miljøorganisationer bruger det grønne regnskab til, og hvilken effekt det har haft?

Det kan konkluderes, at i den ene case, vi har fundet, hvor naboer og miljøgrupper bruger en lokal virksomheds grønne regnskab, er regnskabet først og fremmest med til at skabe tillid til, at virksomheden tager sit ansvar seriøst. Ved at læse om, hvordan virksomheden arbejder med sine miljøforhold, og ved at se, at virksomheden har styr over sine miljødata, skabes der en tillid mellem interessenter og virksomhed.

Det skal understreges, at dette billede er meget lidt udbredt. Kun meget få steder gør naboer og miljøorganisationer rent faktisk brug af det grønne regnskab.

Denne konklusion bygger på nedenstående resultater af undersøgelsen.

Naboer og miljøgrupper, der efterspørger og bruger det grønne regnskab, har ikke været nemme at finde. I undersøgelsen af det grønne regnskab fra 1999 svarede to af de 125 naboer, der har søgt miljøinformation om virksomheder, at de havde hentet informationen i det grønne regnskab. Blandt lokale miljøgrupper var tallet seks af 84 og for andre interesseorganisationer fem ud af 13. Der er ikke noget, der tyder på, at denne tendens har ændret sig.

- Ifølge vores spørgeskemaundersøgelse har en ud af ti virksomheder oplevet, at en nabo til virksomheden har efterspurgt det grønne regnskab, mens 15% har brugt det grønne regnskab i kommunikationen med naboerne.
- Det samme gør sig gældende i de kvalitative interview, hvor en af de ti virksomheder, vi har interviewet, kunne pege på henholdsvis en gruppe af naboer og en miljøgruppe, der ser virksomhedens grønne regnskab. Denne virksomhed fremsender selv det grønne regnskab til de lokale interessenter som et resultat af en tidligere uoverensstemmelse mellem virksomheden og en gruppe af lokale borgere. I den forbindelse har vi talt med henholdsvis en repræsentant for en miljøgruppe med aktiviteter i lokalområdet og en repræsentant for den lokale borgergruppe.
- Repræsentanten for den lokale miljøgruppe anvender det grønne regnskab i sit engagement i et lokalt miljønetværk såvel som i forbindelse med nationale aktiviteter i miljøgruppen. Han har i den forbindelse ikke svært ved at rekvirere det grønne regnskab direkte hos virksomhederne selv. Det grønne regnskab samt EMAS miljøredegørelserne bruger han typisk til at sammenstille data med virksomhedernes miljøgodkendelser. Han fremhæver resume af egenkontrol som særligt anvendeligt til at se, hvordan virksomheden forholder sig til problemer i forhold til miljøgodkendelsen.
- En ledende repræsentant for en lokal borgergruppe mener, at det grønne regnskab har en værdi for naboerne, idet man kan følge med i emissioner og energiforbrug og se, hvilke tiltag virksomhederne har besluttet at gennemføre på miljøområdet. Han er af den opfattelse, at det grønne regnskab bidrager til en god kommunikation med den lokale virksomhed, hvilket sikkert hænger sammen med, at virksomheden selv tilsender det grønne regnskab og er interesseret i at have en god dialog med sine naboer. Samtidig mener han, at det grønne regnskab er med til at give en bedre

forståelse af virksomhedens miljøforhold, herunder de problemstillinger, de arbejder med.

- En tilsynsmyndighed, vi har talt med, forklarer, at når de får henvendelser fra naboer, er det typisk i forbindelse med klager over akutte forhold, hvor naboerne ikke er interesserede i virksomhedens grønne regnskab. De naboer, der ønsker informationer om virksomhedernes miljøforhold, finder i højere grad oplysningerne i mere detaljerede kilder, som for eksempel tilsynsrapporterne.

Ovenfor refereredes det, at miljøorganisationer ikke bruger Europakommissionens EPER. Bernd Mehlhorm, der til daglig arbejder med EPER ved Kommissionen, forklarer, at miljøorganisationerne var med til at presse på for etableringen af EPER, men at de efterfølgende ikke synes at bruge det, men tilsyneladende virker tilfredse med registrets blotte tilstedeværelse.

5.3.3 Forskere og studerende

Som beskrevet synes uddannelsesinstitutioner at være den mest udbredte brugergruppe af virksomheders miljørapporteringer. Vi har ikke i forbindelse med undersøgelsen talt med studerende, der anvender det grønne regnskab, men virksomhederne fortæller, at det grønne regnskab helt naturligt typisk bruges i forbindelse projekter og opgaver om virksomheders miljøforhold.

- En gymnasielærer, som også er interviewet som repræsentant for en miljøorganisation, bruger det grønne regnskab i forbindelse med undervisningen. Han mener, at det grønne regnskab, er et godt redskab i forbindelse med gymnasieundervisning, idet det er nemmere at gå til end for eksempel virksomhedernes miljøgodkendelser. Han efterspørger dog en større fokus på læsevenlighed fra virksomhedernes side.

Vores indtryk er, at brug af det grønne regnskab i undervisningen er en absolut sjældenhed, men vi har ikke data, der kan underbygge denne formodning.

5.3.4 Pressen

Det kan konstateres, at pressen i Danmark stort set ikke interesserer sig for det grønne regnskab. En væsentlig konsekvens af journalisternes manglende brug af det grønne regnskab er, at regnskaberne kun får den eksponering, virksomhederne selv sikrer dem. Samtidig vil pressen heller ikke kunne bevirke, at virksomhederne holdes op på kvaliteten af deres grønne regnskaber, som det ville være tilfældet, hvis der var større bevågenhed over for dem.

I undersøgelsen fra 1999 havde én ud af 20 adspurgte journalister brugt det grønne regnskab i forbindelse med afsøgning af information om virksomheders miljøforhold. Dette bekræftes af vores spørgeskemaundersøgelse, hvor én af 67 virksomheder har oplevet, at medierne har efterspurgt deres grønne regnskab. Det samme billede fås efter at have talt med journalister ansvarlige for miljøstoffet ved henholdsvis Jyllands-Posten, Berlingske Tidende, Politiken og Fyens Stiftstidende. Kun en af de fire journalister har brugt det grønne regnskab eller har kollegaer, der bruger det, og han har højst brugt det en eller to gange inden for det seneste år.

Ved introduktionen af det grønne regnskab i halvfemserne var der en lille fokus på det grønne regnskab i pressen. Denne fokus synes nu helt forsvundet. Dette falder også sammen med et skifte i miljøjournalistikken fra en stor fokus på erhvervslivets miljøforhold til temaer som klimaændringer, landbrugets miljøforhold og forbrugerbeskyttelse. Dette skyldes i høj grad en oplevelse af, at *'erhvervslivet har nogenlunde styr over det'*, som det udtrykkes af en journalist. Dertil kommer, at pressen typisk er interesseret i enkeltstående aktuelle miljøhistorier som uheld eller overtrædelser af miljøgodkendelsen, hvortil det grønne regnskab ikke er egnet som kildemateriale. To andre problemer ved det grønne regnskab som kilde til miljøjournalistikken blev identificeret, nemlig at det er dårligt som grundlag for sammenligning mellem virksomheder, og at virksomhederne ofte vil forsøge at sætte deres miljøarbejde i det bedst tænkelige lys.

I forhold til EPER har der været en meget markant udvikling, der minder om den danske. I forbindelse med lanceringen af EPER havde registret forholdsvis stor bevågenhed i den europæiske presse. Siden hen er interessen faldet, sådan at der nu er ganske få trækninger af data fra journalister. EPER havde således værdi for pressen som nyhedshistorie, men i langt mindre omfang som generel kilde til informationer om virksomhedernes miljøforhold.

5.3.5 Investorer

Der er talt med en repræsentant for en af de største investeringsvirksomheder i Danmark.

Ifølge denne repræsentant gøres der ikke i dette investeringsselskab brug af de grønne regnskaber. Danske investeringsvirksomheder er ikke så bekymrede for miljømæssige problemstillinger i danske virksomheder. Såfremt det vurderes, at der skal foretages undersøgelser af tidligere tiders miljøproblematikker for pågældende virksomhed, som det overvejes at investere i, vil investor ofte alliere sig med rådgivende ingeniørfirmaer med den nødvendige viden om miljøforholdene.

Dette kan typisk være et spørgsmål om at få foretaget en miljømæssig due diligence eller jord- og grundvandsundersøgelser.

Det skyldes sandsynligvis, at udenlandske investorer, der foretager opkøb i Danmark, har mere fokus på de miljømæssige forhold, fordi de ikke har konkret kendskab til danske miljøforhold. De udenlandske investorer vil imidlertid ikke anvende grønne regnskaber til vurderingerne af virksomhedernes miljøforhold, da grønne regnskaber er et dansk fænomen. Disse investorer vil sandsynligvis også anvende rådgivende ingeniører til at vurdere virksomhedens miljøforhold.

De grønne regnskaber henvender sig ikke med deres eksisterende udformning til investorer i danske virksomheder.

6 Tværgående effekter

6.1 Miljøpåvirkninger

Et af formålene med det grønne regnskab er indirekte at medvirke til at reducere industriens miljøpåvirkninger. I dette afsnit diskuteres derfor, i hvor høj grad det grønne regnskab har bidraget til at nedbringe virksomhedernes påvirkning af miljøet?

Det kan konkluderes at ca. hver tredje virksomhed har eksempler på at arbejdet med det grønne regnskab har ført til reduktioner af virksomhedernes miljøpåvirkning. I tråd med det billede, der hidtil er blevet tegnet af effekterne af det grønne regnskab, gør følgende karakteristika, sig gældende for de virksomheder, der fortæller at det grønne regnskab har været en medvirkende årsag til opnåede miljøforbedringer: Virksomhederne har ikke i forvejen et miljøledelsessystem; og både miljømedarbejder og ledelse ser positive aspekter ved arbejdet med det grønne regnskab.

Eksemplerne på miljøforbedringer er alle inden for energi- og råvareforbrug samt affaldshåndtering og minimering. Årsagssammenhængen bag miljøforbedringerne er, at virksomheden i forbindelse med arbejdet med miljødata i det grønne regnskab gøres opmærksom på områder, hvor forbedringer er mulige. Der er altså tale om en effekt af interne faktorer frem for eksterne brugeres anvendelse af det grønne regnskab. Da effekterne opstår i forbindelse med indsamlingen af data, er der størst sandsynlighed for at disse effekter kommer i forbindelse med de første regnskaber, men der er ikke noget klart billede herfor.

Tabel 19: Afdækning og forbedring af miljøforhold

	Enig	Delvist enig	Delvist uenig	Uenig
Vi har eksempler på, at arbejdet med grønne regnskaber har medført reduktioner af virksomhedens miljøpåvirkninger. (n = 65)	32%	32%	9%	26%
Vi har eksempler på, at arbejdet med EMAS har medført reduktioner af virksomhedens miljøpåvirkninger. (n = 31)	48%	39%	10%	3%

Afvigelse fra en sum af svarprocenterne på 100 skyldes afrundinger.

- Som det fremgår af tabel 19, er 32 % af de adspurgte i den kvantitative undersøgelse henholdsvis enige eller delvist enige i, at det grønne regnskab fører til reduktioner af virksomhedens miljøpåvirkninger.
- Af de virksomheder vi har talt med i den kvalitative undersøgelse, mener tre ud af otte virksomheder, at det grønne regnskab har haft en betydning for virksomhedens miljøpåvirkning, for alle virksomheder er der tale om ressourceminimering eller affaldsreduktioner. Ingen af de adspurgte i den

kvalitative undersøgelser nævner det grønne regnskab som årsag til en reduktion i emissioner fra virksomhederne.

- Følgende tre eksempler på miljøforbedringer stammer fra de kvalitative interview:
 - Indsamling af data til det grønne regnskab har i en virksomhed, der ikke i forvejen arbejdede systematisk med disse data, sat fokus på spild og dermed mulige forbedringer på energiområdet. Sammenligning af energiforbruget i afdelingerne afdækkede effektiviseringspotentiale i flere afdelinger, der efterfølgende har igangsat energikampagner med løbende opfølgning.
 - I en anden virksomhed har arbejdet med det grønne regnskab ført til, at virksomheden har identificeret forbedringsmuligheder på henholdsvis affalds- og vandområdet. På affaldsområdet bidrog indsamlingen af miljøoplysninger til identifikation af forbedringsmuligheder, som betød mindre affald og billigere bortskaffelse af affaldet. På vandområdet beskriver en repræsentant fra ledelsen, hvordan de i ledelsen havde en '*aha-oplevelse*' i forbindelse med gennemgangen af det grønne regnskab. Dette førte til en ledelsesinitieret indsats og forbedring på vandområdet
 - En tredje virksomhed har i forbindelse med arbejdet med det grønne regnskab fremmet opmærksomheden på ressourceforbruget generelt. Miljømedarbejderen understreger, at den rolle, det grønne regnskab spiller, er at sætte fokus på konkrete forhold, der kan forbedres.

Et interessant aspekt ved disse tre eksempler er, at der er tale om henholdsvis en meget lille virksomhed, en større virksomhed, og en stor koncern med adskillige produktionsanlæg. Det er altså i forbindelse med disse forklaringer ikke størrelsen af virksomheden, der har været afgørende. Fælles for dem er, at ledelsen i alle tre virksomheder er positiv over for og aktivt involveret i arbejdet med det grønne regnskab, at miljømedarbejderen har en oplevelse af, at arbejdet med det grønne regnskab er med til at styrke vedkommendes arbejde med virksomhedens miljøforhold, og endelig, at disse virksomheder ikke har miljøledelsessystemer (bortset fra koncernen, der har implementeret miljøledelsessystemer på nogle af virksomhedens produktionsanlæg).

Samtidig er det interessant at miljøforbedringer sker på energi- og affaldsområdet, hvor forbedringer oftere giver anledning til udgiftsbesparelser i form af nedsat energiforbrug eller færre udgifter til at bortskaffe affald. Virksomhederne lægger således ikke skjul på at arbejdet for miljøforbedringer alt overvejende handler om interne gevinster i form af udgiftsbesparelser frem for den eksterne signalværdi, der kunne ligge i at fremstå som en mere miljørigtig virksomhed.

Med hensyn til tidsaspektet af disse miljøforbedringer, fremstår der ikke noget klart billede. Da forbedringerne opstår i forbindelse med indsamlingen af miljødata er det nærliggende at de fleste forbedringer vil komme i forbindelse med de første indsamlinger; altså i forbindelse med de første regnskaber. Det er der imidlertid ikke nogen entydig tendens for i datamaterialet.

- Af tabel 20 fremgår det, er næsten ni ud af ti virksomheder enige eller delvist enige i, at arbejdet med EMAS har medført konkrete miljøforbedringer i virksomheden.

EMAS er således ikke overraskende et bedre redskab end det grønne regnskab til afdækning og forbedring af problematiske miljøforhold i virksomheden, da EMAS er et miljøledelsessystem. Endvidere kan det også være væsentligt, at virksomhederne frivilligt vælger at arbejde med EMAS, mens grønne regnskaber for de fleste virksomheders vedkommende ikke er noget, de frivilligt vælger at engagere sig i.

- De to EMAS-virksomheder udtaler samstemmende, at den væsentligste faktor for miljøforbedringer i virksomheden som følge af arbejdet med EMAS er, at EMAS holder virksomheden op på målsætningerne og det arbejde, de har forpligtet sig til. EMAS holder således virksomhederne op på løbende at arbejde for forbedringer.
- En repræsentant for en miljøgruppe i en af de ti interviewede virksomheders lokalområde vurderer, at pres fra naboer, miljøgrupper og pressen har været hovedårsag til, at lokale virksomheder arbejder for at forbedre deres miljøforhold. Det grønne regnskab har været et mindre, men anvendeligt delement i denne proces. Således mener han, at det grønne regnskab tvinger virksomhederne til at tænke over miljøspørgsmål, blandt andet hvad virksomhederne vil gøre i tilfælde af uheld eller emissionsoverskridelser. Ellers nævnes kun interne årsager til miljøforbedringerne.

Af undersøgelsen bag evalueringen af de grønne regnskaber fra 1999 fremgår det, at 40% af alle virksomheder har opnået miljøforbedringer som følge af arbejdet med det grønne regnskab. Her er konklusionen ligeledes, at de væsentligste besparelser er sket inden for energi- og vandforbrug samt råvarer og affald (Sørensen og Hjelmars 1999).

Miljøforbedringer i virksomheder er naturligvis et produkt af en række faktorer. En af de adspurgte fra ekspertgruppen nævner i den forbindelse tre centrale forklaringer på virksomhedernes miljøforbedringer. For det første er der tale om en effekt af arbejdet med det grønne regnskab, der sætter gang i et mere systematisk miljøarbejde med mindre virksomheden i forvejen arbejder med et miljøledelsessystem. For det andet er der tale om en generel teknologiuudvikling og dermed mere effektiv produktion. For det tredje nævnes det forhold, at flere aktører beskæftiger sig med at spørge eller stille krav til miljøarbejdet i industrien. Det giver en fokus på virksomhedernes miljøforhold, der gør at miljøforbedringer er interessante set ud fra et konkurrencehensyn.

Spørgsmålet er eksempelvis, hvorfor det er lykkedes for den grafiske branche at nedbringe sit forbrug af organiske opløsningsmidler. Er det tekniske/økonomiske forhold, der har betinget den udvikling, eller er det lovgivning og pres eller f.eks. det, at nogle virksomheder har været foregangsvirksomheder, som har betinget den udvikling. De interviewede er ikke i tvivl om, at det skyldes flere forskellige faktorer.

6.2 Virksomhedernes irritation

Undersøgelsen har konkluderet, at det grønne regnskab kun i begrænset omfang lever op til sin målsætning om, at fungere som redskab til kommunikation af virksomhedernes miljøforhold. Samtidig vurderer mange virksomheder,

at de heller ikke internt får noget ud af at udarbejde det grønne regnskab, fordi de allerede arbejder med mere krævende miljøledelsessystemer.

Spørgsmålet er, hvilken effekt dette har for virksomhederne?

Som overskriften allerede antyder, er konklusionen, at mange virksomheder er irriterede over at lave et stykke arbejde, som de reelt ikke vurderer til at have nogen værdi for dem. På baggrund af vores virksomhedsinterview er vurderingen at en udbredt irritation over værdiløst arbejde og bureaukrati blandt virksomhederne er den væsentligste negative effekt af det grønne regnskab for virksomhederne.

De virksomheder, der indgår i den kvalitative del af undersøgelsen, giver primært udtryk for, at det grønne regnskab, ikke kan anvendes som et redskab over for omverdenen. Der er eksempler på, at virksomhederne selv fra myndighedsside bliver understøttet i den opfattelse, at ingen gider læse det grønne regnskab. Derfor er det et stort irritationsmoment for virksomhederne, at de alligevel er tvunget til at udarbejde det.

På trods af denne irritation som virksomhederne giver udtryk for i forhold til, at få interessenter læser deres grønne regnskab, vælger en stor del af virksomhederne at lægge deres grønne regnskab på hjemmesiden – fordi arbejdet jo alligevel er gjort, som de siger.

Virksomheder, der i forvejen arbejder med et ledelsessystem, giver udtryk for, at det grønne regnskab er medvirkende til, at der udføres dobbeltarbejde i virksomheden. Det skyldes, at en lang række af de data, der indsamles og bearbejdes til det grønne regnskab, også indsamles i forbindelse med miljøledelsessystemet.

En enkelt virksomhed giver udtryk for irritation over konsekvent at skulle rykke myndighederne for at få deres udtalelse, inden regnskabet sendes til Erhvervs- og Selskabsstyrelsen. Mens en anden virksomhed, som tidligere nævnt, har oplevet at tilsynsmyndigheden stiller spørgsmålstejn ved, at hvorfor virksomheden gør sig umage med det grønne regnskab, når der alligevel ikke er nogen, der interesserer sig for det.

Det er nævnt blandt eksperterne i styregruppen, at nogle virksomheder har været irriterede over dobbeltindberetninger af tal. For det første situationer, hvor forskellige myndigheder efterspørger de samme data, og for det andet situationer hvor disse data kræves opgjort forskelligt. Denne holdning er ikke gentaget i vores undersøgelse, men der er heller ikke blevet spurgt direkte til problemet med dobbeltarbejde i interviewene.

6.3 Redegørelsen og miljødata

Indholdet af det grønne regnskab har to hoveddele, henholdsvis ledelsens redegørelse og oplysninger om virksomhedens miljøforhold (miljødata). Spørgsmålet er her, hvilken effekt redegørelsen har set i forhold til effekten af miljødata?

Det kan konkluderes, at ledelsens redegørelse i noget omfang er med til at informere ledelsen om og engagere ledelsen i virksomhedens miljøarbejde. Indsamlingen af miljødata til det grønne regnskab har imidlertid også en tilsvarende effekt. Desuden er kravet om formidling af miljødata på nogen virksomheder med til at sikre at disse data bliver indsamlet, hvilket på virksomheder har bidraget til miljøforbedringer og til at engagere nøglemedarbejdere i miljøarbejdet. Således synes kravet om miljødata, at have den største effekt internt i virksomhederne. Samtidig har ingen af de to en syn-derlig ekstern effekt. Hverken i forhold til virksomhedens kommunikation med interessenter eller i forbindelse med brugernes anvendelse af det grønne regnskab.

Med hensyn til ledelsens redegørelse synes den primære effekt heraf, at være at det grønne regnskab bliver taget op på ledelsesniveau. Kravet om, at ledelsen tager stilling til, hvorfor de valgte oplysninger er væsentlige, er på nogen virksomheder med til at engagere ledelsen i miljøarbejdet, som det beskrives i afsnit 3.7. Det fremgår imidlertid kun af enkelte interview, at ledelsen får et overblik over virksomhedens miljøforhold, som følge af ledelsens redegørelse. Opnåede miljøforbedringer som følge indsamlingen af miljødata, samt værdien af det grønne regnskab som redskab for miljømedarbejderen, synes i mindst lige så høj grad, at være med til at engagere ledelsen i miljøarbejdet.

Som tekst synes redegørelsen til gengæld ikke at have den store værdi. For det første skrives den ikke af ledelsen, men den ansvarlige miljømedarbejder. Kun i nogle tilfælde forholder ledelsen sig aktivt til redegørelsesteksten. For det andet bliver teksten kun i meget begrænset omfang læst af interessenter på grund af det grønne regnskabs manglende gennemslagskraft som kommunikationsredskab. På den anden side har både virksomheder, brugere og eksperter udtrykt et ønske om mere prosa i det grønne regnskab. Det skyldes, at det er i redegørelsen historien om virksomhedens miljøindsats kan læses. Netop denne historie beskriver både eksperter og brugere som et væsentligt budskab i kommunikationen af virksomhedernes miljøforhold.

I forbindelse med indsamling af miljødata er der positive tilkendegivelser om effekten af denne proces. De medarbejdere, der har ansvar for forskellige miljøforhold, hvad enten det gælder forbrug eller emissioner, får deres opmærksomhed rettet mod disse forhold i forbindelse med tilvejebringelse af data, som det fremgår af afsnit 3.3 og 3.4.

En væsentlig begrænsning af værdien af miljødata i det grønne regnskab er de problemer med sammenligning af data, der beskrives i afsnit 3.3 og 4.6.

Indsamlingen af data og opnåede miljøforbedringer i forbindelse hermed har i nogle virksomheder været med til at engagere medarbejderne i miljøarbejdet, som det beskrives i afsnit 3.8. Til gengæld synes ledelsens redegørelse, på

baggrund af de interview vi har foretaget, ikke at være med til at motivere medarbejderne.

Litteratur

Anton, W.R.Q., G. Deltas and M. Khanna (2004), Incentives for Environmental Self-Regulation and Implications for Environmental Performance, *Journal of Environmental Economics and Management*.

Becke, Guido (2004): *Indirect Regulation: A Remedy to Cure the Defects of European Environmental Policy? – The EMAS-Regulation*, artec-paper No. 116.

David, M. & D. Rindinelli (2002): *Adopting Corporate Environmental Management Systems Motivations and Results of ISO 14001 and EMAS Certification*, *European Management Journal* Vol. 20, No. 2, pp. 159–171.

Clausen, Jens (2002): *The state of EMAS in the EU, Ecologic*, Institute for International and European Environmental Policy.

Delgado, L. (ed.) (2000): *The impact of EU Regulation on innovation of European Industry - The impact of the EU Eco-Audit regulation on innovation in Europe*, The European Commission JRC-IPTS and Enterprise DG.

Cormier, D. & Gordon, I.M. (2001): *An examination of social and environmental reporting strategies*, *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, Volume 14, Number 5, pp. 587-617(31).

European Commission, DG Environment (2005): *EVER: Evaluation of EMAS and Eco-label for their Revision*.

EVER (2005a): *Evaluation of EMAS and Ecolabel for their Revision, Report 1: Options and Recommendations for the Revision Process*, European Commission, DG Environment.

EVER (2005b): *Evaluation of EMAS and Ecolabel for their Revision, Report 2: Research findings*, European Commission, DG Environment.

Frederiksen, Jens & Christian Honoré, Flemming Tost (2003): *Rapportering om bæredygtighed: retningslinjer for rapportering om økonomiske, miljømæssige og sociale forhold*, 1. udgave, Børsen.

Freimann, Juergen, Michael Walther (2002): *The Impacts of Corporate Environmental Management Systems - A Comparison between EMAS and ISO 14001*, *Greener Management International*, Issue 36, Winter 2002, p. 91-103.

Gray, Rob (2004): *Taking a Long View on What We Now Know About Social and Environmental Accountability and Reporting*, University of St Andrews.

Hamschmidt, Jost (2000): *Economic and Ecologic Impacts of Environmental Management Systems in Companies: Experience from Switzerland*, *Euro Environment 2000 – Visions, Strategies and Actions towards Sustainable Industries*, Session 4A, 19.October 2000, Aalborg (DK).

Hamschmidt, J. (2001): *Wirksamkeit von Umweltmanagementsystemen - Stand der Praxis und Entwicklungsperspektiven*, Dissertation Nr. 2545, Universität St. Gallen

Hassel, Lars & Henrik Nilsson (2006): An empirical study of the actual use of environmental information by financial analysts, Umeå School of Business, Paper for the Nordic Academy of Management 1st Winter Conference.

Hertin, Julia et. al (2003): *New Instruments Assessing the Link Between Environmental Management Systems and the Environmental Performance of Companies: An Eco-Efficiency Approach*, i Klaus Jacob, Manfred Binder and Anna Wieczorek (eds.): *Governance for Industrial Transformation. Proceedings of the 2003 Berlin Conference on the Human Dimensions of Global Environmental Change*, Environmental Policy Research Centre: Berlin. pp. 459 - 478 .

Holgaard, Jette Egelund & Jørgensen, Tine Herreborg (2005): *A decade of mandatory environmental reporting in Denmark*, European environment, årg. 15, nr. 6, s. 362-373.

Holgaard, Jette Egelund & Jørgensen, Tine Herreborg (2004): *Environmental reporting : experiences from Denmark*, Division of Technology, Environment and Society, Department of Development and Planning, Aalborg University, 2004.

Morrow, David & Dennis Rondinelli (2002): *Adopting Corporate Environmental Management Systems: Motivations and Results of ISO 14001 and EMAS Certification*, European Management Journal Vol. 20, No. 2, pp. 159-171.

Nielsen, Lars Bo (2003): *Grøn økonomi og grønne regnskaber : teori og praksis*, 1. udgave, Systime.

Rennings, Klaus & Andreas Ziegler (2004): *The Influence of Different Characteristics of the EU Environmental Management and Auditing Scheme on Technical Environmental Innovations and Economic Performance*, Centre for European Economic Research (ZEW), Mannheim.

Sørensen, Stig Yding & Hjelm, Ulf (1999): *Rapport om evaluering af de grønne regnskaber*, Miljøstyrelsen.

Wennberg, Skillius & Ulrika (1999): *Corporate Environmental Reporting - Key challenges for corporate environmental performance measurement and communication*, EEA (European Environment Agency).

Bilag til rapport om effekter af grønne regnskaber

A: BILAG TIL RAPPORT OM EFFEKTER AF GRØNNE REGNSKABER	77
B: GENNEMFØRTE INTERVIEW	78
C: SPØRGESKEMAER	79
D: INTERVIEWGUIDE TIL VIRKSOMHEDSINTERVIEW	89
E: INTERVIEWGUIDE TIL BRUGERINTERVIEW	95
F: SVARPROCENTER FOR SPØRGESKEMAUNDERSØGELSEN	99

Gennemførte interview

Virksomhedsinterview:

1. Danish Crown*
2. Dyrup A/S*
3. Fredericia Skibsværft A/S
4. Gastrolux 2004 A/S
5. NKT Cables A/S
6. Koppers Denmark A/S
7. Print Production A/S*
8. Stibo Graphic A/S
9. Stena Miljø A/S
10. Uponor A/S*

*Interview gennemført med en repræsentant fra ledelsen

Brugerinterview:

1. Fyns Amt, medarbejder i miljøtilsynet
2. Fredericia Kommune, indkøbsansvarlig
3. Fredericia Kommune, medarbejder i miljøafdelingen
4. Vestsjællands Amt, medarbejder i miljøtilsynet
5. Miljøstyrelsen, medarbejder i Industrienheden
6. Miljøstyrelsen, medarbejder i Industrienheden
7. Nabo
8. Medlem af NOAH
9. Skanska, kvalitets- og miljøkoordinator
10. Investor ved Axcel
11. Berlingske Tidende, journalist
12. Jyllands Posten, journalist
13. Politiken, journalist
14. Fyns Stiftstidende, journalist

Ekspertinterview:

1. Preben Sørensen, Deloitte
2. Carsten Bøg, miljøchef, Grafisk arbejdsgiverforening
3. Jette Egelund Holgaard, lektor, AUC
4. Kai Hockerts, lektor, Copenhagen Business School
5. John Tang, Dalum Papir
6. Bernd Mehlhorn, EU Kommissionen, Department of Industrial Emissions and Protection of the Ozone Layer
7. Jost Hamschmidt, University of St. Gallen, Institut for økonomi og miljø
8. Pall Rikhardsson, Associeret professor, Århus Handelshøjskole
9. Michael Stanley Jones, EU Kommissionen
10. Guido Wauters, Indaver, Belgien

Spørgeskemaer

Spørgeskema for virksomheder der laver grønt regnskab

Goddag, det er xx fra NIRAS Konsulenterne. Kan jeg komme til at tale med den person i virksomheden, der har ansvaret for udarbejdelsen af virksomhedens grønne regnskaber.

Ved rette person...

Goddag, det er xx fra NIRAS Konsulenterne. Miljøstyrelsen har bedt os om at lave en undersøgelse af effekterne af grønne regnskaber samt anden offentlig tilgængelig miljørapportering.

Da vi fra Erhvervs- og Selskabsstyrelsen har fået oplyst, at I udarbejder grønne regnskaber, vil jeg høre, om jeg må stille dig nogle spørgsmål om de effekter, som I har eventuelt oplevet som følge af udarbejdelsen af grønne regnskaber.

Det tager ca. 10 minutter og det er kun os, der får at vide, hvad du har svaret.

1. Har I enten en miljøafdeling eller en miljømedarbejder, der arbejder systematisk med udarbejdelsen af grønne regnskaber?

Ja 1.

Nej 2.

2. Hvornår indleverede I jeres første grønne regnskab?

Notér årstal: __ __ __ __

3. Anvender I det grønne regnskab i den eksterne kommunikation i forhold til...

	Ja	Nej
... den kommunale tilsynsmyndighed?	☐ 1.	☐ 2.
... virksomhedens kunder?	☐ 1.	☐ 2.
... virksomhedens naboer?	☐ 1.	☐ 2.
... interesseorganisationer på miljøområdet?	☐ 1.	☐ 2.
... medierne?	☐ 1.	☐ 2.
... andre grupper? Notér hvilken _____	☐ 1.	☐ 2.

4. Oplever I at repræsentanter for følgende grupper har efterspurgt det grønne regnskab for virksomheden?

Ja Nej

- Virksomhedens kunder? 1. 2.
- Virksomhedens naboer? 1. 2.
- Interesseorganisationer på miljøområdet? 1. 2.
- Medierne? 1. 2.
- Potentielle investorer? 1. 2.
- Andre grupper? Notér hvilken _____ 1. 2.

5. Indgår tilsynsmyndigheden i en dialog omkring jeres indsendte grønne regnskab?

- Ja 1.
Nej 2. → gå til 7

6. Bidrager dialogen med tilsynsmyndigheden til jeres videre miljøarbejde?

- Ja 1.
Nej 2.

7. Foretager I indeksering af jeres forbrug af energi, vand eller råvarer?

- Ja 1.
Nej 2. → gå til 9

8. Jeg læser nu to udsagn op om indeksering af jeres forbrug af energi, vand eller råvarer, og jeg vil bede dig vurdere, hvorvidt du er enig, delvist enig, delvist uenig eller uenig i de enkelte udsagn?

	Enig	Delvist enig	Delvist uenig	Uenig	Ved ikke
Indekseringen sker af hensyn til konkurrenceforhold	☐ 1.	☐ 2.	☐ 3.	☐ 4.	☐ 0.
Ledelsen redegør altid for hvorfor der foretages indeksering	☐ 1.	☐ 2.	☐ 3.	☐ 4.	☐ 0.

9. Jeg læser nu en række udsagn op om betydningen af det grønne regnskab, og jeg vil bede dig vurdere, hvorvidt du er enig, delvist enig, delvist uenig eller uenig i de enkelte udsagn?

	Enig	Delvist enig	Delvist uenig	Uenig
Udarbejdelsen af det grønne regnskab medvirker til at afdække miljømæssige problemstillinger i virksomheden.	☐ 1.	☐ 2.	☐ 3.	☐ 4.
Vi har eksempler på, at arbejdet med grønne regnskaber har medført reduktioner af virksomhedens miljøpåvirkninger.	☐ 1.	☐ 2.	☐ 3.	☐ 4.
Vi har brug for at vurdere vores	☐ 1.	☐ 2.	☐ 3.	☐ 4.

miljømæssige performance i forhold til andre virksomheder

Det grønne regnskab giver os mulighed for at vurdere vores miljømæssige performance i relation til andre virksomheder 1. 2. 3. 4.

De grønne regnskaber giver øget viden i ledelsen om virksomhedens miljøforhold. 1. 2. 3. 4.

De grønne regnskaber giver øget viden blandt medarbejderne om virksomhedens miljøforhold. 1. 2. 3. 4.

De grønne regnskaber indgår som et element i virksomhedens handlingsplaner. 1. 2. 3. 4.

10. Har I i din virksomhed et miljøledelsessystem?

Ja 1.
Nej 2. → gå til 12

11. Jeg læser nu to udsagn op om jeres miljøledelsessystem, og jeg vil bede dig vurdere, hvorvidt du er enig, delvist enig, delvist uenig eller uenig i de enkelte udsagn?

Arbejdet med de grønne regnskaber har haft betydning for, at vi har indført et miljøledelsessystem. 1. 2. 3. 4.

Bidrager udarbejdelsen af det grønne regnskab til arbejdet med miljøledelsessystemet. 1. 2. 3. 4.

12. Har de grønne regnskaber efter din vurdering for jeres virksomhed haft en positiv effekt, negativ effekt eller ingen effekt haft i forhold til...

	Positiv effekt	Ingen effekt	Negativ effekt
... omkostningsniveauet i virksomheden?	☐ 1.	☐ 2.	☐ 3.
... virksomhedens omdømme?	☐ 1.	☐ 2.	☐ 3.
... virksomhedens omsætning?	☐ 1.	☐ 2.	☐ 3.
... innovation på miljøområdet?	☐ 1.	☐ 2.	☐ 3.

13. Hvilken værdi vil du på en skala fra 0 til 10 sige, at grønne regnskaber samlet set har haft for virksomheden, hvis "0" er en ingen værdi, og "10" er meget stor værdi?

Noter værdi: __ __

14. Efterspørger I altid, ofte, sjældent eller aldrig grønne regnskaber eller anden miljømæssig dokumentation hos jeres underleverandører?

- Altid 1.
 ofte 2.
 Sjældent 3.
 Aldrig 4. → gå til 16
 Anvender ikke underleverandører 5. → gå til 16

15. Oplever I, at jeres underleverandører i høj grad, i nogen grad, i ringe grad eller slet ikke har ændret miljømæssig adfærd som følge af jeres efterspørgsel af miljømæssig dokumentation?

- Slet ikke 1.
 I ringe grad 2.
 I nogen grad 3.
 I høj grad 4.
 Det er forskelligt 9.
 Ved ikke 0.

16. Jeg læser nu en række udsagn op om de grønne regnskabers generelle indflydelse på miljølovgivningen, og jeg vil bede dig vurdere, hvorvidt du er enig, delvist enig, delvist uenig eller uenig i de enkelte udsagn?

	Enig	Delvist enig	Delvist uenig	Uenig	Ved ikke
De grønne regnskaber har medført ændringer i myndighedernes krav til virksomhedens udledningsforhold	☐ 1.	☐ 2.	☐ 3.	☐ 4.	☐ 0.
Rapporteringen af grønne regnskaber indgår i myndighedernes generelle arbejde med regulering af virksomheders udledningsforhold	☐ 1.	☐ 2.	☐ 3.	☐ 4.	☐ 0.

17. Indholdet i de grønne regnskaber kan opdeles i følgende fem emner: basisoplysninger, ledelsens redegørelse, oplysninger om miljøforhold, resumé af egenkontrol og oplysningernes form. Jeg vil nu bede dig vurdere, hvorvidt der i høj grad, i nogen grad, i ringe grad eller slet ikke er behov for ændringer i kravene til indholdet i det grønne regnskab i forhold til disse emner.

	Slet ikke	I ringe grad	I nogen grad	I høj grad
Basisoplysninger	☐ 1.	☐ 2.	☐ 3.	☐ 4.
Ledelsens redegørelse	☐ 1.	☐ 2.	☐ 3.	☐ 4.
Oplysninger om miljøforhold	☐ 1.	☐ 2.	☐ 3.	☐ 4.
Resumé af egenkontrol	☐ 1.	☐ 2.	☐ 3.	☐ 4.
Oplysningernes form	☐ 1.	☐ 2.	☐ 3.	☐ 4.

18. For hvert af de fem områder hvor der svares ”i nogen” eller ”i høj grad” spørges om følgende: Hvilken væsentlig ændring ser du et behov for?

Basisoplysninger

Ledelsens redegørelse

Oplysninger om miljøforhold

Resumé af egenkontrol

Oplysningernes form

19. Så skal jeg til den statistiske behandling af svarene lige høre, hvor mange ansatte, der er på virksomheden?

Noter antal: _ _ _ _

Det var det sidste spørgsmål. Mange tak for hjælpen.

Spørgeskema for virksomheder der arbejder med EMAS

Goddag, det er xx fra NIRAS Konsulenterne. Kan jeg komme til at tale med den person i virksomheden, der har ansvaret for udarbejdelsen af EMAS-miljøredegørelser.

Ved rette person...

Goddag, det er xx fra NIRAS Konsulenterne. Miljøstyrelsen har bedt os om at lave en undersøgelse af effekterne af EMAS-miljøredegørelserne samt anden offentlig tilgængelig miljørapportering.

Da vi fra Erhvervs- og Selskabsstyrelsen har fået oplyst, at I udarbejder EMAS, vil jeg høre, om jeg må stille dig nogle spørgsmål om de effekter, som I har eventuelt oplevet som følge af udarbejdelsen af EMAS.

Det tager ca. 10 minutter og det er kun os, der får at vide, hvad du har svaret.

1. Har I enten en miljøafdeling eller en miljømedarbejder, der arbejder systematisk med udarbejdelse af EMAS-miljøredegørelsen?

Ja 1.

Nej 2.

2. Hvornår indleverede I jeres første EMAS-miljøredegørelse?

Notér årstal: ___ ___ ___

3. Anvender I EMAS-miljøredegørelserne i den eksterne kommunikation i forhold til...

	Ja	Nej
... den kommunale tilsynsmyndighed?	☐ 1.	☐ 2.

... virksomhedens kunder?	☐ 1.	☐ 2.
---------------------------	-----------------------------	-----------------------------

... virksomhedens naboer?	☐ 1.	☐ 2.
---------------------------	-----------------------------	-----------------------------

... interesseorganisationer på miljøområdet?	☐ 1.	☐ 2.
--	-----------------------------	-----------------------------

... medierne?	☐ 1.	☐ 2.
---------------	-----------------------------	-----------------------------

... andre grupper? Notér hvilken _____	☐ 1.	☐ 2.
---	-----------------------------	-----------------------------

4. Oplever I at repræsentanter for følgende grupper har efterspurgt virksomhedens EMAS-miljøredegørelser?

	Ja	Nej
Virksomhedens kunder?	☐ 1.	☐ 2.

Virksomhedens naboer?	☐ 1.	☐ 2.
-----------------------	-----------------------------	-----------------------------

Interesseorganisationer på miljøområdet?	☐ 1.	☐ 2.
Medierne?	☐ 1.	☐ 2.
Potentielle investorer?	☐ 1.	☐ 2.
Andre grupper? Notér hvilken _____	☐ 1.	☐ 2.

5. Indgår tilsynsmyndigheden i en dialog omkring jeres indsendte EMAS-miljøredegørelser?

- Ja 1.
Nej 2. → gå til 7

6. Bidrager dialogen med tilsynsmyndigheden til jeres videre miljøarbejde?

- Ja 1.
Nej 2.

7. Jeg læser nu en række udsagn op om betydningen af EMAS-miljøredegørelserne, og jeg vil bede dig vurdere, hvorvidt du er enig, delvist enig, delvist uenig eller uenig i de enkelte udsagn.

	Enig	Delvist enig	Delvist uenig	Uenig
Arbejdet med EMAS medvirker til at afdække miljømæssige problemstillinger i virksomheden.	☐ 1.	☐ 2.	☐ 3.	☐ 4.
Vi har eksempler på, at arbejdet med EMAS har medført reduktioner af virksomhedens miljøpåvirkninger.	☐ 1.	☐ 2.	☐ 3.	☐ 4.
Vi har brug for at vurdere vores miljømæssige performance i forhold til andre virksomheder	☐ 1.	☐ 2.	☐ 3.	☐ 4.
EMAS giver os mulighed for at vurdere vores miljømæssige performance i relation til andre virksomheder	☐ 1.	☐ 2.	☐ 3.	☐ 4.
Arbejdet med EMAS giver øget viden i ledelsen om virksomhedens miljøforhold.	☐ 1.	☐ 2.	☐ 3.	☐ 4.
EMAS giver øget viden blandt medarbejderne om virksomhedens miljøforhold.	☐ 1.	☐ 2.	☐ 3.	☐ 4.

EMAS indgår som et element i virksomhedens handlingsplaner.

1.

2.

3.

4.

8. Jeg læser nu en række udsagn op om baggrunde for at vælge EMAS frem for grønne regnskaber, og jeg vil bede dig vurdere, hvorvidt du er enig, delvist enig, delvist uenig eller uenig i de enkelte udsagn.

	Enig	Delvist enig	Delvist uenig	Uenig
Vi har valgt at arbejde med EMAS som følge af arbejdet med det grønne regnskab.	☐ 1.	☐ 2.	☐ 3.	☐ 4.
EMAS miljøredegørelsen har en højere værdi for os end det grønne regnskab.	☐ 1.	☐ 2.	☐ 3.	☐ 4.
Vi har valgt EMAS, fordi EMAS omhandler virksomhedens mål og målsætninger.	☐ 1.	☐ 2.	☐ 3.	☐ 4.
Vi har valgt EMAS, fordi EMAS er et bedre dokument i ekstern markedsføring set i forhold til det grønne regnskab.	☐ 1.	☐ 2.	☐ 3.	☐ 4.

9. Har EMAS-miljøredegørelserne efter din vurdering for jeres virksomhed haft en positiv effekt, negativ effekt eller ingen effekt i forhold til...

	Positiv effekt	Ingen effekt	Negativ effekt
... omkostningsniveauet i virksomheden?	☐ 1.	☐ 2.	☐ 3.
... virksomhedens omdømme?	☐ 1.	☐ 2.	☐ 3.
... virksomhedens omsætning?	☐ 1.	☐ 2.	☐ 3.
... innovation på miljøområdet?	☐ 1.	☐ 2.	☐ 3.

10. Hvilken værdi vil du på en skala fra 0 til 10 sige, at EMAS-miljøredegørelserne samlet set har haft for virksomheden, hvis "0" er en ingen værdi, og "10" er meget stor værdi?

Noter værdi: __ __

11. Efterspørger I altid, ofte, sjældent eller aldrig EMAS-miljøredegørelse eller anden miljømæssig dokumentation hos jeres underleverandører?

Altid 1.
 ofte 2.
 Sjældent 3.
 Aldrig 4. → gå til 13
 Anvender ikke underleverandører 5. → gå til 13

12. Oplever I, at jeres underleverandører i høj grad, i nogen grad, i ringe grad eller slet ikke har ændret miljømæssig adfærd som følge af jeres efterspørgsel af miljømæssig dokumentation?

- Slet ikke 1.
 I ringe grad 2.
 I nogen grad 3.
 I høj grad 4.
 Det er forskelligt 9.
 Ved ikke 0.

13. Jeg læser nu en række udsagn op om EMAS-miljøredøgørelsen generelle indflydelse på miljølovgivningen, og jeg vil bede dig vurdere, hvorvidt du er enig, delvist enig, delvist uenig eller uenig i de enkelte udsagn.

	Enig	Delvist enig	Delvist uenig	Uenig	Ved ikke
EMAS har medført ændringer i myndighedernes krav til virksomhedens udledningsforhold	☐ 1.	☐ 2.	☐ 3.	☐ 4.	☐ 0.
Rapporteringen af EMAS indgår i myndighedernes generelle arbejde med regulering af virksomheders udledningsforhold	☐ 1.	☐ 2.	☐ 3.	☐ 4.	☐ 0.

14. Så skal jeg til den statistiske behandling af svarene lige høre, hvor mange ansatte, der er på virksomheden?

Noter antal: ___ ___ ___ ___

Det var det sidste spørgsmål. Mange tak for hjælpen.

Interviewguide til virksomhedsinterview

Forklaring til niveauer i interviewguiden:

Indeholder grundlæggende hypoteser om effekter af det grønne regnskab, som de efterfølgende spørgsmål søger at belyse].

- *Indeholder det centrale åbne spørgsmål, der skal belyse forhold relateret til ovenstående hypotese for den enkelte virksomhed.*
 - *Underspørgsmål, som interviewer kan, lade sig inspirere af til en uddybning af svaret på det centrale spørgsmål, men som ikke nødvendigvis skal stilles.*

1. Proces og ledelse (55% af tid)

1.1 Intern proces

- Kan du kort beskrive den interne proces til udarbejdelse af det grønne regnskab?

1.2 Intern anvendelse af data

- Prøv at beskrive hvordan I kan anvende data indsamlet til det grønne regnskab internt i virksomheden
 - Hvilke grupper af data er mest anvendelige for jer?
 - Fortæl om i hvilket omfang I anvender data i det grønne regnskab til at sammenligne performance mellem produktionsanlæg/enheder?
 - Er der behov for at de data der indsamles i forbindelse med det grønne regnskab kan finde anvendelse internt i virksomheden?
 - Hvilke ændringer i det indholdsmæssige krav til det grønne regnskab vil kunne styrke den interne anvendelse af data?

1.3 Betydning for den interne arbejdsproces

- Prøv at beskrive, hvordan medarbejderne er involveret i arbejdet med det grønne regnskab?
- Hvorvidt oplever du, at arbejdet med det grønne regnskab bidrager til at motivere og engagere medarbejderne i miljøarbejdet?
 - Har arbejdet med det grønne regnskab være med til at skabe samarbejde på tværs i virksomheden?
 - Under hvilke omstændigheder henholdsvis motiverer og demotiverer arbejdet med det grønne regnskab medarbejderne?

- I hvilken grad bidrager arbejdet med det grønne regnskab til andet miljøarbejde i virksomheden, og hvilken grad kommer det i vejen herfor?
 - Tager arbejdet med det grønne regnskab tid fra andre miljømæssige opgaver, der vurderes som mere væsentlige eller værdiskabende?
 - Gør arbejdet med det grønne regnskab miljømedarbejderens rolle nemmere eller mere besværlig?
 - Er der i jeres situation behov for at det grønne regnskab kan bidrage til virksomhedens miljøarbejde?
 - Hvad kunne forbedre det grønne regnskab som bidrag til den interne arbejdsproces?

1.4 **Ledelse**

- Hvordan inddrages ledelsen i arbejdet med GRR
- På hvilke måder anvender I det grønne regnskab i den strategiske ledelse af virksomheden?
 - Har ledelsens redegørelse i det grønne regnskab påvirket ledelsens arbejde med virksomhedens miljøforhold?
 - I hvilket omfang indgår det grønne regnskab i virksomhedens handlingsplaner?
- Hvordan relaterer det grønne regnskab sig til arbejdet med miljøledelse i virksomheden?
 - Bør der være en stærkere kobling mellem det grønne regnskab og miljøledelsessystemer og i så fald hvilken?

1.5 **Innovation og læring**

- Har du oplevet, at arbejdet med de grønne regnskaber har bidraget til en ændring eller på anden vis påvirket jeres praksis i miljøarbejdet?
 - Hvor oplever du de væsentligste ændringer eller påvirkninger som følge af arbejdet med de grønne regnskaber?
- Hvilken læring og innovation på miljøområdet giver arbejdet med det grønne regnskab anledning til?
 - Hvad i jeres arbejde med det grønne regnskab er med til at understøtte denne læring og innovation?
 - Tager arbejdet med det grønne regnskab ressourcer fra andet miljøarbejde, der i højere grad bidrager til forbedringer og innovation på miljøområdet?
- Giver arbejdet med det grønne regnskab anledning til læring og videndeling mellem jeres virksomhed og andre virksomheder (uden for jeres koncern)?
 - Hvordan foregår denne videndeling?

- Foregår videndeling i brancheregi og i så fald hvordan?
- Er der for jer et behov for at de grønne regnskaber bidrager til at styrke videndelingen mellem virksomheder?
- Hvad kunne styrke denne videndeling?

2. **Forhold til omverdenen (35% af tid)**

2.1 ***Dialog med tilsynsmyndigheden***

- Hvordan forløber jeres dialog med tilsynsmyndighederne omkring jeres grønne regnskab?
 - Hvad drejer dialogen sig om?
 - Hvad får I ud af dialogen med tilsynsmyndighederne?
 - Har dialogen omkring det grønne regnskab givet anledning til yderligere kommunikation med myndighederne? I så fald om hvad, hvorfor og hvordan?
 - Er I interesserede i en mere vidtgående dialog med myndighederne omkring det grønne regnskab?
 - Hvordan kunne I få mere ud af dialogen med myndighederne?

2.2 ***Kommunikation med interessenter***

- Beskriv hvordan det grønne regnskab indgår i jeres kommunikation med virksomhedens interessenter.
- Hvem efterspørger efter din viden om jeres grønne regnskab?
 - Naboer
 - Interesseorganisationer
 - Studerende/forskere
 - Medier
 - Investorer – andre?
- Hvis der ikke er nogen interessenter, der bruger jeres grønne regnskaber, hvad skyldes det så?
- Hvad kan virksomhedens interessenter efter jeres vurdering bruge det grønne regnskab til?
- Har de grønne regnskaber bidraget til en ændring i relationen mellem virksomheden og jeres interessenter? Hvorfor og hvordan?
- Får I feedback på jeres grønne regnskab? – I bekræftende fald, hvilken?
- I jeres situation, er der så et behov for at det grønne regnskab kan anvendes i forbindelse med kommunikationen med jeres interessenter?
- I hvilken form ville det grønne regnskab være et bedre kommunikationsredskab i forhold til jeres interessenter?

- Hvordan kan nytteværdien af brugernes anvendelse af det grønne regnskab styrkes?

2.3 *Markedsføring og salg*

- Kender jeres medarbejdere, der arbejder med markedsføring, det grønne regnskab?
- Prøv at beskrive hvordan det grønne regnskab anvendes i markedsføringssammenhæng?
 - Ligger det på jeres hjemmeside?
 - Efterspørger offentlige indkøbere jeres grønne regnskab?
 - Efterspørger virksomheder i leverer til det grønne regnskab?
 - Bruger i det selv offensivt i markedsføringssammenhæng?
 - Hvilke aspekter i det grønne regnskab ligger til grund for anvendelsen i markedsføringssammenhæng?
- Har I i jeres situation behov for at det grønne regnskab kan anvendes i markedsføringssammenhæng?
- Hvordan ville det grønne regnskab bedre kunne anvendes til markedsføring?

2.4 *Sammenligning med andre virksomheder*

- Ser I andre virksomheders grønne regnskab?
- Anvender I det grønne regnskab som grundlag for sammenligning med andre virksomheder?
 - I konkurrencemæssig sammenhæng?
 - I forhold til videndeling og samarbejde?
 - Hvilke aspekter ved det grønne regnskab eller PRTR bidrager til denne sammenligning?
- Hvordan vil det grønne regnskab kunne ændres, så der bliver et bedre grundlag for sammenligning med andre virksomheder?

2.5 *Konkurrencehensyn*

- Fortæl om de konkurrencemæssige ulemper om nogen, der er forbundet med offentliggørelsen af jeres grønne regnskab?
- Hvilke forholdsregler tager I for at imødekomme disse konkurrencehensyn?
- Hvilke ændringer i kravene til det grønne regnskab ville kunne afhjælpe de konkurrencemæssige ulemper I oplever?

2.6 *Andre forhold i fht. offentliggørelse*

- Ud over forholdet til konkurrenter, er der så forbundet andre problematikker med offentliggørelsen af jeres grønne regnskab?

- Har data i det grønne regnskab indflydelse på jeres miljøgodkendelse?
- Bruger myndighederne data til at presse på for ændringer af specifikke miljøforhold på virksomheden?
- Er der andre interessenter som for eksempel naboer eller miljøorganisationer, der bruger virksomhedens grønne regnskab til at presse på for miljøforbedringer i virksomheden?
- Skriver pressen om virksomhedens miljøforhold på baggrund af de data, der er tilgængelige i det grønne regnskab?

3. **Omkostninger og miljøbesparelser (10% af tid)**

3.1 ***Samlede udgifter i tid og kroner***

- Hvilke ekstraomkostninger er der forbundet med jeres arbejde med det grønne regnskab?
 - Er der nogen af disse udgifter I ville have haft uden kravet om at udarbejde grønne regnskaber?
 - Falder udgifterne med tiden?
 - Hvordan kan udgifterne minimeres?
 - I hvor høj grad er der tale om overlap i forhold til data, der alligevel ville skulle indsamles?
- Hvorvidt oplever du, at omkostningerne står mål med jeres udbytte af de grønne regnskaber?
- Er der i jeres situation behov for at omkostninger forbundet med udarbejdelsen af det grønne regnskab reduceres?
- Hvilke ændringer i kravene til det grønne regnskab ville kunne reducere omkostningerne væsentligt?

3.2 ***Samlet betydning for virksomhedens miljøforhold***

- Set over alle effekter af arbejdet med det grønne regnskab, hvilken samlet betydning har det for virksomhedens miljøforhold?
 - Emissioner til luft, vand og jord?
 - Affald?
 - Ressourceforbrug?
 - Indførelse af renere teknologier og processer?
- Hvad oplever du, er de væsentligste resultater/effekter af jeres arbejde med det grønne regnskab?
 - Har I gennemført konkrete indsatser som følge af jeres arbejde med det grønne regnskab, f.eks. besparelser i
 - energiforbrug (fx lysstyring),

- ressourceforbrug (fx genanvendelse af proceskemikalier eller vand),
- affaldsminimering (fx emballage),
- renere processer med mindre emission?
- Har I flere sådanne indsatser på vej?
- Har disse primært ligget i starten af jeres arbejde med det grønne regnskab eller er det jævnt fordelt over tid?
- Hvilke negative effekter kunne du forestille dig, hvis I ikke havde arbejdet med og offentliggjort det grønne regnskab?
 - F.eks. manglende afdækning af særligt risikofyldte miljøforhold i virksomheden?

3.3 *Afrunding*

- Samlet set, hvordan vurderer du den værdi virksomheden får ud af arbejdet med de grønne regnskaber?
 - Sker der en negativ eller positiv udvikling i den værdi virksomheden får ud af arbejdet med de grønne regnskaber?
- Hvilke overordnede anbefalinger har du til en eventuel revision af kravene til det grønne regnskab, som du ikke allerede har beskrevet?
- Har du andet at tilføje omkring jeres arbejde med det grønne regnskab og effekterne heraf?

Interviewguide til brugerinterview

Denne interviewguide blev brugt som et udgangspunkt for interview med de forskellige brugergrupper. Den er imidlertid for generel til de enkelte interview, hvorfor den er blevet tilpasset, det enkelte interview alt efter hvilken brugergruppe, der blev talt med.

Forklaring til niveauer i interviewguiden:

- *Indeholder det centrale åbne spørgsmål, der skal belyse forhold relateret til ovenstående hypotese for den enkelte virksomhed.*
 - *Underspørgsmål, som interviewereren kan, men ikke nødvendigvis skal, lade sig inspirere af til en uddybning af svaret på det centrale spørgsmål.*

4. Rekvirering af data (20% af tid)

4.1 *Kendskab og tilgængelighed*

- Hvad er dit kendskab til baggrunden for og indholdet i de grønne regnskaber? (Dette spørgsmål skal straks uddybes eller helt undlades, hvis spørgsmålet er henvendt til en ekspertbruger)
 - Ved du, hvor de kan rekvireres?
 - Hvilke virksomheders regnskaber har du selv rekvireret?
- Beskriv hvordan du normalt rekvirerer de grønne regnskaber
 - Hvilke problemer er der forbundet med rekvireringen?
 - Hvordan er adgangen via Internettet?
 - Hvordan kan tilgængeligheden forbedres?

4.2 *Motivation og Rekvirering*

- Hvilke virksomheders grønne regnskaber rekvirer I?
- Hvilke informationer efterspørger I i det grønne regnskab?
- I hvilke situationer efterspørger I dem?
- Beskriv jeres motivation for at rekvirere de grønne regnskaber?

5. Anvendelse af information (20% af tid)

5.1 *Brug af informationerne i de grønne regnskaber*

- Fortæl om hvordan I anvender de grønne regnskaber?
 - Sammenligning mellem virksomheder og brancher?

- Nærmere kendskab til lokale virksomheder?
- Hvilken værdi har data i forhold til jeres anvendelse?
 - Hvilke aspekter er særligt værdifulde for jer?
 - Ledelsens redegørelse?
 - Oplysninger om miljøforhold?
 - Resume af egenkontrol?
- Oplever du, at jeres behov for information om virksomhedernes miljøforhold bliver dækket gennem de grønne regnskaber?
- Hvilke ændringer af indholdet i de grønne regnskaber ville øge brugsværdien for jer?

5.2 **EPER**

- Har I kendskab til og anvender i EU's EPER (kommende E-PRTR) register?
- Hvilken nytte har I af EPER?

5.3 **Brug af andre kilder til informationer**

- Fortæl om jeres brug af andre kilder til informationer om virksomhedernes miljøforhold?
 - Hvilke andre kilder benytter du?
 - Hvad giver disse kilder i forhold til jeres behov, som det grønne regnskab ikke giver mulighed for?
- Set i forhold til andre kilder til informationer om virksomhedernes miljøforhold, hvilke behov bør det grønne regnskab så udfylde?

6. **Forholdet til virksomhederne (20% af tid)**

6.1 **Kommunikation med virksomhederne**

[Ingen interessenter ud over tilsynsmyndighederne kommunikerer med virksomhederne i relation til det grønne regnskab!]

- Fortæl om, hvordan I kommunikerer med danske industrivirksomheder om miljøspørgsmål.
- Hvordan bidrager det grønne regnskab til denne kommunikation?
- Hvilke elementer i det grønne regnskab kunne forbedre denne kommunikation?

6.2 **Holdning til virksomhederne**

[Ingen interessenter gransker indholdet i det grønne regnskab, hvorfor eneste indflydelse på interessenternes holdning til virksomheden er hvor vidt de udarbejder et grønt regnskab eller ej!]

- Hvordan påvirker jeres brug af det grønne regnskab jeres holdning til de pågældende virksomheder?

- Bedre forståelse af virksomhedens miljøforhold?
- Hurtigere sagsbehandling/mindre kritisk tilgang til virksomheden?
- Vurdering af virksomhedernes miljøindsats?
- Vurdering af virksomhedernes miljøpåvirkning?
- Hvad betyder kommunikationen med virksomhederne for denne holdning?

7. **Effekter af anvendelse og kommunikation (30% af tid)**

7.1 ***Behov og behovsopfyldelse***

- Samlet set hvilke behov har I for informationer omkring industrivirksomheders miljøforhold samt for kommunikation omkring disse?
- I hvilket omfang bidrager det grønne regnskab og kommunikationen med virksomhederne herom til opfyldelsen af disse behov?
- Hvilke ændringer i de grønne regnskaber kunne bidrage til en bedre opfyldelse af jeres behov?

7.2 ***Afledte effekter***

- Nu har vi talt om de direkte effekter for jer, som jeres brug af de grønne regnskaber afstedkommer. Kan du prøve at beskrive nogle af de afledte effekter, jeres brug af de grønne regnskaber resulterer i?
 - Mindre miljøbelastning fra virksomhederne?
 - Andre ændringer i virksomhedernes adfærd?
 - Større viden om virksomhedernes miljøforhold blandt andre end jer selv og virksomhederne?
 - Påvirkning af myndighedernes krav til virksomhederne?

8. **Andre brugere og effekter (10% af tid)**

8.1 ***Brugere***

- Hvilke andre brugere af det grønne regnskab kender du til?
 - Kan I fortælle noget om deres brug og nytte af det grønne regnskab?
 - Hvem andre ville det være værdifuldt for os at tale med omkring effekten af det grønne regnskab?
- Hvilke interessenter, der efter jeres vurdering kunne have en interesse heri, bruger ikke det grønne regnskab?

8.2 ***Samlede effekter***

- Hvilke samlede effekter af brugen af de grønne regnskaber kender du til? Det vil sige et samlet billede af jeres og andres brug af de grønne regnskaber og de afledte effekter heraf?

- Effekter for virksomhedernes påvirkning af miljøet?
- Kommunikation mellem virksomhederne og deres interessenter?
- Generel viden om virksomhedernes miljøforhold?

8.3 *Afrunding*

- Her til sidst, har du andre kommentarer omkring:
 - Jeres brug af de grønne regnskaber?
 - Effekterne heraf?

Anbefalinger til ændringer af det grønne regnskab?

Svarprocenter for spørgeskemaundersøgelsen

Svarprocenter af spørgeskemaundersøgelsen blandt virksomheder der laver EMAS

Har I enten en miljøafdeling eller en miljømedarbejder, der arbejder systematisk med udarbejdelsen af grønne regnskaber?

	Procent
Ja	65%
Nej	35%
I alt	100%

(n = 68)

Anvender I det grønne regnskab i den eksterne kommunikation i forhold til...

	Ja	Nej	I alt
... den kommunale tilsynsmyndighed? (n = 67)	66%	34%	100%
... virksomhedens kunder? (n = 66)	33%	67%	100%
... virksomhedens naboer? (n = 67)	15%	85%	100%
... interesseorganisationer på miljøområdet? (n = 67)	30%	70%	100%
... medierne? (n = 67)	19%	81%	100%
... andre grupper? Notér hvilken (n = 55)	24%	76%	100%

Oplever I at repræsentanter for følgende grupper har efterspurgt det grønne regnskab for virksomheden?

	Ja	Nej	I alt
Virksomhedens kunder? (n = 66)	23%	77%	100%
Virksomhedens naboer? (n = 67)	9%	91%	100%
Interesseorganisationer på miljøområdet? (n = 66)	24%	76%	100%
Medierne? (n = 67)	1%	99%	100%
Potentielle investorer? (n = 67)	9%	91%	100%
Andre grupper? Notér hvilken (n = 59)	25%	75%	100%

Indgår tilsynsmyndigheden i en dialog omkring jeres indsendte grønne regnskab?

	Procent
Ja	91%
Nej	9%
I alt	100%

(n = 66)

Bidrager dialogen med tilsynsmyndigheden til jeres videre miljøarbejde?

	Procent
Ja	71%
Nej	29%
I alt	100%

(n = 59)

Foretager I indeksering af jeres forbrug af energi, vand eller råvarer?

	Procent
Ja	48%
Nej	52%
I alt	100%

(n = 67)

Jeg læser nu to udsagn op om indeksering af jeres forbrug af energi, vand eller råvarer, og jeg vil bede dig vurdere, hvorvidt du er enig, delvist enig, delvist uenig eller uenig i de enkelte udsagn?

	Enig	Delvist enig	Delvist uenig	Uenig	I alt
Indekseringen sker af hensyn til konkurrenceforhold (n = 32)	44%	9%	0%	47%	100%
Ledelsen redegør altid for hvorfor der foretages indeksering (n = 32)	50%	19%	9%	22%	100%

Jeg læser nu en række udsagn op om betydningen af det grønne regnskab, og jeg vil bede dig vurdere, hvorvidt du er enig, delvist enig, delvist uenig eller uenig i de enkelte udsagn?

	Enig	Delvist enig	Delvist uenig	Uenig	I alt
Udarbejdelsen af det grønne regnskab medvirker til at afdække miljømæssige problemstillinger i virksomheden. (n = 66)	45%	27%	6%	21%	100%
Vi har eksempler på, at arbejdet med grønne regnskaber har medført reduktioner af virksomhedens miljøpåvirkninger. (n = 65)	32%	32%	9%	26%	100%
Vi har brug for at vurdere vores miljømæssige performance i forhold til andre virksomheder (n = 67)	22%	16%	9%	52%	100%
Det grønne regnskab giver os mulighed for at vurdere vores miljømæssige performance i relation til andre virksomheder (n = 66)	33%	21%	9%	36%	100%
De grønne regnskaber giver øget viden i ledelsen om virksomhedens miljøforhold. (n = 67)	60%	16%	7%	16%	100%
De grønne regnskaber giver øget viden blandt medarbejderne om virksomhedens miljøforhold (n = 67)	36%	28%	10%	25%	100%
De grønne regnskaber indgår som et element i virksomhedens handlingsplaner. (n = 66)	39%	26%	9%	26%	100%

Har I i din virksomhed et miljøledelsessystem?

	Procent
Ja	61%
Nej	39%
I alt	100%

(n = 67)

Jeg læser nu to udsagn op om jeres miljøledelsessystem, og jeg vil bede dig vurdere, hvorvidt du er enig, delvist enig, delvist uenig eller uenig i de enkelte udsagn?

	Enig	Delvist enig	Delvist uenig	Uenig	I alt
Arbejdet med de grønne regnskaber har haft betydning for, at vi har indført et miljøledelsessystem. (n = 41)	10%	22%	5%	63%	100%
Bidrager udarbejdelsen af det grønne regnskab til arbejdet med miljøledelsessystemet. (n = 41)	54%	20%	7%	20%	100%

Har de grønne regnskaber efter din vurdering for jeres virksomhed haft en positiv effekt, negativ effekt eller ingen effekt haft i forhold til...

	Positiv effekt	Ingen effekt	Negativ effekt	I alt
... omkostningsniveauet i virksomheden? (n = 66)	41%	55%	5%	100%
... virksomhedens omdømme? (n = 63)	38%	62%	0%	100%
... virksomhedens omsætning? (n = 64)	5%	95%	0%	100%
... innovation på miljøområdet? (n = 65)	52%	48%	0%	100%

Efterspørger I altid, ofte, sjældent eller aldrig grønne regnskaber eller anden miljømæssig dokumentation hos jeres underleverandører?

	Procent
Altid	11%
Ofte	15%
Sjældent	24%
Aldrig	50%
Anvender ikke underleverandører	0%
I alt	100%

(n = 66)

Oplever I, at jeres underleverandører i høj grad, i nogen grad, i ringe grad eller slet ikke har ændret miljømæssig adfærd som følge af jeres efterspørgsel af miljømæssig dokumentation?

	Procent
Slet ikke	28%
I ringe grad	21%
I nogen grad	41%
I høj grad	10%
Det er forskelligt	0%
I alt	100%

(n = 29)

Jeg læser nu en række udsagn op om de grønne regnskabers generelle indflydelse på miljølovgivningen, og jeg vil bede dig vurdere, hvorvidt du er enig, delvist enig, delvist uenig eller uenig i de enkelte udsagn?

	Enig	Delvist enig	Delvist uenig	Uenig	I alt
De grønne regnskaber har medført ændringer i myndighedernes krav til virksomhedens udledningsforhold (n = 58)	17%	26%	10%	47%	100%
Rapporteringen af grønne regnskaber indgår i myndighedernes generelle arbejde med regulering af virksomheders udledningsforhold (n = 57)	37%	33%	9%	21%	100%

Indholdet i de grønne regnskaber kan opdeles i følgende fem emner: basisoplysninger, ledelsens redegørelse, oplysninger om miljøforhold, resumé af egenkontrol og oplysningernes form. Jeg vil nu bede dig vurdere, hvorvidt der i høj grad, i nogen grad, i ringe grad eller slet ikke er behov for ændringer i kravene til indholdet i det grønne regnskab i forhold til disse emner.

	Slet ikke	I ringe grad	I nogen grad	I høj grad	I alt
Basisoplysninger (n = 64)	86%	6%	6%	2%	100%
Ledelsens redegørelse (n = 64)	83%	3%	11%	3%	100%
Oplysninger om miljøforhold (n = 64)	77%	6%	13%	5%	100%
Resumé af egenkontrol (n = 64)	78%	9%	9%	3%	100%
Oplysningernes form (n = 64)	73%	3%	19%	5%	100%

Svarprocenter af spørgeskemaundersøgelsen blandt virksomheder der arbejder med EMAS

Har I enten en miljøafdeling eller en miljømedarbejder, der arbejder systematisk med udarbejdelse af EMAS-miljøredegørelsen?

	Procent
Ja	91%
Nej	9%
I alt	100%

(n = 32)

Anvender I EMAS-miljøredegørelserne i den eksterne kommunikation i forhold til...

	Ja	Nej	I alt
... den kommunale tilsynsmyndighed? (n = 31)	87%	13%	100%
... virksomhedens kunder? (n = 31)	42%	58%	100%
... virksomhedens naboer? (n = 31)	26%	74%	100%
... interesseorganisationer på miljøområdet? (n = 31)	29%	71%	100%
... medierne? (n = 31)	23%	77%	100%
... andre grupper? Notér hvilken (n = 31)	35%	65%	100%

Oplever I at repræsentanter for følgende grupper har efterspurgt virksomhedens EMAS-miljøredegørelser?

	Ja	Nej	I alt
Virksomhedens kunder? (n = 31)	61%	39%	100%
Virksomhedens naboer? (n = 31)	13%	87%	100%
Interesseorganisationer på miljøområdet? (n = 31)	55%	45%	100%
Medierne? (n = 30)	20%	80%	100%
Potentielle investorer? (n = 28)	21%	79%	100%
Andre grupper? Notér hvilken (n = 31)	55%	45%	100%

Indgår tilsynsmyndigheden i en dialog omkring jeres indsendte EMAS-miljøredegørelser?

	Procent
Ja	61%
Nej	39%
I alt	100%

(n = 31)

Bidrager dialogen med tilsynsmyndigheden til jeres videre miljøarbejde?

	Procent
Ja	84%
Nej	16%
I alt	100%

(n = 19)

Jeg læser nu en række udsagn op om betydningen af EMAS-miljøredegørelserne, og jeg vil bede dig vurdere, hvorvidt du er enig, delvist enig, delvist uenig eller uenig i de enkelte udsagn.

	Enig	Delvist enig	Delvist uenig	Uenig	I alt
Arbejdet med EMAS medvirker til at afdække miljømæssige problemstillinger i virksomheden. (n = 31)	65%	23%	10%	3%	100%
Vi har eksempler på, at arbejdet med EMAS har medført reduktioner af virksomhedens miljøpåvirkninger. (n = 31)	48%	39%	10%	3%	100%
Vi har brug for at vurdere vores miljømæssige performance i forhold til andre virksomheder (n = 30)	50%	20%	13%	17%	100%
EMAS giver os mulighed for at vurdere vores miljømæssige performance i relation til andre virksomheder (n = 30)	37%	27%	13%	23%	100%
Arbejdet med EMAS giver øget viden i ledelsen om virksomhedens miljøforhold. (n = 31)	71%	16%	3%	10%	100%
EMAS giver øget viden blandt medarbejderne om virksomhedens miljøforhold. (n = 31)	58%	19%	10%	13%	100%
EMAS indgår som et element i virksomhedens handlingsplaner. (n = 31)	65%	23%	6%	6%	100%

Jeg læser nu en række udsagn op om baggrunde for at vælge EMAS frem for grønne regnskaber, og jeg vil bede dig vurdere, hvorvidt du er enig, delvist enig, delvist uenig eller uenig i de enkelte udsagn.

	Enig	Delvist enig	Delvist uenig	Uenig	I alt
Vi har valgt at arbejde med EMAS som følge af arbejdet med det grønne regnskab. (n = 30)	40%	30%	3%	27%	100%
EMAS miljøreddegørelsen har en højere værdi for os end det grønne regnskab. (n = 31)	74%	23%	0%	3%	100%
Vi har valgt EMAS, fordi EMAS omhandler virksomhedens mål og målsætninger. (n = 31)	39%	48%	6%	6%	100%
Vi har valgt EMAS, fordi EMAS er et bedre dokument i ekstern markedsføring set i forhold til det grønne regnskab. (n = 29)	55%	38%	3%	3%	100%

Har EMAS-miljøreddegørelserne efter din vurdering for jeres virksomhed haft en positiv effekt, negativ effekt eller ingen effekt i forhold til...

	Positiv effekt	Ingen effekt	Negativ effekt	I alt
... omkostningsniveauet i virksomheden? (n = 30)	63%	33%	3%	100%
... virksomhedens omdømme? (n = 31)	84%	16%	0%	100%
... virksomhedens omsætning? (n = 29)	34%	62%	3%	100%
... innovation på miljøområdet? (n = 31)	74%	26%	0%	100%

Efterspørger I altid, ofte, sjældent eller aldrig EMAS-miljøreddegørelse eller anden miljømæssig dokumentation hos jeres underleverandører?

	Procent
Altid	13%
Ofte	30%
Sjældent	37%
Aldrig	20%
Anvender ikke underleverandører	0%
I alt	100%

(n = 30)

Oplever I, at jeres underleverandører i høj grad, i nogen grad, i ringe grad eller slet ikke har ændret miljømæssig adfærd som følge af jeres efterspørgsel af miljømæssig dokumentation?

	Procent
Slet ikke	0%
I ringe grad	48%
I nogen grad	43%
I høj grad	9%
Det er forskelligt	0%
I alt	100%

(n = 23)

Jeg læser nu en række udsagn op om EMAS-miljøredegørelsen generelle indflydelse på miljølovgivningen, og jeg vil bede dig vurdere, hvorvidt du er enig, delvist enig, delvist uenig eller uenig i de enkelte udsagn.

	Enig	Delvist enig	Delvist uenig	Uenig	I alt
EMAS har medført ændringer i myndighedernes krav til virksomhedens udlædningsforhold (n = 29)	21%	24%	7%	48%	100%
Rapporteringen af EMAS indgår i myndighedernes generelle arbejde med regulering af virksomheders udlædningsforhold (n = 31)	29%	23%	10%	39%	100%